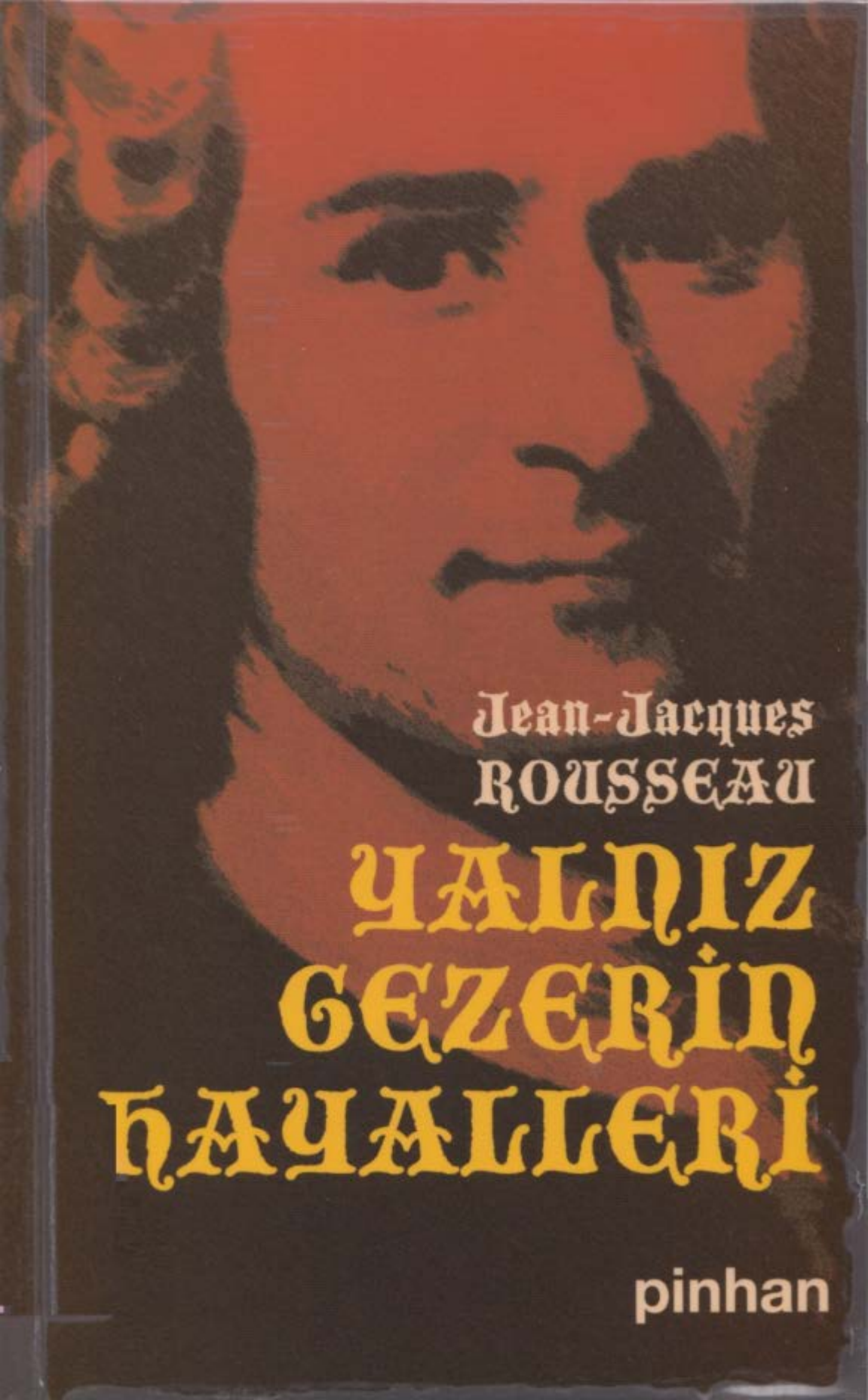

Jean-Jacques
ROUSSEAU

YALNIZ GEZERİN HAYALLERİ

pinhan

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

YALNIZGEZERİN HAYALLERİ

Jean-Jacques Rousseau, (1712-1778) Yazar ve filozof 1712 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde dünyaya geldi. Doğum sırasında annesinin ölmesi sebebiyle, önce babası daha sonra da amcası tarafından yetiştirildi. On yaşında bir din adamının yanında eğitimine başlayan Rousseau, 1728-1738 yılları arasında, müzik hocalığı ve tercümanlık yaparak, Fransa, İtalya ve İsviçre'de dolaşmıştır. 1742 yılında Paris'e yerleşen Rousseau burada Diderot, Voltaire, Condillac, Grimm gibi dönemin önde gelen isimleriyle tanıştı ve arkadaş oldu. Thérèse Levasseur adlı bir kadınla evlendi ve beş çocuk sahibi oldu. Ancak çocuklarına gerektiği gibi bakamayacağını düşündüğünden onları yetimhaneye yollamayı uygun gördü. 1749'da *Ansiklopedi*'nin müzik bölümünü kaleme aldı, 1750'de ise yazdığı "*Bilimler ve Sanatlar üzerine Söylev*" adlı eserle büyük bir üne kavuştu. İnsanın doğuştan iyi ve mutlu olduğu, onu değiştirenin ise toplum olduğunu savunan Rousseau önce Torino'da Katolikliğe geçti, ardından 1754'te anavatanına dönerek tekrar Kalvenist oldu. Ömrünün son yıllarını kendini toplumdan soyutlayarak yalnız geçiren Rousseau 1766 yılında otobiyografisini yazmaya başladı. Yalnız ve hasta olarak Paris'e döndü, 2 Temmuz 1778 yılında hayata gözlerini yumdu. Başlıca Eserleri: *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Temeli ve Kökenleri, Emile ya da Eğitime Dair, Toplum Sözleşmesi, İtiraflar, Tiyatro Oyunları Üstüne d'Alembert'e Mektup, Julie ya da yeni Heloise, Dillerin Kökeni Üstüne Deneme.*

HASAN FEHMİ NEMLİ, 1950 Zara doğumlu. Kimya mühendisi, ODTÜ İngilizce ve Fransızcadan çevirdiği yazarlar arasında J.J. Rousseau'dan başka Voltaire, E.A. Poe, H. P. Lovecraft, J. Conrad, H. James, E. A. Abbott, A. Machen, Lord Dunsany, J. L. Steinmetz, A. Galland, R. Burton, C. H. Hinton, H. Pratt var. E. M. Forster yayıma hazırlanıyor.

Jean-Jacques Rousseau

© *Yalnızgezerin Hayalleri*
© Pinhan Yayıncılık, 2011
© Türkçe çeviri:
Hasan Fehmi Nemli, 2011

Yayın Yönetmeni: Mustafa Küpüşoğlu
Kapak Tasarım: Serdar Bal
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Editör: Irmak Alçar

Birinci Basım: Kasım 2011

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla,
kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

PİNHAN YAYINCILIK
Cihannüma Mah. Akdoğan Sk. No: 15/2 Beşiktaş 34353 İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 259 27 61
www.pinhanyayincilik.com ~ info@pinhanyayincilik.com

Kataloglama Bilgisi
Rousseau, Jean-Jacques / *Yalnızgezerin Hayalleri*

1. Biyografi 2. Romantizm 3. Rousseau

Pinhan Yayıncılık: 16 Felsefe Dizisi: 5

ISBN 978-605-87703-9-3 Sertifika No: 20913

Baskı ve cilt: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (02125678003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 11931

YALNIZGEZERİN HAYALLERİ

Jean-Jacques Rousseau

Çeviren:
Hasan Fehmi Nemli

PİNHAN

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ GEZİNTİ 7
İKİNCİ GEZİNTİ 15
ÜÇÜNCÜ GEZİNTİ 24
DÖRDÜNCÜ GEZİNTİ 38
BEŞİNCİ GEZİNTİ 55
ALTINCI GEZİNTİ 65
YEDİNCİ GEZİNTİ 76
SEKİZİNCİ GEZİNTİ 92
DOKUZUNCU GEZİNTİ 104
ONUNCU GEZİNTİ 118

BİRİNCİ GEZİNTİ

İşte artık yeryüzünde yapayalnızım; ne kardeşim ne yakınım ne dostum ne arkadaşım ne de ahbabım var; tek başımayım. İnsanların en, girişkeni, en cana yakını insanlar arasından sözbirliği ile çıkartıldı. Duyarlı ruhum için en acımasız zulmün ne olabileceğini, kinlerini en ince noktalarına kadar zorlayarak araştırdılar ve beni onlara bağlayan tüm bağları zorla koparttılar. İnsanları, kendilerine rağmen sevebilirdim. Benim sevgimden ancak insanlıklarından vazgeçerek kurtulabildiler. Ve işte sonunda, istedikleri gibi, benim için yabancı, meçhul, hiç olup çıktılar. Peki ya onlardan ve her şeyden kopartılmış olan ben, ben kendim neyim? İşte araştırmam gereken şey! Bu araştırmaya girişmeden önce, ne yazık ki kendi durumuma bir göz atmam gerekiyor, çünkü onlardan bana uzanan yolda geçmekten kaçınamayacağım bir düşünce bu.

On beş yılı aşkın bir süredir bu tuhaf durumdayım, hâlâ bir hayal gibi geliyor bana. Sürekli olarak, hazımsızlık çektiğimi, kötü bir uykuda olduğumu, uyanınca kendimi rahatlamış ve dostlarımın arasında bulacağımı hayal ediyorum. Evet, hiç kuşku yok, ayırtına varmaksızın uyanıklıktan uykuya, daha doğrusu yaşamdan ölüme atlamış olmalıyım. Doğalın dışına nasıl çıktığımı bilmeden, hiç mi hiç kavrayamadığım anlaşılmaz bir kargaşanın içine düşmüş buldum kendimi. Şu andaki durumumu ne kadar çok düşünürsem, nerede olduğumu o kadar az anlıyorum.

Beni bekleyen yazgıyı nasıl öngörebilirdim ki? Esiri olduğum bu yazgıyı bugün bile kavramam mümkün mü]? Şimdi ne isem eskiden de aynı insan olan ben, günün birinde hiç duraksamadan bir canavar, insanları zehirleyen biri, bir katil sayılacağımı, insan ırkının tiksinilen bir örneği, ayaktakımının oyuncağı olaca-

ğımı, gelip geçenlerin selam niyetine yüzüme tüküreceğini, tüm bir kuşağın oybirliğiyle diri diri gömüleceğimi sağduyumla nasıl kestirebilirdim? Bu tuhaf dönüşüm gerçekleştiğinde, hazırlıksız yakalandım ve altüst oldum. Duyduğum heyecan ve öfke, beni on yılda bile dinmeyen bir hezeyana sürükledi. Bu süre içerisinde hatadan hataya, yanlışlıktan yanlışlığa, aptallıktan aptallığa sürüklendim; ihtiyatsızlığımla, yazgımı ellerinde tutanlara, ustaca kullanacakları yığınla araç verdim.

Şiddetle olduğu kadar boş yere de uzun süre çırpındım durdum. Becerikli, kurnaz, tedbirli biri olmadığım, içten, açık sözlü, sabırsız ve taşkın ruhlu olduğum için çırpındıkça daha çok battım ve onlara kullanmayı ihmal etmedikleri yeni fırsatlar verdim durmadan. Çırpınışlarımın ve kendi kendime eziyet edişimin boşunalığını sonunda kavrayarak, alınabilecek tek doğru kararı aldım: Kaçınılmaz olana karşı çıkmayıp, yazgıma boyun eğmek. Bu boyun eğişin sağladığı huzurda, çetin ve verimsiz bir direnişle bağdaştırılamayacak bu huzurda, mutsuzluklarımın avuntusunu buldum.

Duyduğum huzuru artıran başka bir şey daha var. Zulmedenlerin bana karşı duydukları nefretin büyüklüğüyle her geçen gün daha yetkinleştirdikleri tertipler peşinde koşarken bir şeyi unuttular: Şiddetini azar azar artırdıkları yeni yeni darbelerle acılarımı sürdürmeyi ve yenilemeyi. Bana azıcık umut ışığı bırakacak kadar mahir olsalardı beni hâlâ ellerinde bulunduruyor olurlardı. Birkaç yalancı yemle beni oyuncakları yapmaya, boşa çıkan beklentilerimin doğurduğu acılarla beni üzmeye devam ediyor olurlardı. Ama kaynaklarının hepsini peşinen tükettiler; bana hiçbir şey bırakmayarak kendilerini de her şeyden yoksun bıraktılar. Yüzüme çaldıkları kara, alay, iftira artık ne artabilir ne azalabilir; ne onlar bunları şiddetlendirebilirler ne de ben hafifletebilirim. Sefaletimi artırmada ölçüyü öylesine kaçırdılar ki, bütün cehennemi hilelerin yardımıyla bile hiçbir insani güç artık ona hiçbir şey katamaz. Fiziksel acılar bile ıstırabımı artırmak

yerine beni oyalayabilir. Bana acıyla çığlıklar attırarak, beni mutsuzlukla inlemekten kurtarabilir ve bedenimin paralanması yüreğimin paralanmasını erteleyebilir.

Her şey olup bittiğine göre onlardan korkacak neyim kaldı? Durumumu daha kötüleştiremeyeceklerine göre daha fazla korku da veremezler. Sonunda beni endişe ve korkunun kötülüklerinden sonsuza kadar kurtardılar, hiç değilse bununla teselli buluyorum. Gerçek dertlerin üzerimde çok az etkisi var; uğradığım dertleri korktuğum dertlere rahatlıkla yeğlerim. Ateşli hayal gücüm onları düzenler, evirir çevirir, büyütür, her açıdan inceler. Onların beklentisi varlıklarından yüz kere daha çok zulmeder bana. Tehdit benim için darbenin kendisinden daha korkunçtur. Tehditler bir kere gerçekleştiler mi, hayal gücüne ilişkin yanlarından sıyrılarak gerçek değerlerine indirgenir. O zaman onları düşünemediğim kadar önemsiz bulur, çektiğim acıların ortasında kendimi rahatlamış hissederim. Bu durumda yeni korkulardan, umut etmenin endişelerinden kurtulur, artık hiçbir şeyin daha fazla kötüleştiremeyeceği bir duruma gün geçtikçe daha rahat katlanırım ve zamanla körleşen duygularımı hiçbir şey yeniden canlandıramaz. İşte, bana zulmedenlerin zulmetme araçlarını ölçüsüzce tüketerek bana ettikleri iyilik. Üzerimde hiçbir nüfuzları kalmadı, artık onlarla alay edebilirim.

Tam bir iç huzuruna kavuşalı ancak iki ay oluyor. Çoktandır hiçbir şeyden korkmuyordum, ama hâlâ umudum vardı ve bazen beslenip büyüyen, bazen boşa çıkan bu umut hiç durmamacasına içimde çeşitli tutkuların uyanmasına yol açıyordu. Beklenmedik ve hüzün verici bir olay sonunda içimdeki zayıf umut ışığını söndürdü ve şu yeryüzündeki değişmez yazgımı görmemi sağladı. Ondan sonra yazgıma kayıtsız şartsız boyun eğdim ve huzura erdim.

Aleyhimde çevrilen dolapların gerçek boyutlarını sezinlemeye başlar başlamaz, yaşadığım sürece kamuoyunun tarafıma dönebileceği umudunu yitirdim. Hem zaten tarafımdan karşılık gör-

meyecek olan bu dönüşün bana bir yararı da yoktu. İnsanlar bana boş yere geleceklerdi, çünkü beni bulamayacaklardı. Bende uyandırdıkları küçümseme duygusuyla arkadaşlıklarını tatsız, hatta bir yük gibi görecektim. Yalnızlığımda, onlarla birlikte yaşıyor olmaktan yüz defa daha mutluyum. Toplum içinde yaşamanın zevkini yüreğimden söküp aldılar. Bu zevkler benim yaşımda yeniden filizlenemez, artık çok geç. Artık onlardan gelen iyilik de, kötülük de benim için bir ve ne yaparlarsa yapsınlar çağdaşlarım benim için bir anlam taşımayacaklar.

Ama hâlâ geleceğe güveniyor ve daha iyi bir kuşağın bugünkü kuşağın hakkımdaki yargılarını, bana karşı davranışlarını ve benim tavırlarımı daha iyi inceleyerek toplumu yönetenlerin bana karşı çevirdiği dolapları ortaya çıkaracağını ve beni olduğum gibi göreceğini umuyordum. *Diyaloglar*'ımı bana yazdıran ve gelecek kuşaklara iletmek için binlerce çılgın girişime sürükleyen bu umuttur. Ne kadar uzak bir geleceğe ait olursa olsun bu umut, bu yüzyılda hak bilir bir yürek ararken ruhumun kapıldığı helecana düşürüyordu onu yine ve boş yere ileri zamanlara ertelediğim umutlarım beni bugünün insanlarının oyuncağı yapıyordu. Bu beklentinin neye dayandığını *Diyaloglar*'ımda anlattım. Yanılmışım. Bereket versin, son saatim gelip çatmadan önce tam bir huzur ve dinlenme süresi bulabilecek kadar vaktinde ayırtına vardım bu yanılgımın. Bu süre, sözünü ettiğim dönemde başladı ve artık kesintiye uğramayacağına inanmak için haklı nedenlerim var.

Gün geçmiyor ki, yeni yeni düşünceler kamuoyunun, hatta başka bir çağda bile benden yana dönmesi fikrine bel bağlamakla ne kadar yanılmış olduğumu kanıtlamasın, çünkü benimle ilgili tavırlar bana karşı kin güden kurumlarda durmadan yenilenen rehberlerce yönetilmektedir. Kişiler ölür, ama kurumlar ölmez. Aynı tutkular orada yaşamaya devam eder ve kendilerini esinleyen şeytan gibi ölümsüz olan ateşli kinleri hep aynı canlılıktadır. Düşmanlarımın hepsi teker teker öldüğünde, yarın he-

kimlerle Oratoire Tarikatı hâlâ yaşıyor olacak ve onlardan başka düşmanım kalmadığında, yaşamım boyunca bana vermedikleri rahatı ölümümden sonra hatırama da vermeyeceklerinden eminim. Gerçekten gücendirdiğim hekimler belki bir süre sonra yatışabilirler, ama sevdiğim, saydığım, her zaman güvendiğim, hiçbir zaman onurlarını kırmadığım bu kilise mensubu yarı keşişler, bu Oratoire rahipleri hiçbir zaman yatışmayacaklar; beni suçlu yapan onların haksızlıklarıdır; kendini beğenmişlikleri beni hiçbir zaman bağışlamayacak ve sürekli olarak düşmanlıklarını besleyip canlandırdıkları halk ise onlardan daha fazla yatışmayacaktır.

Yeryüzünde benim için her şey bitti. Burada bana artık ne iyilik edebilirler ne de kötülük. Ne umacağım ne de korkacağım bir şey kaldı bu dünyada; zavallı bahtsız bir ölümlü ve Tanrı kadar kaygısız, telaşsız olan ben, uçurumun en dibindeyim.

Dışımda olan her şey bundan böyle bana yabancı. Bu dünyada artık ne yakınım var, ne benzerim ne de kardeşim. Dünyaya yabancı bir gezegenden düşmüş gibiyim. Çevremde yalnızca yüreğime acı veren, onu paralayan şeyler görüyorum. Beni çevreleyen şeylere, onlarda beni kızdıran, içimi bulandıran bir şeyler bulmaksızın göz atamıyorum. Öyleyse uğraşması yararsız olduğu kadar ruhumuza acı da veren konuları bir yana bırakalım. Teselliyi, umudu ve huzuru yalnızca kendi içimde bulduğum için, ömrümün geri kalan kısmında mademki yalnızım, ne kendimden başka bir şeyle meşgul olmalıyım ne de bunu istiyorum. Bu ruh haliyle, eskiden *İtiraflar*'ım dediğim ağır ve içten sınavın devamını yazmaya yeniden girişiyorum. Son günlerimi kendimi incelemeye, kendime sormakta gecikmeyeceğim hesabı önceden hazırlamaya adıyorum. İnsanların benden çekip alamadıkları tek şey olan ruhumla konuşmanın zevkine bırakalım kendimizi. Eğilimlerim üzerinde düşüne düşüne onları daha iyi düzenleyebileceksem, içimde kalmış olabilecek kötülük kalıntılarını düzeltebileceksem, derin düşüncelere dalmam bütünüyle boşa gitmeyecek

ve dünyada artık hiçbir işe yaramıyor olsam bile son günlerim hepten boşa gitmiş olmayacak. Günlük gezintilerim, anılarını unuttuğuma üzüldüğüm hoş hayaller ve düşüncelerle doludur çoğunlukla. Hâlâ hatırlayabildiklerimi yazıya dökeceğim; onları her yeniden okuyuşum bana zevk verecek. Yüreğimin hak etmiş olduğu ödülü düşünerek dertlerimi, bana zulmedenleri, kara çalanları unutacağım.

Bu sayfalar hayallerimin gelişigüzel tutulmuş bir güncesi olacak sadece. Bu güncede kendimden çok söz edilecek; çünkü düşüncelere dalmış yalnız biri ister istemez kendisiyle çok meşgul olur. Bununla birlikte gezinirken aklımdan geçen tuhaf düşüncelerin tümü de bu sayfalarda yerlerini alacaklar. Düşündüğüm her şeyi, önceki günün düşünceleri ile ertesi gününkiler arasında pek bir bağ olmasa da, olduğu gibi söyleyeceğim. Ama içinde bulunduğum tuhaf durumda ruhumun günlük besinini oluşturan duygu ve düşünceler, tabiatımın ve mizacımın yeni bir bilinçle kavranışı sonucunu verecektir. Bu sayfalara, demek ki *İtiraflar*'ımın devamı gözüyle bakılabilir, ama onlara bu başlığı vermiyorum, çünkü bu ada layık söylenebilecek hiçbir şey kalmadı. Yüreğim kara bahtımın potasında arındı, derinliklerini araştırdığımda kınanabilecek bir eğilim bulamıyorum. Dünyevi eğilimlerin tamamı yüreğimden sökülüp alındığında itiraf edecek daha neyim kalabilir ki? Artık ne övünecek ne de yerinecek bir şeyim var. Artık insanlar arasında bir hiçim, onlarla gerçek bir ilişkim, sahici bir birlikteliğim olmadığına göre, olup olmayacağım bundan ibaret. Kötülüğe dönüşmeyen hiçbir iyi şey yapamadığım, başkasına veya kendime zarar vermeden davranamadığım için her şeyden el etek çekmek tek görevim oldu; bu görev duygusu bende oldukça onun gereklerine yerine getireceğim. Bedenimin bu eylemsizliğine karşın ruhum hâlâ etkin, hâlâ duygular, düşünceler üretiyor, dünyevi ve geçici ilgilerin ölümüyle içsel ve ahlaki yaşamım sanki daha da artmış gibi. Bedenim benim için bir yükten, bir engelden başka bir şey değil, elimden geldiğince

ondan kurtulmaya çalışıyorum.

Bu kadar benzersiz bir durum elbette incelenmeyi ve betimlenmeyi hak ediyor, son boş zamanlarımı işte bu incelemeye adıyorum. Başarabilmek için düzenli ve yöntemli çalışmak gerekirdi, ama ben böyle çalışamam, hem böyle çalışmak beni, ruhumdaki değişiklikleri ve bu değişimlerin seyrini anlatma amacımdan uzaklaştırırdı. Fizikçilerin günlük hava tahminleri için yaptıklarına benzer bazı deneyler yapacağım kendi üzerimde: Ruhumun barometre değerlerini okuyacağım; bunu hassas bir şekilde ve tekrar tekrar yapacak olursam fizikçilerinki kadar kesin sonuçlar elde edebilirim. Ama işi buraya kadar vardırmıyorum. Bir sisteme dönüştürmeye çalışmaksızın işlemlerin kayıtlarını tutmakla yetineceğim. Montaigne'inkiyle aynı türden, ama onunkiyle taban tabana zıt bir amaçla bir işe girişiyorum: Çünkü o *Denemeler*'ini başkaları için yazıyordu, bense hayallerimi yalnızca kendim için yazıyorum. Son yolculuğun yaklaştığı yaşlılık günlerinde, umduğum gibi aynı ruh durumunda bulunursam, onları okumak bana, yazarken duyduğum zevki anımsatacak ve geçmiş zamanı canlandırarak, deyim yerindeyse varlığımı iki katına çıkaracaktır. İnsanlara rağmen, toplumsal yaşamdan hâlâ zevk alabilecek ve kendi yaşlı halimle, kendimden daha az yaşlı bir dostumla yaşıyormuşum gibi yaşayacağım.

İlk *İtiraflar*'ımı ve *Diyaloglar*'ımı bana zulmedenlerin yırtıcı ellerinden kurtarma, mümkünse sonraki kuşaklara iletebilme konusunda sürekli tedirginlik duyarak yazıyordum. Bu yazı içinse aynı endişe içerisinde kıvranmıyorum, bunun yararsız olacağını biliyorum; yüreğimdeki, insanların en tanınanı olma arzusu yerini, hakiki yazılarımın ve belki de artık ebediyen yok olmuş olan masumiyetimin anıtlarının yazgısına karşı derin bir ilgisizliğe bıraktı. Yaptıklarımı gözetlemelerinin, bu sayfalardan kaygı duymalarının, onları ele geçirmelerinin, yok etmelerinin, tahrif etmelerinin hepsi bana vız gelir. Bu sayfaları ne gizliyorum ne de birine gösteriyorum. Ben sağken, bu sayfaları ele geçirmekle ne

onları yazarken duyduğum zevki ne içindekilerin anısını ne de meyvesi oldukları ve kaynağı ancak ruhumla sönecek olan, yalnız gezerken daldığım derin düşünceleri benden alabilirler. Başıma gelen ilk felaketlerden itibaren yazgıma karşı çıkmasam da bugün tuttuğum yolu tutabilseydim, insanların bütün çabalarının, bütün oyunlarının üzerimde hiçbir etkisi olmazdı, şimdi olduğu gibi o zaman da hile ve desiseleriyle rahatımı kaçıramazlardı. Yerin dibine geçmiş olmamın keyfini çıkarsınlar, masumiyetimin tadını çıkarmamı ve onlara rağmen ömrümü huzur içinde tamamlamamı engelleyemeyecekler.

İKİNCİ GEZİNTİ

Bir ölümlünün içinde bulunabileceği en tuhaf konumdaki ruhumun günlük durumunu betimleme tasarısını böylece oluşturduktan sonra, bunu yerine getirmenin en basit ve emin yolunu, yalnız başıma yaptığım gezintileri ve hiçbir engel ya da sınırla karşılaşmaksızın kendi akışını izlesin diye düşüncelerimin dizginlerini serbest bıraktığımda gezintilerimi dolduran hayalleri aslına sadık kalarak kayda geçirmekte buldum. Bu yalnızlık ve derin düşüncelere dalma saatleri tamamen kendim olduğum, hiçbir şeyin zihnimi çelemediği, beni engelleyemediği, tamamen doğanın istediği gibi olduğumu gerçekten söyleyebildiğim yegâne saatlerdir.

Bu projeye başlamakta bir hayli gecikmiş olduğumu çok geçmeden anladım. Canlılığını yitirmiş olan hayal gücüm, eskiden onu canlandıran konularla artık tutuşmuyor, hayal kurmanın coşkusuyla daha az sarhoş oluyorum. Hayal gücümün ürettikleri arasında artık yaratımdan çok hatırlama var. Tatlı bir uyuşukluk bütün yeteneklerimi köreltiyor, yaşama arzusu içimde yavaş yavaş sönüyor; ruhum kendini köhne kabuğundan dışarı atmakta zorlanıyor; hakkım olduğunu hissettiğim için içinde olmaya can attığım durumun umutsuzluğu yüzünden artık yalnızca anılarla var olacağım. Böylece büsbütün güçten düşmeden önce kendime bakabilmek için, en azından birkaç yıl geriye, bu dünyadaki tüm umutlarımı yitirip, ruhuma gıda bulamadığımdan, onu kendi özümden beslemeye kendimi alıştırdığım ve tüm besinini kendi içimde aradığım yıllara dönmem gerekiyor.

Çok geç farkına vardığım bu çare öyle verimli oldu ki, kısa sürede her şeyi telafi etmeye yetti. Kendi içime kapanma alışkanlığı sonunda beni kuşatan bütün dertleri ve onların anısını unutturdu bana. Böylece kendi tecrübelerimle, gerçek mutlulu-

ğun kaynağının içimizde olduğunu, mutlu olmayı bilen birini mutsuz etmenin kimsenin harcı olmadığını öğrendim. Dört, beş yıldan bu yana, sevecen ve tatlı ruhların derin düşüncelere dalmaktan aldıkları büyük mutluluğu tadıyorum. Yalnız başıma gezinirken zaman zaman yaşadığım bu esrimeler, bu kendinden geçişler, bana zulmedenlere borçlu olduğum zevklerdi: Onlar olmasaydı, sahip olduğum hazineleri ne bulabilir ne de bilebilirdim. Bunca zenginliğin ortasında aslına sadık bir kayıt nasıl tutulabilir ki? Böylesine tatlı hayalleri anımsamaya çalışırken, onları betimlemek yerine onlara kapılıp gidiyordum. Bu öyle bir haldir ki anısı insanı alıp götürür ve tamamen hissetmez olduğumuzda onu artık tanımaz oluruz. *İtiraflar*'ımın devamını yazma tasarımı izleyen gezintilerde ve beklenmedik bir kazanın düşüncelerimin seyrini kesip bir süre için onları başka bir yöne döndüren, aşağıda sözünü edeceğim gezintide bu etkiyi iyice hissettim.

24 Ekim 1776 perşembe günü, akşam yemeğinden sonra Chemin-Vert sokağına kadar caddeleri izleyerek Ménilmontant sırtlarına çıktım; sonra bağlar ve çayırlar arasındaki patikalardan Charonne'a kadar uzanan ve bu iki kasabayı ayıran şirin bölgeyi geçtim. Daha sonra bir başka yolu izleyerek aynı çayırlıktan geri döndüm. Güzel yerlerde dolaşmanın bana her zaman verdiği zevk ve ilgiyle yol alıyor, zaman zaman yeşillik içindeki bazı bitkilere bakmak için duruyordum.

Paris yakınlarında pek rastlanmayan, ama bu yörede çok bol bulunan iki bitki gördüm: Birisi bileşikgiller familyasından *picris hieracioïdes*, diğeri maydanozgiller familyasından *bupleurum falcatum*. Bu keşif beni çok sevindirdi ve uzun süre eğlendirdi, yüksek yörelerde daha da az rastlanan *cerastium aquaticum* adlı bitkiyi bulmaksa beni çok mutlu etti. Aynı gün uğradığım kazaya karşın yanımda taşıdığım bir kitaptan bitkinin adını buldum ve ot koleksiyonuma kattım.

Hâlâ çiçek açmış durumda bulduğum ve tanıyor olmakla birlikte görmekten her zaman büyük zevk aldığım çok sayıda başka

bitkiyi ayrıntılı bir şekilde inceledikten sonra, nihayet tümünün bende bıraktığı aynı derecede hoş, ama daha etkileyici izlenime kendimi bırakmak için yavaş yavaş bu önemsiz gözlemleri bir kenara bıraktım. Bağ bozumu biteli birkaç gün oluyordu; şehirli gezginler gitmişti, köylüler kış çalışmalarına kadar tarlaları terk ediyorlardı. Hâlâ yeşil ve iç açıcı olsa da yer yer yapraksız kalmış ve neredeyse ıssız olan kırlar baştan başa yalnızlığın ve yaklaşmakta olan kışın görüntüsüne bürünmüştü. Manzara, yaşıma ve kaderime benzetmekten kendimi alıkoyamayacağım kadar tatlı ve hazin izlenimlerin bir karışımıydı. Ruhum hâlâ canlı duygularla dolu, zihnim hüznün soldurduğu, sıkıntıların kuruttuğu birkaç çiçekle süslü olarak şu masum, ama bahtsız hayatımın sona ermekte olduğunu görüyordum. Yalnız ve terk edilmiş olarak, ilk soğukların geldiğini hissediyordum ve kurumaya yüz tutmuş hayal gücüm yalnızlığımı gönlüme göre biçimlenmiş varlıklarla dolduramıyordu artık. İç çekerek "Niçin geldim dünyaya?" diye soruyordum kendi kendime. "Yaşamak için yaratılmıştım, yaşamadan ölüyorum. Hiç değilse bu benim hatam değil; beni yaratana, yazmama izin verilmeyen büyük eserleri değilse bile boşa çıkmış iyi niyetlerimi; sağlıklı, ama etkisizleştirilmiş duygularımı ve insanların hor görmeleriyle sınanan sabrımı sunacağım." Bu düşüncelerle duygulanıyor ve gençliğimden başlayıp, olgunluk çağıma, oradan, toplum dışına itildiğim güne kadar, sonra –hayatımın sonuna kadar sürecek olan– uzun inziva günlerim boyunca ruhumda oluşan iniş çıkışları kısaca gözden geçiriyordum. Büyük bir hoşnutlukla yüreğimdeki sevgileri, sevecenlikle körü körüne bağlanışlarımı, birkaç yıldan beri ruhumu besleyen üzücü olmaktan çok teselli edici düşüncelerimi anımsıyor, kendimi onların kucağına bırakırken aldığım hazza eşit bir hazla onları betimlemeye hazırlanıyordum. Öğleden sonra bu sakin ve derin düşüncelerle geçti, şimdi anlatacağım olay beni hayallerimin en yoğun evresinden çekip çıkardığında, geçirdiğim günden hoşnut geri dönmekteydim.

Saat altı sularında Ménilmontant sırtlarından iniyordum, Galant Jardinier'nin neredeyse karşısına geldiğimde, önümdeki insanlar birden iki yana kaçıştığında, beni gördüğünde durama-yacak veya yönünü değiştiremeyecek kadar büyük bir hızla bir arabanın önünde koşan Danua cinsi iri bir köpek gördüm. Yere yuvarlanmaktan kurtulmanın tek yolunun, ben havada iken köpeğin altımdan geçebilmesi için olabildiğince yukarı sıçramak olduğuna hükmettim. Şimşekten bile hızlı olan ve ne üzerine düşünmeye ne de uygulamaya fırsat bulabildiğim bu düşünce kazadan önceki son düşüncem oldu. Ne darbeyi ne yere düşüşümü ne de yeniden kendime gelinceye kadar olanları hissettim.

Yeniden kendime geldiğimde neredeyse gece olmuştu. Bana neler olduğunu anlatan üç dört genç adamın kollarındaydım. Danua cinsi köpek hızını alamayarak bacaklarıma doğru atılmış, o hız ve cüsseyle bana çarpıp beni başımın üstüne yere düşürmüştü. Gövdemin tüm ağırlığını taşıyan üst çenem oldukça pürüzlü kaldırıma çarpmış, yolun eğiminden dolayı başım bacaklarımdan daha aşağıda kaldığından düşüşümü büsbütün şiddetlendirmişti.

Arabacı derhal atların dizginlerine asılmasaymış köpeğin sahiplerini taşıyan araba üzerimden geçecekmiş. Kendime geldiğimde, beni kaldıran ve hâlâ kolları arasında tutmakta olanlardan öğrendiklerim işte bunlardı. O anda içinde bulunduğum benzersiz durum anlatılmayacak gibi değil.

Gece daha da ilerlemişti. Gökyüzünü, birkaç yıldız, biraz da yeşillik gördüm. Bu ilk duygu pek tatlı geldi. Kendimi ancak bu duygu sayesinde hissediyordum. Yaşama o anda doğuyordum ve sanki gördüğüm tüm nesneleri zayıf varlığımla dolduruyor gibiydim. Kendimi tamamen yaşadığım o ana verdiğimden başka hiçbir şey hatırlamıyordum; kim olduğum konusunda en ufak bir fikrim yoktu; başıma ne geldiği hakkında en ufak bir fikrim yoktu. Ne kim olduğumu biliyordum ne nerede olduğumu; ne acı ne korku, ne de endişe duyuyordum. Akmakta olan kanımı, bir

akarsuyu seyreder gibi seyrediyordum; bu kanın kendi kanım olduğunu hiçbir şekilde düşünmüyordum. Tüm benliğimde öyle büyüleyici bir dinginlik hissediyordum ki, onu ne zaman hatırlasam bilinen hiçbir zevkle karşılaştıramıyorum.

Nerede oturduğumu sordular, söyleyemedim. Nerede olduğumu sordum. "Haute-Borne"da dediler; sanki "Atlas Dağı"nda demişlerdi. Sonra, art arda memleketimi, kentimi ve mahallemi sormaları gerekti. Kim olduğumu hatırlamama bu da yetmedi; kaldığım yeri ve adımı hatırlamak için ana caddeye kadar yürümem gerekti. Tanımadığım, ama bir süre refakat etme lütfunda bulunan bir bey ne kadar uzakta oturduğumu öğrenince Temple'dan bir arabayla evime gitmemi tavsiye etti. Durmadan kan tükürüyor olsam da hiçbir acı, hiçbir yara hissetmeksizin rahat rahat yürüyordum. Ancak havanın buz gibi olması nedeniyle tir tir titriyor, dişlerimin takır takır birbirine vurmasına engel olamıyordum. Temple'a vardığımda, zahmetsizce yürüyebildiğime göre, bir arabanın içinde soğuktan ölüp gitmektense yoluma yaya devam etmenin daha iyi olacağını düşündüm. Temple'dan Plâtrière sokağına kadar olan yarım fersah yolu, kalabalıktan ve arabalardan sakınarak, sağlıklı iken seçtiğim ve izlediğim yollardan geçerek zahmetsizce yürüdüm. Eve varıyorum, sokak kapısının kilidini açıyorum, karanlıkta merdiveni çıkıyorum ve düşüşümden ve henüz yeterince kavramadığım sonraki gelişmelerden başka kaza olmaksızın eve giriyorum.

Karımın beni görünce attığı çığlıkla sandığımdan daha kötü durumda olduğumu anladım. Geceyi, ne durumda olduğumu henüz bilmeden ve hissetmeden geçirdim. Ertesi gün hissettiklerime gelince: Üst dudağım iç taraftan burnuma kadar yarılmıştı; dış taraftan ise deri, dudağımın tamamen ayrılmasını önlemişti; dört dişim üst çeneme gömülmüş, yüzümün o kısmı dıştan şişmiş ve berelenmişti; sağ başparmağım ezilmiş ve şişmiş, sol başparmağım ciddi biçimde yaralanmış, sol kolum ezilmiş, sol dizim epeyce şişmişti ve korkunç bir acı bükülmesini engelliyordu.

Bunca yara bereye karşın hiçbir yerimin, hatta bir dişimin bile kırılmamış olması böylesi bir düşüşte tam bir mucizeydi.

Geçirdiğim kazanın aslına sadık öyküsü işte böyleydi. Bu öykü birkaç günde tanınamayacak kadar değiştirilmiş ve çarpıtılmış olarak Paris'e yayıldı. Bu değişimi önceden hesaplayabilmeliydim; ama öyle tuhaf ayrıntılar, karanlık ve ketum dedikodular eklendi, bana bu öyküden öylesine gülünç bir ağzı sıkılıkla söz edildi ki, tüm bu gizem beni endişeye sevketti. Karanlık işlerden oldum olası nefret etmişimdir, yıllardır çevremi sardıkları halde aynı tiksintiyi doğal olarak yaratıyor bende. Çağın tuhaflıkları arasında, diğerlerini değerlendirmeye yetecek yalnızca bir tanesine işaret edeceğim.

O güne kadar hiçbir ilişkim olmamış olan emniyet amiri Bay Lenoir sekreterini göndererek sağlığımı sordurdu ve o anda bana, acımı dindirmede hiçbir yararı dokunmayacak gibi gelen bir yardım önerisinde bulundu. Sekreter bu önerileri kabul etmem konusunda ısrar etmekten geri durmadı ve kendisine güvenmiyorsam doğrudan Bay Lenoir'a yazmamı söyledi. Bu kadar çok ısrar ve takındığı esrarengiz havalar, bütün bunların altında, boş yere kavramaya çalıştığım bir sırrın bulunduğunu anlamama yetti. Geçirdiğim kaza ve bu kaza sonucu ortaya çıkan ateşin yarattığı heyecan içerisinde ürküntüye kapılmam için çok fazla şey gerekmiyordu. Yığınla endişe verici ve hazin kuruntuya kapılıyor, çevremde olup bitenleri, artık hiçbir şeye aldırmayan soğukkanlı birinden çok, ateşler içinde sayıklayan biri gibi yorumluyordum.

Başka bir olay daha huzurumu kaçırdı. Bayan d'Ormoy anlayamadığım bir nedenle birkaç yıldır beni arayıp duruyordu. Gösterişli küçük armağanlar, amaçsız, zevk vermeyen sık ziyaretler bütün bunların gizli bir anlamı olduğunu düşündürüyordu, ama bu niyeti kestiremiyordum. Kraliçeye sunmak üzere bir roman yazmak isteğinden söz ediyordu. Kadın yazarlar konusunda düşündüklerimi ona söylemiştim. Amacının eski sosyal

statüsüne yeniden kavuşmak olduğunu hissettirmişti. Bunun için korunmaya ihtiyacı vardı. Buna verecek cevabım yoktu. Kraliçenin yanına sokulamadığından, kitabını halka sunma kararına vardığını söylemişti. Benden istemediği ve zaten dinlemeyeceği öğütler vermek söz konusu olamazdı. Elyazmalarını bastırmadan önce bana göstermekten bahsetmişti. Böyle bir şey yapmamasını rica etmiştim, o da göstermekten vazgeçmişti.

Günün birinde, nekahet dönemimde, bu kitabı basılmış, hatta ciltlenmiş olarak bana gönderdi. Önsözünde beni göklere çıkarıyordu; bunlar öylesine yapmacık sözlerdi ki, üzerimde bıraktıkları etki çok fena oldu. Bu, kör parmağım gözüne kaba dalkavukluk asla iyi yüreklilikle bağdaştırılamazdı. Bu konuda yüreğimin aldanması imkânsızdı.

Birkaç gün sonra Bayan d'Ormoy kızıyla birlikte beni görmeye geldi. Kitabının bir not yüzünden müthiş gürültü kopardığını söyledi. Romanı hızla karıştırırken bu notu şöyle böyle ayrımsamıştım. Bayan d'Ormoy'un gitmesinden sonra o notu yeniden okudum, iyice inceledim, ziyaretlerinin, pohpohlamalarının ve önsözdeki o büyük övgülerin nedenini anlar gibi oldum ve bütün bunların, halkın o notu bana mal etmesini ve sonuçta yazıldığı koşullarda yazarına yapılabilecek suçlamaların bana çevrilmesini sağlamaktan başka amacı olmadığına hükmettim.

Bu gürültüyü ve yaratacağı etkiyi ortadan kaldırabilecek durumda değildim, bütün yapabileceğim Bayan d'Ormoy ile kızının gereksiz ve gösterişli ziyaretlerinin devamına izin vermemekti. İşte bu amaçla kadına yazdığım pusula:

> "Evine hiçbir yazarı kabul etmeyen Rousseau, Bayan d'Ormoy'a iyiliklerinden dolayı teşekkür eder ve ondan artık ziyaretleriyle kendisini onurlandırmamasını rica eder."

Bana şekil itibariyle nazik, ancak bu gibi durumlarda aldığım diğer mektuplardan farklı olmayan bir mektupla cevap verdi: Hassas kalbine hançeri vahşice saplamışım ve mektubuna

inanmalıymışım ki, bana karşı beslediği hisler öyle güçlü, öyle gerçekmiş ki, böylesi bir kopuşa dayanamayıp ölürmüş. Doğruluk ve içtenlik bu dünyada böylesine korkunç bir suç sayılıyor, kendileri kadar sahte ve kalleş olmamaktan başka bir suç işlemediğinden çağdaşlarıma kötü ve merhametsiz görünüyorum.

Karşılaştığım birçok kişinin şaşkınlığını görüp, benimle ilgili hâlâ bilmediğim bazı şeyler olduğunu anladığımda birçok defa sokağa çıkmış ve sık sık da Tuileries'ye kadar gezinti yapmıştım. Sonunda öğrendim ki, düştüğümde öldüğüm söylentisi çıkarılmış ve bu söylenti öylesine hızlı, öylesine inatla yayılmıştı ki, öğrenmemden on beş gün sonra saraya kabul edildiğimde bile sarayda hâlâ bundan kesin bir şeymiş gibi söz edilmekteydi. Bana yazılanlardan öğrendiğime göre, bu mutlu haberi duyuran *Courrier d'Avignon* gazetesi, bu vesileyle, mezarımın başında okunacak ağıt söylevinde bana yapılacak hakaret ve sövgüleri tahminden de geri kalmamıştı.

Bu habere, tesadüfen öğrendiğim ve hiçbir ayrıntısını bilmediğim daha da tuhaf bir ayrıntı katıldı. Evimdeki elyazmalarının basımı için para toplanılmasına başlanmıştı. Ölümümden sonra bana atfedilmek amacıyla hazırlanmış bir yazı derlemesinin elde hazır bulundurulduğunu anladım, çünkü gerçek elyazmalarının aslına sadık olarak bastırılabileceğini düşünmek, on beş yıllık bir deneyimden sonra kesinlikle bilebileceğim gibi, sağduyu sahibi hiç kimsenin aklından bile geçiremeyeceği bir aptallıktı.

Bu gözlemlerle onları izleyen ve hiç de daha az şaşırtıcı olmayan daha başka gözlemler, yatışmış olduğunu sandığım hayal gücümün yeniden korkuya kapılmasına neden oldu ve çevremde durmadan koyulaşan karanlıklar doğal olarak esinledikleri dehşeti yeniden canlandırdı. Tüm bunların binlerce yorumunu yapmaktan ve onları benim için açıklanamaz yapan gizemi anlamaya çabalamaktan yorgun düşmüştüm. Bunca esrarın tek ve değişmez sonucu, hem kendi yazgımın hem de ünümün yazgısının mevcut kuşak tarafından elbirliğiyle belirlenmiş olduğunu bilmek şeklindeki daha önceki yargılarımın onaylanması oldu; on-

ları yok etmeye çalışacak ellerden geçmeksizin ileriki çağlara hiçbir emanet bırakamayacağıma göre, hiçbir çaba beni bu durumdan çıkaramazdı.

Ama bu kez daha ileri gittim. Ortak bir komplo oluşturmak için bunca beklenmedik koşulun bir araya gelmesi, en acımasız düşmanlarımın –deyim yerindeyse kaderin cilvesiyle– yükselmesi; devletin tüm yöneticilerinin, kamuoyuna yön verenlerin tümünün, tüm yetkili ve etkili kişilerin, gizliden gizliye bana diş bileyenlerin, sanki özel bir dikkatle seçilip bu ortak komploya dahil edilmesi, bu evrensel uzlaşı sırf rastlantı olamayacak kadar olağandışıydı. Komploya katılmayı reddeden bir tek kişi, karşı çıkacak bir tek olay, öngörülmeyen bir tek engel komplonun başarısızlığı için yeterli olurdu. Ama tek tek bütün iradeler, bütün zorunluluklar, talih ve bütün köklü değişiklikler insanların eserini pekiştirdi ve bu kadar olağanüstü, bu kadar çarpıcı bir çakışmanın, komplonun başarılı olabilmesi için tanrısal bir emirle alınyazım olduğundan kuşkum kalmadı. Hem geçmişte hem bugün yaptığım yığınla özel gözlem bu düşüncemi öylesine destekledi ki, bugüne kadar insanların kötülüğünün ürünü olarak gördüğüm aynı olayları artık insan aklıyla kavranamaz tanrısal sırlardan biri olarak görmekten kendimi alamıyorum.

Bu düşünce, benim için dayanılmaz ve yürek paralayıcı olmak bir yana, beni teselli ediyor, rahatlatıyor ve yazgıya boyun eğmeme yardımcı oluyor. Tanrı öyle istedi diye cehenneme seve seve gidebilecek olan Aziz Augustinus kadar ileri gitmiyorum. Benim yargıya boyun eğişimin kaynağı o denli karşılıksız değil, bu doğru; ama daha az saf olmadığı gibi, bence tapındığım mükemmel Varlık'a çok daha layık. Tanrı adildir; acı çekmemi istiyor ve masum olduğumu biliyor. İşte güvenimin sebebi; kalbim ve aklım aldanmadığımı haykırıyor. Öyleyse bırakalım insanlar da, yazgı da istediklerini yapsın; yakınmadan acı çekmeyi öğrenelim; her şey sonunda yoluna girecek ve er geç benim sıram da gelecektir.

ÜÇÜNCÜ GEZİNTİ

"Hiç durmadan öğrene öğrene yaşlanıyorum."

Solon yaşlılığında sık sık bu dizeyi yinelerdi. Benim yaşlılığımda da söyleyebileceğim bir anlamı var, ama yirmi yıllık bir tecrübenin bana kazandırdığı hazin bir bilgelik bu: Cehaleti yeğlerim. Bedbahtlık kuşkusuz büyük bir öğretmendir, ama derslerini çok pahalı ödetir ve çoğu kez elde edilen yarar ödenen bedele değmez. Öte yandan, derslerden bu kadar gecikmeyle elde edilen kazanımlardan yararlanmanın zamanı da geçirilmiş olur. Gençlik bilgeliği öğrenme, yaşlılık ise uygulama dönemidir. Tecrübenin öğretici olduğunu itiraf ediyorum, ama sadece önümüzdeki hayata faydası dokunur. Nasıl yaşanmasını öğrenmenin zamanı, ölümün kapıya dayandığı an mıdır?

Yazgım üzerine ve yazgımı belirlemiş olan insanların tutkuları üzerine bu kadar gecikmeyle ve bu kadar acıyla kazanılan bilginin bana ne yararı olabilir? İnsanları sadece beni içine düşürdükleri mutsuzluğu daha iyi hissetmek için daha iyi tanımayı öğrendim ve bana karşı kurulan tuzakları keşfetmemi sağlayan bu bilgi onlardan kaçınmamı sağlayamadı. Keşke yıllardır beni şamatacı dostlarımın avı ve oyuncağı haline getiren o aptalca, ama tatlı güven içinde kalsaydım da, beni kuşatan entrikalardan en küçük bir kuşku duymasaydım! Onlara kandığım ve kurbanları olduğum doğru, ama onlar tarafından sevildiğime inanıyordum ve bana esinledikleri dostluğu onların da bana karşı duyduklarına inanan yüreğim sevinçle doluyordu. Bu tatlı yanılsamalar yerle bir oldu. Zamanın ve aklın bedbahtlığımı hissettirerek açığa çıkardığı hazin gerçek, mutsuzluğumun bir çaresi olmadığını ve bana kalan tek şeyin yazgıma boyun eğmek olduğunu gösterdi. Böylece yaşımın bütün deneyimleri, o anda hiçbir

işime yaramadığı gibi, gelecekte de bana bir yarar sağlamayacaktı.

Doğarak girdiğimiz savaş alanından ölümle çıkarız. Yarış alanının sonuna gelindiğinde arabayı daha iyi kullanmayı öğrenmek neye yarar? İşin içinden nasıl çıkılacağını düşünmekten başka yapacak bir şey kalmamıştır. Yaşlı birinin yapacağı tek bir inceleme kalmışsa o da yalnızca ölmeyi öğrenmektir. Benim yaşımda en az yapılan da tam olarak budur; insan bunun dışında her şeyi düşünür. Yaşlıların hepsi hayata çocuklardan daha fazla bağlıdır ve genç insanlardan daha zor ayrılırlar hayattan. Hep bu hayat için çalışmışlar ve sonunda tüm çabalarının boşuna olduğunu görmüşlerdir. Üzerine titredikleri her şeyi, tüm mallarını, onca zahmet ve uykusuzluklarının meyvelerini geride bırakacaklardır çekip gittiklerinde. Hayatları boyunca, ölürken beraberlerinde götürecekleri bir şeyler edinmeyi düşünmemişlerdir.

Tüm bunları zamanı gelince kendi kendime söyledim ve eğer bu düşüncelerimden daha fazla yarar sağlamayı bilemedimse bu, ne bunların zamanında düşünülmemiş olması ne de iyice sindirilmemiş olması yüzündendi. Hayatın çalkantısına ta çocukluğunda atılmış olan ben, bu dünyada yaşamak için yaratılmamış olduğumu ve gönlümün arzuladığı duruma asla gelemeyeceğimi deneyimlerimle erkenden öğrendim. Aralarında bulamayacağımı hissettiğim mutluluğu insanlarda aramaktan vazgeçen ateşli hayal gücüm, henüz yeni başlamış olduğum hayatın mesafeleri üzerinden, bana yabancı olan bir sahadan kaçar gibi atladı ve değişmeden durabileceğim rahat bir temele kondu.Çocukluğumdan başlayarak eğitimle beslenen ve yaşadığım onca mutsuzluk ve bahtsızlıkla güçlenen bu duygu beni, başka hiç kimsede görmediğim kadar büyük bir çaba ve özenle varlığımın niteliğini ve amacını araştırmaya itmiştir her zaman. Benden daha bilgece felsefeyle uğraşan birçok insan gördüm, ama felsefeleri sanki kendilerine yabancı gibiydi. Herkesten daha bilgin olmak istediklerinden, evrenin işleyiş düzenini, gözlerine ilişiveren herhan-

gi bir makineyi sırf meraktan inceleyen biri gibi inceliyorlardı. İnsan doğasını bilgiçce konuşabilmek için inceliyorlardı, kendilerini tanımak için değil; çalışmalarının amacı başkalarını eğitmekti, kendi içlerini aydınlatmak değil. İçlerinden çoğu bir kitap yazmak istiyordu, kitap nasıl olursa olsundu, yeter ki kabul görsündü. Kitapları yazılıp basıldığında onu başkalarına kabul ettirmek ve kitap saldırıya uğradığında çürütülemesin diye –doğru mu yanlış mı olduğuna bakmadan– onu savunmak dışında kitabın içeriğiyle ilgilenmiyorlardı. Bana gelince, öğrenmeyi istediğimde bu, kendimi bilmek içindi –başkalarına öğretmek için değil; başkalarını eğitmeye başlamadan önce insanın kendisi için öğrenmesi gerektiğine her zaman inandım ve hayatım boyunca insanlar arasında yapmaya çalıştığım bütün incelemelerden biri bile yoktur ki, ömrümün sonuna kadar yaşayacağım ıssız bir adada da yapmayayım. İnsanın yapmak zorunda olduğu şeyler çoğunlukla inanmak zorunda olduğu şeylerdir ve en doğal gereksinmelerin dışında kalan her şeyde eylemlerimize yön veren fikirlerimizdir. Her zaman benimsemiş olduğum bu ilke çerçevesinde yaşamının gerçek amacını anlamaya ve ona yön vermeye çalıştım ve bu amacın bu dünyada bulunamayacağını hissederek yaşamıma ustaca yön verme yeteneğim olmayışından dolayı üzüntü duymaktan vazgeçtim.

Geleneklere bağlı ve dindar bir ailede doğup bilge bir rahip tarafından şefkatle eğitilen ben, çocukluğumdan bu yana, başkalarının önyargı diyeceği ve hiçbir zaman unutmadığım ilkeler ve özdeyişlerle büyüdüm. Daha çocukken kendi başına bırakılmış, okşamalara alıştırılmış, kibir tarafından baştan çıkarılmış, umudun tuzağına düşmüş biri olarak şartların zorlamasıyla Katolik oldum, ama her zaman Hıristiyan kaldım ve alışkanlığın etkisiyle çok geçmeden yüreğim yeni dinime içtenlikle bağlandı. Bayan de Warrens'in verdiği bilgiler ve örnekler bu bağlılığımı daha da artırdı. Gençliğimin en güzel yıllarını geçirdiğim kırsal hayatın yalnızlığı, kendimi tamamen verdiğim iyi kitapların incelenmesi,

şefkatli duygulara olan doğal eğilimimi daha da güçlendirerek beni neredeyse Fénelon tarzı bir sofuluğa itti. İnziva içinde derin düşüncelere dalmak, doğayı incelemek, evren üzerine düşünmek, yalnız birini sürekli olarak her şeyin yaratıcısına doğru atılmaya, gördüğü her şeyin amacını, hissettiği her şeyin nedenini hafif bir merak duygusuyla araştırmaya zorlar. Yazgımın beni dünyanın baş döndürücü seline fırlatıp atmasından beri yüreğimi bir an olsun yatıştıracak bir şey bulamadım. Yitirilen tatlı boş zamanlarım için duyduğum üzüntü beni her yerde izleyerek, bana mutluluk ve onur verebilecek her şeye karşı bir ilgisizlik ve tiksinti duymama yol açtı. Belirsiz arzularımın kararsızlığı içinde az umdum, daha az elde ettim ve aradığımı sandığım her şeyi bulsam bile yüreğimin ne olduğunu bilmeden kavuşmaya can attığı mutluluğu bulamayacağımı hissediyordum. Böylece beni dünyaya büsbütün yabancılaştıran mutsuzluklardan önce de her şey bu dünyayla olan sevgi bağlarımın kopmasına yardımcı oluyordu. Yoksulluk ile zenginlik, erdem ile yoldan çıkma arasında yalpalayarak, yüreğinde hiçbir kötü eğilim olmaksızın kötü alışkanlıkları olan biri olarak, aklımla kararlaştırdığım ilkelerim olmaksızın, çoğu kez yeterince kavrayamadığım görevlerimi hor görmeksizin ihmal ederek kırk yaşına geldim.

Ta gençliğimde kırk yaşımı, başarıya ulaşma çabalarımın ve çeşitli tutkularımın sınırı olarak belirlemiştim. Bu yaşa ulaştıktan sonra, hangi durumda olursam olayım, o durumdan kurtulmak için çabalamamaya, kalan ömrümü günübirlik yaşamaya ve artık gelecekle ilgilenmemeye kesin karar vermiştim. O an gelince, düzenli ve yüksek bir gelire kavuşmuş olmama karşın kararımı, üzülmek şöyle dursun gerçek bir zevkle yerine getirdim. Tüm bu aldanışlardan, boş umutlardan kurtulunca kendimi tümüyle, en belirgin zevkim ve en sürekli eğilimim olan her şeye boş vermeyeve kafa dinlemeye verdim. Dünyayı da, şatafatını da terk ettim, süslenmekten vazgeçtim; artık ne kılıç, ne saat, ne beyaz çorap, ne yaldız, ne saç yaptırma; başımda basit bir

peruk, üzerimde çuhadan basit ve bol bir giysi vardı, daha da iyisi, terk ettiğim her şeyi değerli kılan açgözlülüğü ve hırsı yüreğimden söküp attım. O zaman yapmakta olduğum ve hiçbir şekilde bana uygun olmayan işi bıraktım ve her zaman büyük bir zevk almış olduğum, sayfası bilmem ne kadara müzik eserlerini temize çekme işine verdim kendimi.

Kendimi yeniden biçimlendirme işini dış görünüşle sınırlamadım. Bu, kuşkusuz daha zahmetli, ama daha gerekli bir şeyi, düşüncelerimin gözden geçirilmesini gerektiriyordu ve aynı işi iki defa yapmama kararıyla, ömrümün geri kalanını, ölümümde bulmak isteyeceğim tarzda düzenleyebilmek için iç dünyamı sıkı bir sınavdan geçirmeye koyuldum.

Son zamanlarda bende büyük bir değişim olmuştu, başka bir ahlak dünyası keşfetmiştim; henüz ne ölçüde kurbanı olacağımı kestiremediğim ve saçmalığını anlamaya başladığım, insanların akla mantığa sığmaz önyargıları, kokusu bana ulaşır ulaşmaz tiksindiğim yazınsal böbürlenmeden başka bir şeye karşı duyulan ihtiyaç, en güzel ilk yarısını yaşamış olduğum meslek yaşamının geri kalan kısmında daha az belirsiz bir yol izleme arzusu, bütün bunlar beni, çoktandır gereksinim duyduğum bu büyük hesaplaşmaya zorluyordu. Böylece bu işe giriştim ve başarılması konusunda bana bağlı olan hiçbir şeyi yapmaktan geri durmadım.

Dünyadan tümüyle el çekmem ve o zamandan beri beni terk etmeyen yalnızlıktan zevk alışım bu dönemde başladı. Giriştiğim iş ancak mutlak inzivaya çekilerek başarılabilirdi; bu iş toplumun patırtılarından etkilenmeden, uzun uzadıya rahat rahat derin düşüncelere dalmayı gerektiriyordu. Bu beni derhal benimsediğim başka bir yaşam tarzına sevk etti, mecburen ve çok kısa bir süre için ara vermek zorunda kaldığım bu yaşama, imkân bulur bulmaz yüreğimin tüm gücüyle yeniden sarıldım, sonunda insanlar beni yalnız yaşamaya ittiklerinde, mutsuz olayım diye beni evime kapatarak, benim kendi kendime yapabileceğimden

daha fazla mutluluğuma katkıda bulundular.

Verdiğim önem ve duyduğum gereksinimle orantılı bir çabayla işe koyuldum. O zamanlar eski filozoflara hiç benzemeyen çağdaş filozoflarla yaşıyordum. Kuşkularıma son verecekleri, kararsızlığımı giderecekleri yerde, benim için en fazla önem taşıyan noktalarda vardığımı sandığım kanılarımı sarsmışlardı, çünkü tanrıtanımazlığın bu ateşli misyonerleri, bu buyurgan dogmatikler herhangi bir konuda onlardan farklı düşünmeye cesaret etmeme katlanamıyorlardı. Kavgadan nefret ettiğim ve kavga etme konusunda çok yetenekli olmadığım için çoğu kez kendimi yeterince savunamıyordum, ama onların ürkütücü öğretilerini hiçbir zaman benimsemedim ve çoktan kararını vermiş bu hoşgörüsüz insanlara karşı direnmiş olmam, bana karşı duydukları hıncı körükleyen nedenlerin başlıcası oldu.

Beni ikna edememiş huzursuz etmişlerdi. İleri sürdükleri savlar beni ikna etmese de sarsmıştı. Bu savlara karşı iyi bir yanıt bulamıyordum, ama böyle bir yanıtın bulunması gerektiğini sezinliyordum. Kendimi hatalı olmaktan çok yeteneksiz olmakla suçluyordum ve yüreğim onlara aklımdan daha iyi yanıt veriyordu.

Sonunda kendi kendime dedim ki: Bu ağzı iyi laf yapan adamların hararetle başkalarına kabul ettirmeye çalıştıkları, kendilerine ait olup olmadığını bile bilemediğim sofizminin sonsuza dek beni bocalatmasına izin mi verecektim? Öğretileri yönlendiren tutkuları ve çıkarları için insanları şuna ya da buna inandırmaya çalışmaları yüzünden asıl inançlarının ne olduğunu anlamak olanaksızlaşıyor. Parti başkanlarında iyi niyet aranabilir mi? Onların felsefesi başkaları içindir; oysa bana kendim için bir felsefe gerekli. Kalan günlerimde kalıcı bir davranış kuralının olması için henüz vakit varken bu felsefeyi var gücümüzle arayalım. İşte, artık kavrama yetimin en yüksek olduğu olgunluk çağındayım. Hatta zihinsel yetilerim azalmaya başladı bile. Daha fazla bekleyecek olursam, geç kalmış kararlarımda tüm

gücümden yararlanamayacağım; zihinsel yetilerim etkinliklerini yitirmiş olacak, o zaman bugünkü elverişli durumumda yapabileceklerimden daha az şey yapacağım. Bu uygun fırsatı yakalayalım; dış görünüşümün ve maddi durumumun yeniden biçimlendiği bu dönem, entelektüel ve ahlaki durumumun da yeniden biçimleniş dönemi olsun. Düşüncelerimi, ilkelerimi kesin olarak saptayalım ve yaşamımın geri kalan bölümünde, iyice düşündükten sonra ne olmak gerektiğine karar vermişsem o olalım.

Bu tasarıyı yavaş yavaş ve aralıklarla, ama bütün gücümle ve elimden geldiğince dikkatle gerçekleştirdim. Geri kalan günlerimdeki huzurun ve yazgımın buna bağlı olduğunu derinden hissediyordum. Kendimi başlangıçta öylesine karışık, dolambaçlı, karanlık bir labirent içinde, güçlükler ve karşı çıkışlar arasında buldum ki, birçok defa her şeyi yüzüstü bırakmaya kalkıştım; gereksiz araştırmalarımdan vazgeçerek, düşünüp taşınmalarımda bin bir zahmetle açıklığa kavuşturduğum ilkeleri aramaksızın ortak ihtiyat kurallarını benimseyerek yazdım. Ama bu ihtiyat bile bana öyle yabancıydı ve onu elde edebilme konusunda kendimi öyle yeteneksiz buluyordum ki, onu kendime rehber edinmek, fırtınalı denizlerde dümensiz, pusulasız olarak, bana hiçbir kıyıyı göstermeyen, ulaşılmaz bir deniz fenerini aramaktan başka bir şey değildi.

Sebat ettim. Hayatımda ilk defa cesaretli davrandım ve daha o zamandan kuşkulandırmadan etrafımı sarmaya başlayan korkunç yazgıma dayanabilme başarısını bu cesarete borçluyum. Hiçbir ölümlünün belki de yapmadığı en zorlu, en içten araştırmalardan sonra benim için önemli bütün konularda kesin kararlara vardım. Sonuçlarım yanlışsa, hiç değilse hatalarımdan dolayı suçlanmayacağımdan eminim, çünkü bundan kaçınmak için elimden geleni yaptım. Gerçi çocukluk önyargılarının ve kalbimin gizli arzularının ağırlığını benim için en rahatlatıcı olan taraftan yana koyduğundan hiç şüphem yok. İnsanın bu kadar hararetle istediği şeye inanmaması güçtür, ilahi yargının gerçekliği-

ni kabul veya reddetmekteki çıkarımızın, korku veya umutlarına göre insanların çoğunluğunun inancını belirlediğinden kim kuşku duyabilir ki? Kabul ediyorum ki bütün bunlar muhakeme yetimi bozabilirdi, ama iyi niyetimi değiştiremezdi, zira her konuda yanılmaktan korkuyordum. Aslolan bu yaşamdan yararlanmak idiyse, henüz zaman varken gecikmeden ve aldanmadan ondan elimden geldiğince yararlanabilmem için bunu bilmem önemliydi. Ama içerisinde bulunduğum ruhsal durumda en fazla korktuğum şey, bana hiç de büyük bir ödül gibi gözükmeyen bu dünya nimetlerinden yararlanabilmek için ruhumu ebediyen tehlikeye atmaktı.

Filozofların sık sık sözünü ettikleri can sıkıcı güçlüklerin üstesinden her zaman gönlümce gelemediğimi de itiraf ederim. Ama insan zekâsının kavramakta yetersiz kaldığı meseleler üzerinde nihayet bir karara varma azmiyle, her tarafta çözümlenemez sırlar, yanıtlanamaz itirazlar bularak, çözemediğim, ama karşıt sistemin ileri sürdüğü güçlü itirazları kendime dert etmeden, her durumda bana en kanıtlanmış ve en inanılır gibi gözüken fikri benimsedim. Bu konularda dogmatik bir tavır ancak şarlatanlara yaraşır. Önemli olan insanın kendine özgü bir yargısının olması ve bu yargıya da olgunlukla varmaktır. Buna rağmen hataya düşersek, suçlu olmadığımız için bunun hesabını vermek zorunda kalmayız. İşte, hissettiğim güven duygusunun temelini oluşturan sarsılmaz ilke.

Zorlu araştırmalarımın sonucu, bugünkü kuşaklarca öfkeyle alçaltılıp kirletilen, ama gelecekte sağduyu ve iyi niyet yeniden doğacak olursa, insanlar için bir devrime yol açabilecek olan eserim *Savoie'li Papazın İnanç İlkeleri*'nde yazdıklarımın hemen hemen aynısı oldu.

O zamandan beri, yanıtlayamadığım veya öngörmediğim, ama zaman zaman aklıma gelen itirazları daha fazla kendime dert edinmeden uzun ve etraflı düşüncelerden sonra benimsediğim ilkeleri davranışlarımın ve inancımın değişmez ilkeleri yap-

tım. Bu sorunlar bazen beni endişelendirmiş olsa bile asla inancımı sarsmadı. Kendi kendime her zaman "Bütün bunlar aklımla benimsediğim, yüreğimle onayladığım, tutkuların suskunluğunda içten gelen onamanın damgasını taşıyan temel ilkelerin yanında kılı kırk yaran metafizik uslamlamalardan, eveleyip gevelemelerden başka ne ki?"dedim. İnsanın kavrama yetisini aşan böylesi yüce konularda çözemediğim bir sorun, bunca düşünce sonucu, bunca özenle oluşturulmuş, aklıma, yüreğime, tüm benliğime uygun, başkalarında eksikliğini hissettiğim iç onayla güçlenmiş bunca sağlam ve iyi kurulmuş bir öğretiyi alt üst mü edecekti? Hayır, ölümsüz doğam ile bu dünyanın yapısı ve orada hüküm sürdüğünü gördüğüm fiziksel düzen arasında bulunduğunu sezinlediğim uyumu boş savlar asla bozamayacak. Maddi düzene karşılık gelen ve araştırmalarım sonucunda sistemini ortaya koyduğum manevi düzende mutsuzluklarıma dayanabilmek için gereksinim duyduğum dayanakları buluyorum. Diğer tüm sistemlerde çaresiz yaşar, umutsuz ölürdüm. Yaratıkların en mutsuzu olurdum. Demek ki, yazgıya ve insanlara karşın beni mutlu etmeye yeten tek sisteme sıkı sıkıya tutunmamız gerekiyor.

Bu düşünceler ve onlardan çıkardığım sonuçlar, beni bekleyen yazgıya hazırlanabilmem ve ona dayanabilecek duruma gelmem için Tanrı tarafından bana gönderilmişe benzemiyor mu? Bana amansızca zulmedenlerden kaçıp sığınacağım bir korunağım, bu dünyada bana çaldıkları karanın avuntusu, hakkım olan adalete kavuşma umudum olmasaydı, hiçbir ölümlünün yaşamadığı en korkunç yazgıya terk edildiğimi görseydim, ömrümün geri kalan kısmında beni bekleyen korkunç kaygılar içerisinde, içine düştüğüm inanılmaz durumda ne olurdum? Halim nice olurdu? Masumiyetimin huzuru içinde rahat rahat yaşarken insanların bana saygı gösterdiklerini, benim için iyi şeyler düşündüklerini sanıyordum, herkese açık ve güven dolu kalbim dostlarına ve kardeşlerine içini dökerken hainler sessizce bana cehennemde kotarılmış tuzaklar kuruyorlardı. Gururlu bir ruh için en beklen-

medik ve en korkunç felaketlere uğradığımda kim tarafından ve niçin olduğunu asla öğrenemeden bir çirkef içerisine sürüklendiğimde, bir alçaklık uçurumuna yuvarlandığımda, ötesindeki uğursuz maksatları ancak sezinleyebileceğim korkunç karanlıklarla çepeçevre sarıldığımda ilkin yıkıldım ve eğer bu düşüşten kurtulmak için iyi hazırlanmamış olsaydım, bu tür beklenmedik felaketlerin beni fırlatıp attığı yerden asla kurtulup ayağa kalkamazdım.

Ruhumu yıllarca kasıp kavuran çalkantıların ardından kafamı toparlayıp kendime gelmeye başladıktan sonra ancak kara bahtıma karşı hazırlıklarımın değerini anlayabildim. Benim için, üzerinde karara varmam gereken her şeyi karara bağlayıp, davranış ilkelerimi kendi durumumla karşılaştırdığımda, insanların anlamdan yoksun yargılarına ve şu kısacık hayatın küçücük olaylarına gereğinden çok değer verdiğimi gördüm. Hayat bir sınavdan başka bir şey olmadığına göre, amacına uygun sonuç alındığı sürece bu sınavın şu ya da bu türden olmasının pek fazla önemi yoktur ve sınavlar ne kadar büyük, ne kadar zorlu, ne kadar çeşitli olursa onlara tahammül edebilmek o kadar övgüye değerdir. Bütün acılar sonunda kesinlikle ödülünü alacağını düşünenler için gücünü yitirir. Bu ödüle olan kesin inancım, daha önce daldığım derin düşüncelerin başlıca meyvesi oldu.

Her taraftan üstüme çullandığını hissettiğim ölçüsüz alçaklık ve sayısız sövgü arasında zaman zaman endişe ve kuşku dönemlerinin umudumu kırıp rahatımı kaçırdığı doğrudur. Yazgımın ağırlığı altında ezildiğim ve cesaretsizliğe düşmeye hazır olduğum anlarda, yanıtlayamadığım güçlü itirazlar bütün gücüyle beni yere sermek için aklıma üşüşüyordu. Sık sık ruhumda doğmakta olduğunu hissettiğim yeni savlar, bana zaten zulmetmekte olan eskilerine ekleniyordu. "Ah!" diyordum o zaman, boğulacak derecede kalbim sıkışarak, "aklımın bana sağladığı avuntuların kuruntudan başka bir şey olmadığını anlarsam beni umutsuzluğa düşmekten kim kurtaracak?" Kendi eserini böylesine

tahrip ederek aklım, umudunun ve güveninin bütün dayanaklarını alt üst etmiyor mu? Dünyada yalnızca beni aldatan bu yanılsamalardan nasıl bir yardım görebilirim? Bugünün nesli beni besleyen duyguları sadece hata ve önyargı olarak görüyor; gerçeği, anlaşılırlığı benimkine zıt bir sistemde buluyor; hatta öyle gözüküyor ki, düşüncelerimde samimi olduğuma bile inanamıyorlar. Tüm irademle kendimi verdiğim bu inançta üstesinden gelinemez güçlükler buluyorum. Bununla birlikte yine de onlara inanmaya devam ediyorum. Ölümlüler arasında tek bilge kişi, tek aydın kişi ben miyim? Bana uygun gözükmeleri her şeyin öyle olduğuna inanmaya yeter mi? Diğer insanların gözünde hiçbir inandırıcılığı olmayan, hatta yüreğim aklımı desteklemese bana bile yanıltıcı gözükebilecek şeylere, görünüşlerine bakarak güvenebilir miyim? Geri püskürtmede güçlük çektiğim saldırılara açık, kendi ilkelerimin kuruntularına sıkı sıkıya sarılmak yerine onlarınkileri kabul ederek eşit silahlarla bana zulmedenlere karşı savaşmam daha iyi olmaz mıydı? Bilge olduğuma inanıyorum, oysaki yalnızca boş yanılsamalara kurban gitmiş, aldanmış biriyim.

O kuşku ve kararsızlık anlarında kaç kez umutsuzluğa düşeyazdım! Eğer bütün bir ayı bu durumda geçirseydim bu benim sonum olurdu. Ama bu bunalımlar eskiden oldukça sık olsalar da kısa sürüyorlardı, onlardan tamamen kurtulamadığım bugün ise öylesine seyrek ve kısa süreliler ki, huzurumu bozmaya güçleri yetmiyor. Bunlar, nehre düşen bir tüyün suyun akışını etkileyememesi gibi, artık ruhumu etkileyemeyen hafif kaygılardır. Yukarıda karara bağladığım noktalar üzerine yeniden düşünmeye koyulmak, gerçeği araştırmaya çalıştığım zamanlardakinden daha fazla kafa aydınlığına ve muhakeme yeteneğine sahip olduğumu varsaymak anlamına gelecekti ki, bu mümkün olmadığına göre umutsuzluktan doğan ve beni acınacak duruma düşüren düşünceleri, gerçeği aramaktan başka bir şey düşünmediğim, ömrümün en sakin döneminde uzun uzun düşündükten ve ince-

lemeler yaptıktan sonra zekâmın en olgun çağında benimsediğim duygulara hiçbir nedenle tercih edemezdim. Kalbimin sıkıntıyla daraldığı, ruhumun dertlerle bunaldığı, hayal gücümün korkuya kapıldığı, beni çevreleyen korkunç sırlarla kafamın karıştığı bugün, yaşlılığın ve kaygıların etkisiyle zayıf düşen yeteneklerimin yargılama yetisini yitirdiği bugün, biriktirdiğim tüm o kaynaklardan kendimi nedensiz yoksun mu bırakacağım, haksız yere beni mutsuz kılacak olan, inişe geçmiş aklımı, hak etmediğim acıların telafisini sağlayan aklıma mı yeğleyeceğim? Hayır, bu büyük sorunlar konusunda karar verdiğim zamankinden ne daha bilgeyim ne daha bilgili ne de daha inançlı; bugün beni rahatsız etmesine izin verdiğim güçlükleri o zaman bilmiyor değildim; bu güçlükler beni durduramadı ve henüz bilinmeyen yenileri de ortaya çıkarsa bunlar, bütün bilgelerce her dönemde kabul edilmiş, bütün uluslarca tanınmış, insanlığın yüreğine silinemezcesine kazınmış sonsuz gerçekleri sarsamayacak anlaşılmaz, metafizik safsatalardır. Duyularıyla sınırlı insan aklının bu konuları bütün yönleriyle kavrayamayacağını bu konular üzerinde düşündüğüm için biliyordum. Bu yüzden, beni aşan sorunları anlamaya kalkışmadan, aklımın erebilecekleriyle yetindim. Daha önceden kabul ettiğim bu karar makuldü ve aklımın ve yüreğimin onayıyla bu karara hep bağlı kaldım. Bu karara sıkı sıkıya bağlı kalmamı gerektiren onca nedenin olduğu bugün neye dayanarak vazgeçeceğim? Sürdürmenin tehlikeleri neler? Vazgeçmekle ne kazanırım? Bana zulmedenlerin öğretilerini kabul etmekle onların ahlaklarını da mı kabul etmiş olacağım?Ne yüreğe ne de akla nüfuz etmediği halde kitaplarda ve tiyatronun parlak gösterilerinde şatafatla sergilenen bu köksüz ve meyvesiz ahlakı ya da diğerinin yalnızca maske görevi gördüğü, yalnızca kendi gizli topluluklarından olanların anladığı, tutum ve davranışlarında izledikleri ve benim üzerimde ustaca denedikleri şu öteki gizli ve zalim ahlakı mı benimseyeceğim? Tamamen saldırgan olan bu ahlak savunmaya yaramaz, yalnızca saldırı içindir. Beni düşür-

dükleri durumda ne işime yarar ki? Mutsuzluğumda yalnızca masumiyetim bana destek oluyor; bu biricik, ama güçlü dayanaktan kendimi yoksun bırakıp yerine kötülüğü koymakla kendimi daha ne kadar mutsuz kılabilirim ki? Kötülük etme sanatında onlara yetişebilir miydim, yetişsem bile onlara yapacağım hangi kötülük içimi ferahlatırdı? Kendime olan saygımı yitirir, karşılığında hiçbir şey kazanamazdım.

Böylece kendi kendime akıl yürüterek, yanıltıcı savların, yanıtsız itirazların, üstesinden gelemeyeceğim, belki de insan aklının üstesinden gelemeyeceği güçlüklerin ilkelerimi sarsmasına izin vermedim. Aklım kendisine sağlayabildiğim en sağlam temel üzerinde, vicdanımın koruması altında dinlenmeye öylesine alıştı ki, artık ne eski ne yeni hiçbir yabancı öğreti onu kışkırtamaz, bir an için bile huzurumu kaçıramaz. Ruhsal yorgunluk ve çöküntü içinde, inancımı ve ilkelerimi dayandırdığım usavurumları unuttum, ama vicdanımın ve aklımın onayıyla onlardan çıkardığım sonuçları asla unutmayacağım ve onlara sıkı sıkıya bağlı kalacağım. Bütün filozoflar bin dereden su getirerek karşı çıksınlar: Zamanlarına ve emeklerine yazık olacak. Ömrümün kalan kısmında her konuda, daha iyi seçim yapabildiğim zamanlar seçtiğim şeylere bağlı kalacağım.

İçerisinde bulunduğum dingin ruh halinde, kendimden hoşnut olmakla kalmayıp durumumun gerektirdiği umut ve teselliyi de buluyorum. Bu kadar tam, bu kadar sürekli, bu kadar hüzün verici bir yalnızlığın, bugünkü neslin her zaman hissedilen, her zaman etken olan düşmanlığının, durmaksızın sövüp saymasının beni bazen ruhsal çöküntüye sürüklememesi, umudumu kırmaması, cesaret kırıcı kuşkuların zaman zaman ruhumu rahatsız edip hüzünle doldurmaması olanaksızdı. İçimi rahatlatacak düşünceler üretemediğim böylesi zamanlarda eski kararlarımı anımsamaya gereksinim duyuyorum; o kararları almak için gösterdiğim özen, dikkat ve içtenlik aklıma gelince kendime olan güvenimi yeniden kazanıyorum. Böylece tüm yeni düşünceleri,

birer yanıltıcı görüntü, rahatımı bozmaktan başka bir şeye yaramayan ölümcül hatalarmış gibi reddediyorum.

Böylece eski bilgilerimin dar çerçevesine hapsolmuş durumda ben, Solon gibi, yaşlanarak her gün öğrenmek mutluluğuna erişemedim ve hatta bundan böyle öğrenemeyeceğim şeyleri öğrenmeye çalışmak gibi tehlikeli bir gururdan da uzak durmak zorundayım. Ama yararlı bilgiler açısından edinmeyi umacağım pek fazla şey kalmadıysa da, benim durumumda gerekli olan erdemler konusunda yapacak çok şey var. Ruhum, kendisini gölgeleyip körleştiren şu bedenden kurtulduğunda, gerçeği çırılçıplak görerek sahte bilginlerimizin o kadar övündükleri bilgilerin sefaletini kavrayacak, bu onu, beraberinde götüreceği bir edinimle zenginleştirip donatmanın zamanıdır. Ruhum bu dünyada o bilgileri edinmek için yitirdiği zamana yanacaktır. Ama sabır, ılımlılık, tevekkül, dürüstlük, tarafsız adalet insanın beraberinde götürdüğü, ölümün bile değerini azaltmasından korkmaksızın durmadan kendisini zenginleştirebileceği birer erdemdir. Yaşlılık günleriminin kalanını adadığım biricik ve yararlı çalışma işte budur. İlerleme kaydedip de, hayata başladığım güne göre daha iyi olmasa bile – çünkü bu olanaksızdır– daha erdemli olarak hayata veda etmeyi öğrenebilirsem ne mutlu bana.

DÖRDÜNCÜ GEZİNTİ

Hâlâ ara sıra okuduğum az sayıdaki kitaptan beni kendisine en çok bağlayan ve kendisinden en çok yararlandığım kitaplar Plutarkhos'unkilerdir. Çocukluğumda ilk onu okudum, yaşlılığımda da en son onu okuyacağım. Plutarkhos her okuyuşumda yeni bilgiler edindiğim neredeyse tek yazardır diyebilirim. Geçenlerde ahlak üzerine yapıtlarından *Düşmanlardan Nasıl Yararlanılır* adlı incelemeyi okuyordum. Aynı gün, yazarların bana gönderdikleri bazı kitapçıkları sıraya dizerken, Rahip Rosier'nin güncelerinden birine rastladım. Başlığında şu sözler yer alıyordu: *"Vitam vero impendenti,* Rosier."* Onun gibilerinin kullandığı ifade biçimlerini iyi bildiğim için, kibarlık maskesi altında bana zalim bir ironi yönelttiklerini anladım. Ama bu neye dayanıyordu? Bu alaycılık nedendi? Nasıl bu alayın konusu olmuştum? Plutarkhos'un derslerinden yararlanabilmek için ertesi günün gezintisinde yalan konusunda kendimi incelemeye karar verdim ve Delphoi Tapınağı'nın *"Kendini bil!"* düsturunun, *İtiraflar*'ımda sandığım denli izlenmesi kolay bir düstur olmadığı konusunda önceden vardığım kanının doğruluğunu tasdik ettim.

Ertesi gün, bu kararımı uygulamak için yürüyüşe başladığımda, beni derin düşüncelere gark eden ilk şey gençliğimde söylediğim, anısı yaşamım boyunca bana eziyet eden ve yaşlılık günlerime kadar gelerek birçok farklı şekilde yaralanmış yüreğimi dağlayan korkunç bir yalan oldu. Kendisi bir suç olan bu yalan, hiçbir zaman öğrenemediğim, ama pişmanlığımın, çok zalimce olabileceğini düşündürdüğü etkileriyle daha büyük bir suç haline

* Rousseau, Juvenalis'in *Vitam impendere vero*, "Yaşamını gerçeğe adamak" sözünü kendisine şiar edinmişti –çn.

geldi. Bununla birlikte o yalanı söylerken içinde bulunduğum ruh haline şöyle bir göz atıldığında bu yalanın rezil bir utancın meyvesi olduğu görülür ve kurbanı olan kişiye zarar vermek gibi bir niyet bir yana, bütün kutsal şeyler adına yemin ederim ki, o üstesinden gelinmez utancın bana yalan söylettiği anda, bu yalanın yalnızca bana zarar vermesi için seve seve canımı verebilirdim. Bu çılgınlık anını, çekingenliğimin o anda yüreğimin bütün isteklerini boyunduruğu altına aldığını söyleyerek açıklayabilirim ancak. Bu zavallı davranışın anısı ve bende bıraktığı giderilemez üzüntü, yalana karşı, ömrümün sonuna kadar beni bu kötülükten uzak tutacak bir nefret uyandırdı. Düsturumu seçtiğim zaman ona layık olduğumu hissediyordum ve Rahip Rosier'nin sözü üzerine kendimi daha ciddi olarak incelemeye başladığımda ona layık olduğum hiç kuşkum yoktu.

Kendimi büyük bir özenle didik didik incelediğimde, gerçeğe karşı duyduğum aşkla gururlandığım, insanlar arasında başka hiçbir örneğini görmediğim bir tarafsızlıkla güvencemi, çıkarlarımı, kişiliğimi gerçeğe feda ettiğim anlarda bile gerçek diye uydurup söylediğimi anımsadığım şeylerin sayısınaşaşırdım.

Beni en çok şaşırtan, uydurduğum şeyleri anımsadığımda gerçek hiçbir pişmanlık duymamış olmamdı. Yalandan tiksindiği kadar hiçbir şeyden tiksinmeyen ben, bir yalanla kurtulmak mümkünken zulümler göğüs germiş olan ben, hangi tuhaf tutarsızlıkla gereksiz yere, hiçbir çıkar sağlamaksızın yalan söylemiştim ve bir yalanın pişmanlığını elli yıl kesintisiz çekmiş olan ben, hangi kavranamaz çelişkiyle bundan en küçük bir üzüntü bile duymuyordum? Hatalarıma karşı hiçbir zaman duyarsızlaşmadım; ahlak içgüdüm bana her zaman doğru yolu gösterdi, vicdanım ilk günkü dürüstlüğünü hep korudu; vicdanım çıkarlarıma uyarak bozulmuş olsa bile, nasıl olur da, insanın tutkularına esir düştüğü, zayıflığının mazur görülebileceği durumlarda doğruluğunu koruyabilirken, sadece kötülüğe eğilimli insanların hiçbir şekilde mazur göremeyeceği önemsiz konularda koruya-

maz? Bunu açıklayamıyorum. Bu sorunun çözümünün bu konuda kendi hakkımda vereceğim yargının adaletine bağlı olduğunu gördüm ve konuyu iyice inceledikten sonra, işte kendi kendime yapabildiğim açıklama:

Yalan söylemenin, açığa vurulması gereken bir gerçeğin saklanması olduğunu bir felsefe kitabında okuduğumu anımsıyorum. Bu tanıma göre, söylenmesi zorunlu olmayan bir gerçeğin söylenmemesi yalan sayılmaz, ama gerçeğin söylenmemesinden hoşnut olmayan birinin, gerçeğin aksini söylemesi yalan söylemek sayılır mı, sayılmaz mı? Tanıma göre, o kişinin yalan söylediği söylenemez; çünkü borçlu olmadığı birine sahte para veren kişi hiç kuşkusuz onu aldatmaktadır, ama onu soymamaktadır.

Burada incelenmesi gereken birbirinden önemli iki sorun ortaya çıkıyor. Birincisi, insan başkalarına gerçeği her zaman söylemek zorunda değilse ne zaman ve nasıl söylemek zorundadır? İkincisi, insanın başkalarını masumca aldattığı durumlar olabilir mi? Bu ikinci sorun, çok iyi biliyorum ki, en sıkı ahlak kuralları-nın yazara hiçbir şeye mal olmadığı kitaplarda olumsuz yanıtlanırken, kitaplardaki ahlakın, uygulanması olanaksız gevezelikler sayıldığı toplumda olumlu yanıtlanmıştır. Öyleyse birbirinin tersini söyleyen bu yetkilileri bir yana bırakalım ve bu sorunlara benim kendi ilkelerimle verebileceğim yanıtları araştıralım.

Genel ve soyut anlamıyla gerçek, sahip olduğumuz en değerli nimettir. Onsuz insanoğlu kördür; o, aklın gözüdür. Onunladır ki insan davranışlarına yön vermeyi, ne olması gerekiyorsa onu olmayı, ne yapması gerekiyorsa onu yapmayı ve gerçek amacına yönelmeyi öğrenir. Özel ve bireysel gerçek her zaman iyi olmayıp bazen kötü, çoğu kez de önemsizdir. Bir insan için önemli olan ve mutlu olmak için bilmesi gereken şeylerin sayısı pek fazla olmayabilir, ama çok olmasa da her yerde arayacağı bir nimettir ve başkasına verildiğinde vereni mahrum etmeyen ortak bir hazine olduğundan, insanı bundan mahrum etmek hırsızlıkların en haksızıdır.

Hiçbir eğitsel veya pratik değeri olmayan gerçeklere gelince, bir nimet bile olmadıklarına göre, onlar için bize ne borçlu olunabilir ki? Mülkiyet yalnızca yarara dayandığına göre, hiçbir yararın mümkün olmadığı yerde mülkiyet de olamaz. Bir toprak ne kadar verimsiz olursa olsun istenebilir, çünkü hiç değilse üzerinde ikamet edilebilir. Ama her bakımdan boş, önemsiz ve kimseye yaramayan bir olgunun doğru ya da yanlış oluşu kimsenin umrunda olmaz. Manevi düzende de maddi düzende de hiçbir şey yararsız değildir. Hiçbir şeye yaramayan şeyler için kimseye borçlu olunamaz; olunması için bir şeye yaraması veya yarayabilmesi gerekir. Böylece başkasına borçlu olduğumuz gerçek, adaleti ilgilendiren gerçektir ve varlığı kimseyi ilgilendirmeyen ve bilgisi kimseye yaramayan boş şeylere gerçek denilmesi gerçeğin kutsallığını bozmaktır. Herhangi bir yararı olmayan gerçek mümkün olsa bile, başkalarına borçlu olduğumuz bir şey olamaz. Dolayısıyla onu gizleyen veya değiştiren yalan söylemiş.

Ama hiçbir bakımdan birine yararı olmayacak kadar verimsiz bir gerçeğin olup olamayacağı tartışılması gereken ve birazdan döneceğim başka bir konudur. Şimdilik ikinci soruna geçelim.

Gerçek olanı söylememek ile gerçek olmayanı söylemek birbirinden çok farklı iki şeydir, bununla birlikte sonuçta aynı etkiyi yaratabilirler; çünkü bu sonuç, hiçbir etkinin ortaya çıkmadığı her seferde kesinlikle aynıdır. Gerçeğin önemsiz olduğu yerde onun karşıtı olan yanlış da önemsizdir. Bundan çıkan sonuç şudur: Benzer durumlarda gerçeğin tersini söyleyerek aldatan kişi, gerçeği söylemeyerek aldatandan daha haksız değildir; çünkü yararsız gerçekler konusunda hata yapmak bilmemekten daha kötü değildir. Denizin dibindeki kumun renginin beyaz veya kırmızı olduğuna inanmam, kumun rengini bilmememden daha önemli değildir. Haksızlık başkalarına zarar vermekse, kimseye zarar vermeksizin nasıl haksız olunur?

Ama ortaya çıkabilecek bütün durumlara adaletle uygulana-

bilecek gerekli ön açıklamalar olmadan bu sorunların böyle çabucak karara bağlanmasının bana pratikte hiçbir yararı yoktur, çünkü gerçeği söyleme zorunluluğu yalnızca onun yararlılığına dayanıyorsa bu yararlılık konusunda yargıya nasıl varacağım? Çoğu kez birinin yararına olan diğerinin zararınadır ve hemen hemen her zaman özel çıkarlar kamu çıkarına terstir. Böylesi bir durumda nasıl davranmalı? Orada olmayanın çıkarını konuşmakta olduğumuz kişininkine feda mı etmeli? Birinin yararına diğerinin zararına olan gerçeği söylemeli mi, söylememeli mi? İnsan, bütün söyleyeceklerini kamu yararı terazisinde mi, yoksa dağıtıcı adalet terazisinde mi tartmalı? Peki, bildiklerimi yalnız eşitlik kurallarına göre kullanacak kadar bir sorunun bütün yönlerini yeterince bildiğimden emin olabilir miyim? Dahası, insanın başkalarına borçlu olduklarını incelerken, insanın kendi kendisine ve bizzat gerçeğe borçlu olduklarını yeterince inceledim mi? Bir başkasına onu aldatarak zarar vermiyorsam, bu, kendi kendime de zarar vermiyorum mu demektir? Hiçbir zaman haksız olmamak her zaman masum olmaya yeterli midir?

"Ne pahasına olursa olsun, ne olursa olsun her zaman doğru olalım. Adaletin kendisi gerçektedir; doğru olmayan şeyleri bir inanç veya eylem kuralı olarak sunduğumuzda yalan her zaman haksızlık, yanlış her zaman sahtekârlıktır. Gerçeğin söylenmesinin sonucu ne olursa olsun, insan kendinden ona bir şeyler katmadığı için her zaman suçsuzdur" denilerek bir sürü sıkıcı tartışmadan kolayca sıyrılabilinirdi.

Ama bu, sorunu çözmeden kesip atmaktır. Sorun, her zaman doğru söylemenin iyi olup olmadığı konusunda karar vermek değil –incelemekte olduğum tanıma göre iyi olmadığını varsayarak– hakikatin tüm çıplaklığıyla ifade edilmesi gereken durumlar ile hakikatin haksızlık etmeksizin söylenmeyebileceği ve yalan söylemeksizin gizlenebileceği durumları birbirinden ayırmanın da aynı şekilde zorunlu olup olmadığıdır. Böylesi durumların gerçekten bulunduğunu keşfetmiştim. Demek ki önemli olan bu

durumları bilmek ve belirlemek için gerekli kuralları bulmaktır.

Ama böyle bir kuralı ve onun yanılmazlığının kanıtını nereden bulmalı? Bu kadar zor ahlaki sorunlarda çözümü her zaman aklımın aydınlığından çok vicdanımın yol göstericiliğinde buldum. Ahlaki içgüdüm beni asla yanıltmadı: Yüreğimde her zaman güvenebileceğim saflığını bugüne kadar korudu, bazen tutkularımdan etkilendiyse de anılarımda eski gücünü kazanmada bir zorlukla karşılaşmadı. İşte burada kendimi, belki de öteki yaşamda Tanrı'nın yargılayabileceği kadar sertlikle yargılamaktayım.

İnsanların sözlerini yarattıkları etkiyle değerlendirmek çoğu kez onları eksik değerlendirmek olur. Bu etkiler, her zaman açık ve kolay tanınır olmak bir yana, söylendikleri koşullar gibi sonsuz değişiklikler gösterir. Bu sözlerin kötülük veya iyilik dereceleri sadece ve sadece söyleniliş amaçlarıyla ölçülebilir ve değerlendirilebilir. Doğru olmayanı söylemek, ancak aldatmak kastı varsa yalan söylemektir ve aldatmak kastının her zaman zarar vermeyi amaçlaması bir yana bazen tam tersi bir amacı olabilir. Ama bir yalanın masum sayılabilmesi için kimseye zarar verme kastının olmaması yeterli değildir. Ayrıca konuşulan kişinin içine düşürüldüğü yanılgının, hiçbir şekilde ne onlara ne de başkalarına zarar vereceğinden emin olmak gerekir. Bu kesinliğe çok nadiren ulaşabiliriz, dolayısıyla bir yalanın tamamen masum olması da az rastlanılan bir şeydir. Bir insanın kendi çıkarı için yalan söylemesi sahtekârlık, başkasının çıkarı için yalan söylemesi dalavere, zarar vermek için yalan söylemesi iftira ve en kötü yalan türüdür. Çıkar gözetmeden, ne kendisine ne de başkalarına zarar vermeksizin yalan söylemek yalan söylemek değil kurmacadır.

Konusu ahlak olan kurmacalar; mesel veya fabl diye adlandırılır ve amaçları yararlı gerçekleri hoşa gidebilecek biçimlerle anlatmak olduğundan, bu durumda gerçeğin yalnızca sahte giysisi olan yalan gizlenmeye çalışılmaz ve fablı yalnızca fabl olarak an-

latan kişi hiçbir biçimde yalan söylemiş olmaz.

Anlatı ve romanların çoğunluğu gibi, hiçbir gerçek bilgi içermeden tek amacı eğlendirmek olan tamamen yararsız başka kurmacalar da vardır. Hiç mi hiç ahlaki yararlılığı olmayan bu kurmacalar sadece onları uyduranın kastına göre değerlendirilir ve o anlattıklarının, gerçek olduğunu ileri sürdüğünde, bunların gerçek yalanlar olduğu hiçbir şekilde inkar edilemez. Bununla birlikte bu yalanları söylemekten bugüne dek kimin vicdanı sızladı ve kim onları ciddi bir şekilde kınadı? Örneğin *Gnidus Tapınağı*'nda* bir ahlak dersi varsa bile bu ders, zevk veren ayrıntılar ve kösnül imgelerle gölgelenip bozulmuştur. Bunu bir alçakgönüllülük cilasıyla örtmek için yazar ne yapmıştır? Yapıtının Yunanca bir elyazmasından çevrildiğini ileri sürmüş ve anlatısının gerçekliğine okuyucularını inandırabilecek tarzda bu elyazmalarını buluşunun öyküsünü anlatmıştır. Yalan bu değilse, başka nedir? Peki, kim yazarı yalancılıkla suçladı ve ona sahtekâr muamelesi yaptı?

Bütün bunların sadece bir şaka olduğu, yazarın bunların doğru olduğunu söylerken kimseyi kandırmak istemediği, gerçekten de kimseyi kandırmadığı, çevirmeni olduğunu ileri sürdüğü yapıtın bizzat yazarı olduğundan halkın bir an için olsun kuşku duymadığı boşu boşuna söylenebilir. Böylesine amaçsız bir şakanın aptalca bir çocukluk olacağını, bir yalancının kimseyi ikna edemediğinde daha az yalancı sayılamayacağını, ciddi bir yazarın gerçekten etkileyici bir havayla anlattığı elyazması hikâyesine inanan, çağdaş bir kapta sunulmuş olsa en azından duraksayacakken antik bir kupada sunulan zehiri hiç korkmadan içen bir yığın basit okuru bilinçli okurdan ayırt etmek gerektiğini söyleyerek yanıtlayacağım.

Bu ayrımlar kitaplarda bulunsun veya bulunmasın, vicdanının karşı çıkacağı hiçbir şeye izin vermeyen iyi niyetli insanların

---

* Montesquieu'nün 1725'de basılan bir öyküsü –çn.

yüreğinde tedirginlik yaratır. İnsanın kendi çıkarı için doğru olmayan bir şeyi söylemesi daha az kınanacak bir şey olsa bile, başkasına zarar verecek şeyler söylemesinden daha az yalan değildir. Birine hak etmediği bir şeyi vermek düzeni ve adaleti sarsar; övgü veya yergi, aklama veya suçlama sonucunu doğurabilecek bir edimi kişinin haksız yere kendisine veya başkasına atfetmesi haksızlık etmektir. Nasıl olursa olsun gerçeğe aykırı olarak adaleti yaralayan her şey yalandır. İşte aşılmaması gereken çizgi. Gerçeğe aykırı olsa bile adaleti ilgilendirmeyen her şey yalnızca bir kurmacadır ve tamamen kurmaca olan bir şeyi yalan olarak kınayan kişinin, her kim olursa olsun, benden daha vicdan sahibi olduğunu itiraf ediyorum.

Beyaz yalan denen yalanlar gerçek yalanlardır, çünkü kişinin kendi yararına veya başkasının yararına yalan söylemesi zararına yalan söylemesinden daha az haksızlık değildir. Gerçek biri söz konusu olduğunda, her kim gerçeğe aykırı olarak över veya suçlarsa yalan söylemiş olur. Hayali bir varlık söz konusu olduğunda yalan söylemiş sayılmadan canı ne isterse söyleyebilir, yeter ki uydurduğu olayların ahlaki yönü konusunda yanlış hükümler vermesin, çünkü bu durumda olaylarla ilgili yalan söylememiş olsa bile, olgusal gerçekten yüz defa daha saygın olan manevi gerçek konusunda yalan söylemiş olur.

"Doğrucu" denen insanlar gördüm. Bütün doğrulukları incir çekirdeğini doldurmayan konuşmalarında, kendilerinden bir şey katmadan, süslemeden, abartmadan yer, zaman ve kişi adlarını gerçeğe uygun olarak söylemekle sınırlıdır. Çıkarlarına dokunmayan her şeyde öykülerini gerçeğe tam bir bağlılıkla anlatırlar. Ama kendilerini yakından ilgilendiren bir şeyi anlatmak söz konusu olduğunda, olayları işlerine geldiği gibi sunabilmek için bütün renkleri kullanırlar; yalan işlerine geliyor, ama kendileri söylemekten çekiniyorlarsa, o yalanın söylenmesini ustalıkla kolaylaştırırlar ve kendileri suçlanılamayacak tarzda benimsetirler. İhtiyat bunu gerektirir: Elveda doğruluk.

Benim "doğrucu" dediğim insan bunun tam tersini yapar. Başkalarının o kadar saygı duyduğu, onun umursamadığı, gerçekle en ufak bir ilgisi olmayan önemsiz konularda, ölmüş ya da yaşayan hiç kimseye karşı herhangi bir yargı içermeyen uydurmalarla arkadaşlarını eğlendirmekten çekinmez. Ama birisi için adalete ve gerçeğe aykırı olarak yarar veya zarar, saygı veya aşağılama, övgü veya suçlama sonucu doğurabilecek hiçbir konuşma ne yüreğinden geçer, ne ağzına veya kaleminin ucuna gelir. Boş konuşmalarda pek doğruluk taslamasa da çıkarına karşı konularda bile adamakıllı *doğrudur:* Kimseyi aldatmaya çalışmadığı, kendisini suçlayan gerçeğe de, onurlandıran gerçeğe de bağlı olduğu, gerçeği ne kendi yararına ne düşmanlarının zararına etkilemediği için *doğrudur.* Demek ki benim doğrucu dediğim adam ile herkesin doğrucu dediği adam arasındaki fark, onların doğrucu dediği adamın kendisine hiçbir şeye mal olmayan bütün gerçeklere sıkı sıkıya bağlı olup bundan öteye geçmemesi, benim doğrucu dediğim adamın ise ancak gerçek uğruna kendini feda etmek gerektiği zaman ona hizmet etmesidir.

Ama bu gevşekliğin, yücelttiğim ateşli gerçek aşkıyla nasıl bağdaştırıldığı sorulabilir. Bu alaşımdan bunca zarar gördüğüne göre bu aşk sahte midir? Hayır, saf ve temizdir: Adalet aşkının ortaya konulmasıdır ve bu aşk bazen hayal ürünü olsa bile asla sahte olmak istemez. Adalet ve gerçek ona göre aynı anlama gelen iki sözcüktür, ayrım gözetmeden birini diğerinin yerine kullanır. Yüreğinin taptığı kutsal gerçek, önemsiz olaylardan ve yararsız adlardan ibaret olmayıp, iyilik veya kötülük atfederken, onurlandırırken veya suçlarken, överken veya kınarken herkese hakkını tanır. Ne başkalarının aleyhinde bulunur ne de onlara ikiyüzlülük eder, çünkü hak bilirliği bunu yapmasına engeldir ve haksız yere ne başkasına ne de kendisine zarar vermek istemez, çünkü vicdanı bunu yapmasını engeller ve kendisinin olmayan bir şeyi sahiplenemez. En çok özsaygısının üzerine titrer, bu en zor vazgeçebileceği değerdir ve başkalarının saygısını bu değer

pahasına kazanmayı gerçek bir kayıp sayar. Dolayısıyla önemsiz konularda duraksamadan ve yalan söylediğini kabul etmeksizin yalan söyleyecektir, ama asla ne başkalarının ne kendisinin zararına veya yararına yalan söylemeyecektir. Tarihsel gerçeklerle ilgili her şeyde, insan davranışını, adaleti, toplumsallığı ve yararlı bilgileri yansıtan her şeyde hem kendisini hem de kendisine bağlı başkalarını hatadan korur. Bunun dışındaki bütün yalanlar onun için yalan değildir.

Gnidus Tapınağı yararlı bir yapıt ise Yunanca el yazması hikâyesi sadece çok masum bir uydurmadır, yok tehlikeli bir yapıt ise kınanması gereken bir yalandır.

Yalan ve gerçek konusunda vicdanıma yön veren kurallar işte bunlardı. Aklım bu kuralları benimsemeden önce kalbim makine gibi onları izlemiş, ahlak içgüdüm de uygulamıştı. Zavallı Marion'un kurbanı olduğu canice yalan beni bütün ömrümce yalnızca bu tür yalanlardan değil, başkalarının çıkarlarına ve şerefine dokunabilecek her türden yalana karşı da korudu. Yalanların yararlarını ve zararlarını tam olarak tartmak, zararlı yalan ile iyilik amacıyla söylenmiş yalanı birbirinden ayıran sınırları kesin olarak belirlemek gibi bir yükümlülük altına girmeden hepsini dışlayıp genelleyerek, birini de öteki kadar ayıp sayarak her ikisini de kendime yasakladım.

Her şeyde olduğu gibi bunda da mizacımın davranış kurallarıma, daha doğrusu alışkanlıklarıma etkisi büyük oldu; çünkü hiçbir zaman kurallara göre hareket etmedim ya da hiçbir şeyde doğal içgüdülerimden başka bir kural izlemedim. Önceden tasarlanmış yalan hiç aklımdan geçmedi, asla kendi çıkarım için yalan söylemedim, ama sık sık utançtan, kendimden başka hiç kimseyi ilgilendirmeyen önemsiz konularda mahcup olmamak için, bir söyleşide, kafamın hızlı çalışmaması ve pek o kadar ağzı laf yapan birisi olmayışım beni sırf bir şey söylemiş olmak için bir şeyler uydurmaya zorladığında yalan söyledim. Konuşmak zorunda olduğumda, ama aklıma o anda eğlenceli gerçekler gel-

mediğinde sessiz kalmamak için masallar uydururum, ama bu masalları uydururken, onların yalan olmaması için, yani onların ne adaleti ne gerçeği yaralamaması, hem başkaları hem de kendim için önem taşımayan uydurmalar olması için elimden geldiğince özen gösteririm. Bu masallarda olguların gerçekliği yerine manevi gerçeklik olmasını, yani insan yüreğindeki doğal sevgilerin bulunmasını, onlardan her zaman bazı yararlı bilgiler çıkarmayı, tek sözcükle onları ahlaki anlatılara, mesellere dönüştürmeyi isterdim, ama bunun için bende olandan daha fazla bir zekâ ve söz söyleme yeteneği olması gerekirdi. Sözün düşüncelerden daha hızlı olması beni düşünmeden konuşmaya zorlayarak, yargılarımın eleştirileriyle biçimlenmeden, ağzımdan çıkar çıkmaz kalbimin reddettiği, aklımın onaylamadığı budalaca, aptalca laflar ettiriyordu sık sık bana.

Birden ortaya çıkan beklenmedik durumlarda mizacının karşı konulmaz itkisiyle istemeden, sırf konuşmayı sürdürebilmek için, çabucak bir yanıt verme ihtiyacının baskısı altında utanç ve mahcubiyet zaman zaman bana yalanlar söyletmiştir. Zavallı Marion'un anısının derin etkisi, başkalarına zararlı olabilecek yalanlardan beni uzak tutabiliyorsa da, yalnızca beni ilgilendiren sıkıntılardan kendimi kurtarmama yardım eden, ama vicdanımın ve ilkelerimin, başkalarının yazgılarını etkileyen yalanlar kadar karşı olduğu yalanlardan koruyamıyor.

Tanrı şahidim olsun ki, sözümü geri almam yüzünden yeni bir hakaretle karşılaşmaksızın beni mazur gösteren yalanın yerine beni suçlayan gerçeği koyabilseydim, bunu bütün kalbimle yapardım, ama kendi kendimi hatalı çıkarmanın utancı hâlâ elimi bağlıyor ve yalanımı onarmaya kalkışmadan, çok içtenlikle hatamdan pişmanlık duyuyorum. Ne çıkar sağlamak için ne özsaygımdan ne çekemezlikten ne kötülük olsun diye yalan söylemeyip, çoğu kez bu yalanların hemen anlaşılacağını, hiçbir işime yaramayacağını bilerek sadece ve sadece mahcubiyetten ve utançtan yalan söylediğimi bir örnek daha iyi açıklayacak ve gösterecektir.

Bir süre önce, Bay Foulquier dostu Benoit ile gideceği Bayan Vaccasin'in lokantasındaki piknik türü bir yemeğe karımla birlikte katılmam için alışkanlıklarıma ters düşmesine rağmen beni ikna etti. Lokantacı kadın ve iki kızı da bizimle birlikte sofraya oturdular. Yemeğin ortasında, kısa süre önce evlenmiş olan ve çocuk bekleyen büyük kız gözlerini bana dikerek pattadan çocuklarım olup olmadığını sordu. Kulaklarıma kadar kızararak bu mutluluğa erişememiş olduğumu söyledim. Diğerlerine bakarak pis pis gülümsedi. Bunda benim bile anlayamayacağım bir şey yoktu.

Her şeyden önce, onu kandırmak istemiş olsaydım bile vermek isteyeceğim yanıtın bu olmadığı açıktı. Çünkü gördüğüm kadarıyla soruyu soranın içinde bulunduğu ruh halinde, olumsuz yanıtımın onun düşüncesini değiştirmeyeceğinden emindim. Bu olumsuz yanıt bekleniyor, hatta bana yalan söyletmenin zevki için teşvik ediliyordu.* Bunu anlayamayacak kadar aptal değildim. İki dakika sonra, vermem gereken yanıt birdenbire aklıma geldi. *"İşte, genç bir kadının ileri yaşına kadar bekâr kalmış birine sormasının yakışık almayacağı bir soru."* Bu yanıtla yalan söylemeden, sıkıcı bir itirafta bulunmadan, gülenleri kendi tarafıma kazanarak, bana bu münasebetsiz soruyu sorana küçük bir ders vermiş olacaktım. Bunu yapamadım, gerekeni söyleyemedim, gerekmeyeni ve hiçbir işime yaramayacak olanı söyledim. Yanıtımın, aklımın veya irademin emri olmayıp mahcubiyetimin istem dışı sonucu olduğu açıktır. Eskiden bu kadar mahcup değildim ve hatalarımı utançtan çok içtenlikle itiraf ediyordum, çünkü onları bağışlatacak nedenlerin anlaşılacağından emindim, ta yüreğimde duyuyordum bunu; ama kem göz beni kırar, keyfimi kaçırır; mutsuzluğum arttığı ölçüde çekingenliğim de arttı ve her zaman yalnızca çekingenliğim yüzünden yalan söyledim.

---

* Kendi anlatılarına göre Rousseau'nun çocukları Paris'te Sokağa Terk Edilmiş Çocuklar Yurdu'na yerleştirilmişti –çn.

Yalana karşı doğuştan tiksintimi en çok *İtiraflar*'ımı yazarken hissettim, çünkü bu konuda en ufak bir eğilimim olsaydı en güçlü şekilde burada ortaya çıkardı. Ama beni suçlayan şeyler konusunda susmak, onları gizlemek bir yana, kendi kendime açıklamakta güçlük çektiğim, belki de her türden taklide uzak duruşumdan kaynaklanan bir ruhsal dönüşümle aksi yönde yalan söylemeye eğilimli olduğumu hissettim. Kendimi aklamada gösterdiğim hoşgörüden çok kendimi suçlamada sertlik gösterdim ve vicdanım bir gün kendi kendimi yargıladığımdan daha az sertlikle yargılanacağıma inanıyor. Evet, iyi niyeti, gerçek aşkın içtenliğini bu yapıtta, başka hiç kimsenin yapmadığı kadar ileri götürdüğümü büyük bir gururla söylüyorum, iyiliğin kötülüğe üstün geleceğini hissettiğimden her şeyin söylenmesinde yayar gördüm ve her şeyi söyledim.

Olgular konusunda değil, ama koşullarla ilgili olarak asla eksik söylemedim, bazen fazla söyledim, bu tür yalan iradenin eylemi olmaktan çok hayal gücünün saçmalaması oldu. Bunlara yalan demekle haksızlık ediyorum aslında, çünkü bu ilavelerin hiçbiri yalan değildi. *İtiraflar*'ımı yazarken artık yaşlanmıştım ve hepsini denediğim hayatın boş zevklerinden bıkmıştım. Onları belleğime dayanarak yazıyordum, belleğim anıları bazen hiç anımsamıyor, bazen de eksik anımsıyordu. Bu eksiklikleri hayal gücümde yarattığım ve onlarla çelişmeyen ayrıntılarla doldurıyordum. Yaşamımın mutlu anları üzerinde durmaktan hoşlanıyor ve bazen bana hafif hüzün veren ayrıntılarla süslüyordum. Unuttuğum şeyleri olmaları gerektiği gibi, gerçekten olmuş olabilecekleri gibi söylüyordum, ama anımsadığım gerçek durumların tersine bir şeyi hiçbir şekilde söylemiyordum. Bazen gerçeğe yabancı çekicilikler verdim, ama asla kötülüklerimi örtbas etmek için, haksız olarak kendimi erdemli göstermek için yalana başvurmadım.

Bazen düşünmeden, istem dışı bir davranışla, kendimi profilden göstererek biçimsiz yanımı gizlemiş olabilirim. Ancak bu ek-

sik bilgiler, kötüden çok iyi konusunda konuşmamı engelleyen daha tuhaf başka eksik bilgilerle fazlasıyla dengelenmiştir. Bu tabiatımın, insanların inanmakta güçlük çektikleri, ama inanılmazlığı yüzünden daha az gerçek olmayan bir özelliğidir.Kötü olanı çoğunlukla bütün bayağılığıyla söyledim, ama iyi olanı her zaman bütün sevimliliğiyle anlatmadım, sık sık da tamamen sessiz kaldım, çünkü bana çok fazla onur veriyorlardı, öyle yapmakla, *İtiraflar*'ımı yazarken kendimi övmüş gibi olacaktım. Gençlik yıllarımı, doğanın bana verdiği iyi niteliklerle övünmeden, hatta bunları fazlasıyla açığa çıkaran gerçekleri atlayarak anlattım. İlk çocukluk yıllarıma ilişkin, yazarken aklıma gelen, ama az önce söylediğim nedenlerden dolayı her ikisini de bir yana bıraktığım iki olay anımsıyorum.

Neredeyse bütün pazarlarımı Les Pâquis'de, halalarımdan biriyle evli olan ve orada bir bez dokuma fabrikası bulunan Bay Fazy'nin evinde geçirirdim. Bir gün, perdah makinesinin bulunduğu kurutma odasındaydım ve dökme demirden merdanelere bakıyordum. Parlak görünüşleri gözümü alıyordu. Onlara dokunmaktan kendimi alamadım ve parmaklarımı silindirin parlak, pürüzsüz yüzeyinde gezindirdim. Tam o sırada genç Fazy'nin çarka bir çeyrek turluk dönüş vermesiyle en uzun iki parmağımın uçları silindirlerin arasına sıkıştı, bu parmak uçlarımın ezilmesi ve tırnaklarımın düşmesi için yeterliydi. İç paralayıcı bir çığlık attım. Fazy derhal çarkı durdurdu, ama tırnaklarım merdanelerin arasında kalmıştı ve parmaklarımdan kan fışkırıyordu. Üzüntüden yıkılan genç Fazy haykırarak gelip bana sarıldı ve yeminlerle, susmazsam mahvolacağını söyledi. Acımın zirvesindeyken onun acısından duygulanarak sustum ve balık havuzuna gittik, orada parmaklarımı yıkamama ve yosunla kanı durdurmama yardım etti. Ondan şikâyetçi olmamam için gözyaşları içinde yalvardı. Ona söz verdim ve bu sözümü öyle iyi tuttum ki, yirmi yıl sonra bile, parmaklarımda hâlâ açıkça görülen yara izlerinin nasıl bir macerada olduğunu kimse bilmemek-

tedir. Üç haftadan fazla yatağa bağlandım ve iki aydan fazla elimi kullanamadım, büyük bir taşın düşerek parmaklarımı ezdiğini söyledim hep.

Magnanima menzôgna! Or quando è il vero
*Si bello che si possa a t e preporre?**

Bu kazanın, burjuva gençlerinin askeri talim yapmaları gereken bir döneme denk gelmesi beni özellikle üzmüştü. Ben ve yaşıtım üç genç bir grup oluşturmuştuk. Birlikte üniforma giyip mahallemizin bölüğünde talime katılacaktık. Ben yataktayken, üç arkadaşımla birlikte penceremin altından geçen gençlerin trampetlerini işitmekten büyük bir acı hissetmiştim.

Daha ileri bir yaşta yaşadığım öteki hikayem de tamamen buna benziyor.

Plince adlı arkadaşımla Plain-Palais'de çevgen oynuyorduk. Oyunda kavga çıktı, birbirimize vurmaya başladık. Elindeki çevgen değneğiyle çıplak kafama öyle hızlı vurdu ki, daha sert bir darbe beynimi dağıtırdı. Yere yığıldım. Saçlarım arasından akan kanı gören zavallı çocuğun telaşına benzer bir telaşı ömrümde görmedim. Beni öldürdüğünü sanmıştı. Üzerime atıldı, beni kucakladı, sıkı sıkıya sarıldı ve yürek paralayıcı çığlıklar atarak gözyaşlarına boğuldu. Ben de, onunki gibi karışık ve tatlı bir heyecan içinde ağlayarak bütün gücümle ona sarıldım. Sonra, hâlâ akmakta olan kanımı durdurmaya çalıştı, ama mendillerimizin buna yetmediğini görerek, beni yakınlarda küçük bir bahçesi olan annesinin evine sürükledi. Bu iyi kadın halimi görünce neredeyse bayılıyordu. Ama bana pansuman yapabilmek için gücünü toplamayı bildi. Yaramı hafifçe ıslattıktan sonra, yaramın üzerine mükemmel bir merhem olan ve memleketimizde çok kul-

* Tasso'nun *Kurtarılmış Kudüs*'ünden: "Ey yüce yalan! Hangi gerçek güzellikte seninle boy ölçüşebilir?" Hıristiyanları kurtarmak için Sophronie yalan söyleyerek bir suçu üstlenir –çn.

lanılan, ispirtoyla ıslatılmış zambak sardı. Onun ve oğlunun gözyaşları içime öyle işledi ki, birbirimizi görmez olup sonunda unutuncaya kadar, uzun süre onu annem, oğlunu da kardeşim olarak gördüm.

Öteki kazada olduğu gibi, bu kazayla ilgili sırrı da kendime sakladım, yüreğimdeki iyiliği göstermek istemediğim için, *İtiraflar*'ımda sözünü etmediğim başka kazalar da geldi başıma. Bildiğim gerçeğe aykırı bir şey söylemişsem, bu ancak önemsiz konularda olmuştur ve bunun nedeni kendi çıkarım veya başkalarının yarar veya zararından çok, söyleyecek bir şeyler bulma gereksinimi veya yazma zevkidir. Ve gün gelir de biri *İtiraflar*'ımı tarafsız bir gözle okuyabilirse, oradaki itirafların, söylenmeleri daha az utanç verici olan ve yapmadığım için söylemediğim daha büyük kötülüklerden daha aşağılayıcı ve daha üzüntü verici olduklarını hissedecektir.

Bütün bu düşüncelerden, kendime iş edindiğim doğruluğun, şeylerin gerçekliğinden çok hak bilirlik ve eşitlik duygularına dayandığı ve pratikte soyut gerçek ve yalan kavramlarından çok vicdanımın ahlaki emirlerini izlediğim sonucu çıkar. Çok defa masal anlattım, ama yalana çok az başvurdum. Bu ilkelere uyarak, kendimi saldırılara açık hale getirdim, ama hiç kimseye zarar vermediğim gibi hakkım olandan daha fazla bir üstünlük de taslamadım. Bana öyle geliyor ki gerçek sadece bu yüzden erdemdir. Diğer tüm yönlerden, gerçek bizim için yalnızca metafizik bir varlıktır, ondan ne iyilik ne de kötülük gelir.

Her şeye rağmen, bütün bu ayrıntıların tamamen suçsuz olduğuma gönlümü razı etmediğini hissediyorum. Başkalarına borçlu olduklarımı özenle tartarken, kendime olan borcumu yeterince inceledim mi? Başkalarına karşı adil olmak gerekiyorsa, insanın kendisine karşı da doğru olması gerekir. Bu dürüst bir insanın kendi özsaygısı için ödemesi gereken bedeldir. Sohbet ederken söyleyecek söz bulamamam yüzünden konuşmamın içine masum uydurmacalar kattığımda hata ettim, çünkü başkala-

rını eğlendirmek için insanın kendisini küçük düşürmesi gerekmez ve yazma zevkine kapılarak gerçek şeylere uydurulmuş süsler ilave ettiğimde daha da hatalıydım, çünkü gerçeği masallarla süslemek aslında onu çarpıtmaktır.

Ama beni daha bağışlanmaz yapan, kendime seçtiğim davranış ilkesidir. Bu ilke, gerçeğin aslına en uygun şekilde söylenmesine beni herkesten fazla zorluyordu ve çıkarlarımla eğilimlerimi ona feda etmem yeterli değildi, ona zayıflığımı ve utangaçlığımı da feda etmem gerekiyordu. Her zaman, her durumda doğru olmak için cesaret ve güç gerekiyordu; tamamen gerçeğe adanmış bir ağız ve bir kalemden ne uydurma ne de masal çıkmaması gerekiyordu. Bu gurur dolu davranış ilkesini benimsediğimde kendime söylemem gereken buydu ve bunu taşıyabilecek kadar güçlü oluncaya kadar tekrarlamalıydım. Bana yalan söyleten neden hiçbir zaman aldatma eğilimim olmadı, hepsi zayıflığının sonucuydu, ama bu mazeret sayılmaz. Zayıf bir ruhla kişi en fazla kendini kötülüklerden korur, ama büyük erdemleri dile getirmeye cüret etmek küstahlık ve gözü pekliktir.

İşte, rahip Rosier kışkırtmasaydı muhtemelen hiç aklıma gelmeyecek olan düşünceler. Bunlardan yararlanmak için, kuşkusuz, artık çok geç, ama hatamı düzeltmem ve irademi düzenlemem için çok geç olmayabilir. Her şey bana bağlı. Bu ve benzeri her şeye Solon'un özdeyişi uygulanabilir; hangi yaşta olunursa olunsun, düşmanlarından bile olsa, bilge, doğru, alçak gönüllü ve daha az mağrur olmayı öğrenmek için hiçbir zaman geç değildir.

BEŞİNCİ GEZİNTİ

Yaşadığım yerlerden hiçbiri (ki çok güzel yerlerde yaşadım) beni, Bienne Gölü'nün ortasındaki Saint-Pierre Adası kadar mutlu etmemiş veya bende tatlı hüzün bırakmamıştır. Neuchâtel'de, La Motte Adası denilen bu küçük ada İsviçre'de bile çok az bilinir. Bildiğim kadarıyla, hiçbir yolcu ondan söz etmemiştir. Bununla birlikte, kendini sınırlandırmayı seven birinin mutluluğuna son derece uygun, çok hoş bir adadır. Yazgısı tarafından böyle yalnız bir yaşama mahkûm edilmiş tek insan olabilirim, ama başka birisinde henüz görmemiş olsam da bu kadar doğal bir zevkin yalnız bende olduğuna inanamıyorum.

Bienne Gölü'nün kıyıları Cenevre Gölü'nün kıyılarına göre daha yabanıl, daha romantiktir, çünkü onu çevreleyen kayalar ve ağaçlar kıyıya daha yakındır, ama daha az sevimli değildir. Daha az sürülmüş tarla ve bağ, daha az köy ve ev olsa bile, daha fazla doğal yeşillik, çayırlar, gölgeli korular bulunur ve manzara daha sık ve büyük değişiklikler gösterir. Bu mutlu kıyılarda arabalara uygun yollar bulunmadığından yolcular buralara pek uğramazlar, ama doğal güzelliklerle kendinden geçmeyi seven yalnız hayalperestler için, kartal çığlıklarından, kuş cıvıltılarından ve dağlardan dökülen çavlanların sesinden başka ses duyulmayan bu sessizlik içinde düşüncelere dalmaktan hoşlananlar için ilgi çekici bir yerdir. Neredeyse yuvarlak olan bu güzel su havzasının ortasında iki küçük ada bulunmaktadır; çevre uzunluğu aşağı yukarı iki buçuk kilometre kadar olan birincisinde insanlar yaşamaktadır, toprak işlenmiştir; ıssız olan ikinci ada daha küçüktür, toprakları sürülmemiştir ve dalgalarla fırtınanın büyük adaya verdiği zararları onarmak için sürekli toprak taşındığı için yok olacaktır. İşte, her zamanki gibi zayıfın varlığı güç-

lünün yararına kullanılmaktadır.

Adada, ailesi ve hizmetçileriyle birlikte bir kâhyanın oturduğu tek, ama büyük, güzel ve rahat bir ev vardır, adanın kendisi gibi ev de Bern Hastanesi'ne aitti. Çok sayıda kümes, bir kuşhane ve balık havuzları bulunmaktadır. Küçüklüğüne karşın adanın toprağı ve görünüşü büyük değişiklikler gösterir, öyle ki, her tür ürüne uygun yer bulunur. Tarlalar, bağlar, meyve bahçeleri, gölgeli korular, çeşit çeşit ağaççıklarla çevrelenmiş, su kıyısı tazeliğini koruyan otlaklar vardır. Kıyı boyunca, iki sıra ağaç dikili yüksek bir taraça ve bu taraçanın ortasında, komşu kıyılarda oturanların bağbozumu zamanında pazar günleri buluşup dans ettikleri bir yaz-evi bulunur.

Môtiers'de* taşa tutulduktan sonra bu adaya sığınmıştım. Buradaki yaşamı o kadar hoş, o kadar mizacıma uygun bulmuştum ki, ömrümün sonuna kadar burada yaşamaya karar verdim, ancak beni İngiltere'ye sürüklemek isteyenlerin, ilk etkilerini hissetmeye başladığım tasarılarının benim bu tasarımla çelişmesinden kaygılanıyordum. İçime doğan endişe verici duygular içerisinde, bu sığınağın benim için sonsuz bir hapishane olmasını, ömür boyu burada kalmaya zorlanmamı, buradan çıkacak gücümün ve umudumun olmamasını, anakarayla bütün iletişim olanaklarımın elimden alınarak insanların ne yaptıklarını bilmeyip, var olduklarını unutmayı onların da benim varlığımı unutmalarını istiyordum.

Bu adada yalnızca iki ay geçirmeme izin verdiler. Oysa burada bir an bile sıkılmadan, yalnızca kâhya, karısı ve hizmetçileriyle –ki hepsi de gerçekten çok iyi insanlardı ve bana da gereken buydu– arkadaşlık ederek iki yıl, iki yüzyıl, hatta sonsuza kadar kalabilirdim. Bu iki aylık süreyi, ömrümün en mutlu dö-

* Rousseau'nun Neuchâtel yakınlarındaki Môtiers köyündeki yaşamı, Montmollin papazının kışkırttığı bir grup insanın bir gece evini taşlamasıyla sona ermiştir –çn.

nemi sayıyorum, öyle ki, yaşadığım sürece ruhumda başka bir durumda bulunma arzusunun doğmamasına yetti.

Peki, bu mutluluk neydi ve keyfi neredeydi? Çağımın insanları, orada sürdürdüğüm yaşamın betimlenmesinden yanıtı asla tahmin edemezdi. Değerli *far niente*,* tadını çıkarmaya koyulduğum ilk ve en büyük zevkimdi ve orada yaşadığım sürece, yaptığım şeyler gerçekten, kendisini aylaklığa adamış birinin o nefis ve eğlenceli meşgalesinden başka bir şey olmadı.

Kendi kendimi hapsettiğim, yardım almadan ve fark edilmeden terk edemeyeceğim, çevremdeki insanların işbirliği olmadan dış dünyayla iletişim kuramayacağım bu yalnızlık adasında kalmamdan daha çok hiçbir şey istemeyecekleri umudu, bu umut, o zamana dek yaşadığımdan daha fazla huzur içerisinde ömrümü tamamlayabileceğim umudunun doğmasına yol açıyordu ve yerleşmek için dünya kadar zamanım olduğunu düşünerek, hiçbir hazırlığa girişmedim. Buraya birdenbire getirilmiştim, yapayalnız ve eşyasız, sonra kâhyam Thérèse'i, kitaplarımı ve eşyalarımı art arda getirttim, ama hiçbir paketi açma zahmetine girişmedim. Ömrümün sonuna kadar yaşamayı düşündüğüm bu yerde, ertesi gün ayrılmayı düşündüğüm bir handa yaşar gibi yaşayıp, kutularımı ve sandıklarımı geldikleri gibi bıraktım. Her şey o kadar iyi gidiyordu ki, onlara daha iyi bir düzen vermeye kalkışmak bir şeyleri berbat edecekti. En büyük zevklerimden biri, kitaplarımı sandıklardan çıkarmamak ve yazı takımımın olmaması idi. Aldığım sefil mektuplara yanıt vermek için elime kalem almam gerektiğinde, kâhyanın yazı takımını ödünç alıyordum ve bir daha ödünç almama gerek olmayacağı boş umuduyla alelacele geri veriyordum. Odamı, insanın içini karartan o kâğıtlarla, kitaplarla dolduracağıma, çiçeklerle, otlarla dolduruyordum; çünkü ilk bitkibilim heyecanım, Doktor d'Ivernois'nın esinlediği ve çabucak bir tutkuya dönüşen bu zevk, bende yeni

* Far niente: Hiçbir şey yapmamak (İtalyanca) –çn.

boy gösteriyordu. Ciddi işlerle uğraşmak istemediğimden, ancak tembel birinin katlanabileceği kadar zahmetli eğlenceler arıyordum. Bir *Flora petrinsularis* oluşturmaya, adadaki bitkileri, birini bile atlamadan, ömrümün geri kalan kısmında beni meşgul etmeye yetecek kadar ayrıntıyla betimlemeye giriştim. Bir Alman'ın limon kabuğu üzerine bir kitap yazdığı söylenir. Ben çayırdaki her ot, her ağaç yosunu, kayaları bir halı gibi kaplayan her liken üzerine birer kitap yazmak ve bütün ayrıntılarını vermediğim ne bir çimen, ne bir bitki atomu kalsın istiyordum. Bu güzel tasarının sonucu olarak, her sabah, birlikte yaptığımız kahvaltıdan sonra, elimde bir büyüteç, koltuğumun altında *Systema Naturea'm*,* adanın birbiri ardı sıra her mevsim ziyaret etmek isteğiyle küçük karelere böldüğüm bir bölgesine gidiyordum. Bitkilerin yapısı ve benim için tamamen yeni olan üreme mekanizması konularında yaptığım keşiflerden daha olağanüstü daha büyüleyici hiçbir şey olamazdı. En yaygın türlerde, daha önce en ufacık bir fikir sahibi olmadığım yeni yeni familyaların varlığını keşfedip, daha da nadir rastlanılanların olabileceği umuduyla heyecana kapılıyordum. Ballıbabanın iki uzun erkek organının çatallaşması, ısırgan otunun ve yapışkanotunun erkek organının yaysı niteliği, kınaçiçeği meyvesinin ve şimşir kapsülünün patlaması, ilk defa gözlemlediğim meyveye durmanın binlerce küçük oyunu, içimi sevinçle dolduruyor, önüne gelene "Habakkuk"u[1] okudunuz mu?" diye soran La Fontaine gibi, herkese ballıbabanın boynuzlarını görüp görmediğini soruyordum. İki üç saat sonra, yağmur yağarsa bütün öğleden sonra beni evde oyalamaya yetecek kadar engin bir hasatla dönüyordum. Sabahın geri kalan bölümünde, kâhya, karısı ve Thérèse ile işçileri ve hasatlarını ziyarete gidiyor ve çoğu kez onlarla birlikte işe el atı-

* İsveçli doğabilimcisi Linnaeus'un ünlü yapıtı –çn.

[1] Habakkuk Kitabı, Eski Ahit'i oluşturan kitaplardan biridir. Tevrat'ın Neviim (peygamberler) bölümünde tek bir kitap olan On İki Peygamber içinde sekizinci sırada yer alır –AnaBritannica.

yordum, beni görmeye gelen Bernliler beni çoğunlukla büyük ağaçlara tünemiş, belime bağladığım bir torbaya meyveleri doldurup, bir halatın ucunda aşağı indirirken görüyorlardı. Sabahları yaptığım idman ve bunun doğal sonucu olan neşe, öğlen yemeği aramı çok zevkli bir hale getiriyordu, ama yemek fazlaca uzayıp da güzel hava beni çağırdığında, o kadar uzun süre bekleyemeyip, diğerlerini masada bırakarak kaçıp bir sandala atlıyor, sular durgunsa gölün ortasına kadar kürek çekiyor, orada boylu boyunca sandalın içine uzanıp gözlerimi gökyüzüne dikerek kendimi suyun akıntısına bırakıyordum. Bazen saatler boyunca, belli ve sabit bir konusu olmayan, ama yaşamın zevklerine yüzlerce defa yeğlediğim binlerce karışık, ama tatlı binlerce hayale dalıyordum. Çoğu kez, güneşin alçalması bana dönüş saatinin geldiğini anımsattığında, kendimi adadan o kadar uzakta buluyordum ki, karanlık bastırmadan dönebilmek için bütün gücümle çabalamak zorunda kalıyordum. Bazen de, göle açılmak yerine, gölgeli ılık sularının beni yüzmeye kışkırttığı yeşil kıyılar boyunca kürek çekiyordum. Sandalla en sık yaptığım yolculuk, büyük adadan küçüğüne doğru oluyordu; karaya çıkıyor ve tüm öğleden sonrayı kimi zaman keçi söğütleri, akçaağaçları, pireotları ve türlü türlü ağaççıklar arasında dolaşarak veya çim, yaban kekiği, çiçek ve hatta evliyaotu ve bir zamanlar ekildiği anlaşılan yonca kaplı küçük kumlu bir tümseğin üzerinde oturarak geçiriyordum. Burası tavşanların hiç kimseden korkmadan ve kimseye zarar vermeden yaşayıp üremelerine uygun bir yerdi. Bu fikrimden kâhyaya söz ettim, o da Neuchâtel'den erkek ve dişi tavşanlar getirtti ve karısı, kız kardeşlerinden biri, Thérèse ve ben büyük bir tantanayla tavşanları götürüp küçük adaya bıraktık, ben ayrılmadan önce çoğalmaya başlamışlardı bile ve eğer kışın sertliğine dayanabilmişlerse sayıları epeyce artmış olmalıdır. Bu küçük koloninin kurulması bir bayram oldu. Argonaut'ların kılavuzu, dostlarımı ve tavşanları büyük sevinç gösterileriyle büyük adadan küçük adaya götüren benden daha fazla

gururlanmamıştır ve sudan son derece korkan, deniz tutan kâhyanın karısının bana duyduğu güvenle sandala bindiğini ve yolculuk boyunca hiç korkmadığını görmekten ayrıca gurur duymuştum.

Göl sandalla gezilemeyecek kadar dalgalı olduğunda, öğleden sonramı, sağda solda dolaşıp, ot toplayarak veya keyfimce hayal kurabileceğim hoş ve ıssız bir kulübecikte oturarak, bazen de taraça veya tümseklere oturup, bir taraftan yakın dağların, diğer taraftan çok uzaklardaki mavimtırak dağlara kadar uzanan geniş ve bitek ovaların çevrelediği büyüleyici göle ve kıyılarına göz gezdirerek geçiriyordum.

Akşam yaklaştığında, tepelerden inip göl kıyısına gidiyor, kumsalda kuytu bir yerde oturuyordum. Orada dalgaların sesi ve suyun çalkalanması tüm duyularıma egemen olup ruhum- daki tüm diğer çalkantıları kovarak beni tatlı hayallere yöneltiyordu, öyle ki çoğu kez ayırtına varmadan gece bastırıveriyordu. Bu gel-git, dur durak bilmeden ama aralıklarla kulaklarıma ve gözlerime dolan bu gürültü, hayallerin sakinleştirdiği içimdeki kımıldanışların yerini alıyor ve düşünme zahmetine katlanmadan, memnuniyetle varlığımı hissetmeme yetiyordu. Zaman zaman suların yüzeyindeki hareketin verdiği esinle bu dünya işlerinin değişkenliği konusunda bir düşünce gelip geçiyordu kafamdan, ama bu zayıf izlenimler çok geçmeden, beni sakinleştiren ve kendine bağlayan dalgaların tekdüze hareketiyle siliniyor ve kararlaştırılan gitme saati geldiğinde kolayca oradan kopamıyordum.

Akşam yemeğinden sonra, hava güzelse, hep birlikte temiz göl havası almak için taraçada gezintiye çıkıyorduk. Yaz evinde dinleniyor, gülüşüp konuşuyor, şimdiki entipüften şarkılardan daha iyi olan birkaç eski şarkı söylüyor ve sonunda geçirdiğimiz günden hoşnut, ertesi günün de öyle geçmesi dileğiyle yatmaya gidiyorduk.

Beklenmedik ve can sıkıcı ziyaretler bir yana bırakılırsa, ada-

da zamanımı işte böyle geçirdim. Yüreğimde bu kadar derin, yumuşak ve uzun ömürlü hüzne neden olanın ne olduğunu, bugün, on beş yıl sonra bile oradaki günlerimi niçin büyük bir özlemle andığımı, bilmek isterdim.

Uzun bir ömrün iniş çıkışlarında en tatlı haz ve zevk dönemlerinin, anıları beni en çok çeken, en çok içime işleyen dönemler olmadığını fark ettim. Kısa süren bu çılgınlık ve tutku dönemleri, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, hatta bu güçlerinden dolayı, yaşam çizgimizin nadiren uğradığı noktalardır. Bu anlar, süreklilik yaratamayacak kadar seyrektir ve çabucak geçer, yüreğimin kavuşmaya can attığı mutluluk çabucak geçiveren anlardan oluşmayıp basit ve sürekli durumdur. Çok güçlü değildir, ama sürekliliği çekiciliğini en büyük mutluluk sayacağımız noktaya ulaştırır.

Yeryüzünde her şey sürekli bir akış halindedir. Hiçbir şey aynı ve bir biçimde kalmaz ve dışımızdaki şeylere bağlananduygulanımlarımız mecburen onlar gibi geçer ve değişir. Her zaman ya ardımızda kalan ya da önümüzde olan bu duygulanımlar; ya artık olmayan bir geçmişi anımsatır ya da hiç olmayacak bir geleceği bildirir; gönlün bağlanabileceği sağlam bir şey yok bunlarda.Hem, şu dünyada hiçbir zevk yoktur ki geçici olmasın, sürekli mutluluğun var olduğundan kuşkuluyum. Zevkin doruğundayken bile yüreğimizin bize gerçekten, "Bu anın sürekli olmasını isterim," dediği anlar çok nadirdir; öncesinin özlemi ve sonrasının arzusuyla yüreğimizi endişe içerisinde ve bomboş bırakan geçici bir hale nasıl mutluluk diyebiliriz?

Ama ruhumun, geçmişi anımsamaya veya geleceğe uzanmaya gereksinim duymadan bütünüyle dayanabileceği ve tüm varlığını orada yoğunlaştırabileceği, zamanın önemini yitirdiği, şimdiki zamanın akıp gitmekte olduğunu hiç belli etmeksizin hep sürdüğü varlığımızı hissetmenin dışında hiçbir yoksunluk veya neşe, zevk veya acı, arzu veya korku duymadan sürüp gittiği, bu duygunun bütün benliğimizi doldurduğu bir hal varsa, bu hal de-

vam ettiği sürece insan kendini mutlu sayabilir; bu mutluluk yaşamın zevklerinde olduğu gibi eksik, zavallı ve göreli bir mutluluk değil, ruhta doldurulması gerekli bir boşluk olduğu duygusu uyandırmayan yeterli, mükemmel ve dolu dolu bir mutluluk olur. Saint-Pierre Adası'nda, akıntıya bıraktığım sandalın içine uzanmış yatarken olsun, dalgalı göl kıyısında veya çakıllar üzerinde mırıldanarak akan güzel bir nehir ya da dere kıyısında otururken olsun, yalnız başıma daldığım hayallerde çoğu kez içinde bulunduğum ruh hali işte böyleydi.

Böyle bir durumda neden zevk alınır? Bizim dışımızda bir şeyden değil, kendimizden ve varoluşumuzdan başka bir şeyden değil, bu durum sürdükçe, insan tıpkı Tanrı gibi, kendine yeter. Başka duygulanımlardan bağımsız varolma duygusu, durmadan şu dünyadaki yaşamımızı altüst edip ondan alabileceğimiz zevkin önüne geçen bütün duygusal ve dünyevi izlenimleri kendisinden uzak tutmasını bilenler için bu varoluşu değerli ve tatlı kılmaya yetecek bir hoşnutluk ve huzur duygusudur. Ama insanların çoğu sürekli tutkularının esiri olduğundan bu durumu çok az bilir, mutluluğu çok kısa süre ve eksik olarak tattığından gerçek büyüyü hissetmelerine yetmeyecek karışık ve karanlık bir mutluluk kavramına sahiptir. İçinde bulunduğumuz koşullarda, tatlı kendinden geçme arzusunun, gereksinimleri durmadan yenilenen etkin yaşama karşı bir tiksinti duygusu yaratması da iyi olmaz. Ama toplum dışına itilmiş, bu dünyada ne başkaları ne de kendi için yararlı ve iyi bir şey yapabilen talihsiz bir insan, bu durumda, kaderin ya da insanların elinden alamayacağı bir mutluluk telafisi bulabilir.

Bu telafi duygusunun herkes tarafından her durumda hissedilmediği doğrudur. Kalbin huzur içinde olması ve hiçbir tutkunun bu huzuru bozmaması gerekir. Söz konusu kişi buna eğilimli, çevre koşullar da yardımcı olmalıdır. Ne tam bir istirahat ne çok fazla heyecan gerekir, gerekli olan sarsıntısı, kesintisi olmayan sürekli ve ılımlı hareketlerdir. Hareketsiz bir yaşam yalnızca

uyuşukluktur. Hareket eşitsiz veya çok güçlü olursa uyandırır; çevremizdeki nesneleri bize anımsatarak hayalin büyüsünü bozar, bizi kendi içimizden koparark talihin ve başkalarının boyunduruğu altına sokar ve mutsuzluk duygumuzu canlandırır. Mutlak sessizlik hüzne yol açar. Ölümün imgesidir. O zaman neşeli bir hayal gücünün yardımına gerek duyulur ve bu yardım Tanrı'nın böyle bir hayal gücü verdiği insanlara doğal olarak gelir. Dışarıdan gelmeyen hareket o zaman içimizde oluşur. Hafif ve tatlı düşünceler ruhu derinden sarsmadan, deyim yerindeyse, yalnızca yüzeyine dokunduğunda dinlenmenin daha az, ama daha hoş olduğu doğrudur. Bu düşüncelerin kendimizi hatırlatacak ve dertlerimizi unutturacak kadar olması yeterlidir. İnsan rahat olduğu her yerde bu tür hayallerin tadını çıkarabilir, Bastille'de veya gözüme hiçbir eşyanın ilişemeyeceği bir zindanda daha tatlı hayaller kurabileceğimi sık sık düşündüm.

Bana yalnızca neşeli imgeler sunan, hiçbir şeyin üzüntü verici anıları anımsatmadığı, az sayıdaki yerel halkın beni sürekli meşgul edecek kadar ilginç olmaksızın sıcakkanlı ve hoş insanlar olduğu, bütün gün hiçbir engelle karşılaşmadan ve hiç titizlenmeden canımın istediğini yapabildiğim ya da rahatça tembellik edebildiğim, dünyanın geri kalan kısımlarından doğal sınırlarla ayrılmış verimli ve yalnız bir adada bunun daha iyi ve daha hoş yapılabildiğini itiraf etmek gerekir. En sevimsiz nesneler arasında bile hoş hayallerle beslenmesini bilen, duyu- larıyla kavradığı tüm nesnelerle hayallerini zenginleştirebilen bir hayalperest için bu kuşkusuz iyi bir fırsattı. Uzun ve tatlı bir hayalden uyanıp, kendimi yeşillikler, çiçekler ve kuşlarla çevrili bulduğumda, gözlerimi berrak, billur gibi bir suyu çevreleyen romanesk kıyılarda gezdirdiğimde, bu büyüleyici görüntüleri kurgularıma mal ediyor ve sonunda yavaş yavaş kendime ve beni çevreleyen doğaya döndüğümde kurgu ile gerçekliği ayıran çizgiyi çizemiyordum; her şey bu güzel yerde düşüncelere boğulmuş ve yalnız olan yaşamımı güzelleştirmeye katkıda bulunuyordu. Hayatı yeniden

yaşayabilsem, hiç oradan ayrılmadan veya yıllar boyu büyük bir zevkle başıma yığdıkları felaketleri anımsatan hiçbir kıta sakinini görmeden ömrümün sonuna kadar bu güzel adada yaşayabilsem! Çok geçmeden onları ebediyen unuturdum. Onlar kuşkusuz beni unutmazlardı, ama gelip rahatımı kaçıramayacaklarına göre bunun ne önemi olabilirdi ki? Toplumsal yaşamda kargaşaya yol açan dünyevi tutkulardan kurtulan ruhum bu atmosferin üstüne yükselerek kısa sürede sayılarının artacağını umduğu semavi ruhlarla zamanından önce temasa geçerdi. İnsanların, bana bırakmak istemedikleri bu mutlu sığınağa yeniden dönmeme izin vermeyeceklerini biliyorum. Ama her gün hayal gücünün kanatları üzerinde oraya gidip, birkaç saat süreyle, orada yaşarken duyduğum zevklerin aynısını duymamı engelleyemezler. Orada yapacağım en tatlı şey gönlümce hayal kurmak olurdu. Orada olduğumu hayal ederek de aynı şeyi yapmıyor muyum? Daha da fazlasını yapıyorum, soyut ve tekdüze hayallerin alımına onlara hayat veren çekici imgeler katıyorum. Kendimden geçtiğim anlarda bu imgelerin amacını duyularımla kavrayamıyordum, ama şimdi, hayallerim derinleştikleri ölçüde bu imgeleri daha canlı çiziyorlar. Çoğu kez, gerçekten orada olduğum zamandakinden daha fazla onların arasındayım ve daha çok zevk alıyorum. Bahtsızlığım şu ki, hayal gücüm ateşini yitirdikçe bu daha zor oluyor ve uzun sürmüyor. Ne yazık ki tenin, bedenden ayrılmaya başladığı an, onu en silik şekilde gördüğümüz andır.

ALTINCI GEZİNTİ

Hiçbir mekanik hareketimiz yoktur ki, aramasını bilirsek, sebebini kalbimizde bulamayalım. Dün Gentilly taraflarında Bièvreırmağıboyunca ot toplamaya giderken yeni bulvardan geçerek, Enfer Kapısı'na* yaklaştığımda sağa döndüm, tarlalar arasından geçerek, bu küçük ırmağa paralel uzanan tepelere ulaşmak için Fontainebleau yolunu izledim. Bu yürüyüşün kendi başına pek önemi olmamakla birlikte, birçok kereler mekanik olarak {burada zaten "mekanik" kelimesini kullanmışım. Yukarıda da kullanabiliriz.}aynı yerden dönmüş olduğumu anımsayınca, bunun nedenini araştırmaya koyuldum ve bu nedeni ortaya çıkardığımda kendimi gülmekten alamadım.

Bulvarın bir köşesinde, Enfer Kapısı'nın yanı başında yaz günleri meyve, bitki özü ve küçük ekmekler satan bir kadın bulunmaktadır. Koltuk değnekleriyle sekerek gelip geçenden sevimli tavırlarla sadaka isteyen kibar, ama topal küçük bir oğlu var bu kadının. Bu küçük adamla bir tür tanışıklığımız oluşmuştu. Oradan her geçişimde, hiç sektirmeden yanıma gelir, iltifatlarda bulunur ve sadakasını alırdı. Başlangıçta onu görmekten hoşlanıyor ve seve seve para veriyordum. Bir süre aynı zevkle para vermeye devam ettim, hatta çok hoş bulduğum küçük gevezeliklerini teşvik ettim. Alışkanlık derecesine gelen bu zevk, bilmiyorum nasıl oldu, çok geçmeden sıkıntı veren bir göreve dönüştü, özellikle de dinlemek zorunda kaldığım, beni tanıdığını belli etmek için Bay Rousseau diye hitap ettiği, böylece tam tersine,

---

* Yeni bulvar, ırmağın sol kıyısında son zamanlarda açılan ve Invalides'den Observatory'ye kadar uzanan caddedir. Enfer kapısı, bugünkü Place Denfert-Rochereau'dur –çn.

ona bunu öğretenler kadar beni tanıdığını ortaya çıkaran bezdirici söylevlerden sıkıldım. O zamandan sonra oradan daha az isteyerek geçtim, sonunda o engele yaklaştığımda farkına varmadan başka yöne dönme alışkanlığı edindim.

İşte düşünmek suretiyle bulduklarım; tüm bunlar, o zamana kadar açıkça aklıma gelmemişti. Bu gözlem, eylemlerimin çoğunun gerçek ve temel sebeplerini çoktandır sandığım kadar bilmediğimi kanıtlayan bir dizi başka olayı anımsattı. İyilik yapmanın, insan kalbinin tadabileceği en gerçek mutluluk olduğunu biliyor ve hissediyorum, ama uzun yıllardır bu mutluluktan yoksun bırakıldım ve benimki kadar zavallı yazgısı olan bir kişinin iyi seçilmiş ve yararlı bir tek gerçek iyilik yapması umulamaz. Yazgımı yönetenlerin en çok önem verdikleri şey beni sahte ve aldatıcı görünüşlerle çevrili tutmak olduğundan, erdemli bir davranış, beni düşürmek istedikleri tuzağa çekmeye yarayan bir yemden başka bir şey değildir. Bunu biliyorum; bundan böyle elimden gelebilecek tek iyiliğin, istemeden ve bilmeden kötülük yapmak korkusuyla her türlü eylemden kaçınmak olduğunu biliyorum.

Ama yüreğimdeki sese uyarak başka gönülleri memnun edebildiğim daha mutlu anlar oldu; bu zevki her tadışımda tüm diğer zevklerden daha tatlı bulduğumu söylemek benim için bir şeref borcudur. Bu eğilim güçlü, gerçek ve saftı ve ruhumun derinliklerinde hiçbir şey onu asla yalanlamadı. Bununla birlikte, ardları sıra sürüklediklerı görevler zinciri yüzünden yaptığım iyilikleri çoğunlukla bir yük gibi gördüm; o zaman zevk ortadan kalktı ve başlangıçta göstermekten hoşlandığım ihtimam, devamında hemen hemen dayanılmaz bir sıkıntıya dönüştü. Kısa süren refah dönemimde birçok insan bana başvurdu ve onlara verebileceğim hizmetlerden hiçbiri onlardan esirgenmedi. Ama canı gönülden yaptığım bu iyilikler, önceden göremediğim ve artık yakamı kurtaramadığım bir yığın yükümlülük altına soktu beni. İlk hizmetlerim, o iyiliği görenlerin gözünde devam etmesi gere-

ken iyiliklerimin başlangıcından başka bir şey değildi. Gördüğü iyilikle kancayı bana takan herhangi bir bahtsız, özgür irademle yapılan bu ilk iyiliği, daha sonra duyabileceği bütün ihtiyaçlar için sınırsız bir hak haline getiriyordu ve onları yerine getiremeyecek durumda oluşum bir özür olarak kabul edilmiyordu. İşte en tatlı zevkler yük niteliğinde yükümlülüklere böyle dönüşüyordu.

Bununla birlikte bu zincirler, kimse tarafından tanınmadan, karanlıklar içinde yaşadığım sürece pek ağır gelmedi. Ama yazılarım nedeniyle kişiliğim ortaya çıkınca –mutsuzluklarımla fazlasıyla ödediğim ciddi bir hata elbette– tüm dert sahiplerinin ya da sözde dert sahiplerinin, kandıracak birini arayan tüm serüvencilerin, bana büyük itibar ettikleri bahanesiyle şu veya bu şekilde beni elde etmeye çalışan herkesin genel başvuru adresi oldum. Ancak bundan sonra, iyiliğin kendisi de dahil, bütün doğal eğilimlerimizin ihtiyatsızca ve düşünmeden toplum hayatına sokulması durumunda nitelik değiştirerek çoğu kez, başlangıçta yararlı oldukları ölçüde zararlı olabileceklerini anladım. Bu türden birçok acı deneyim, yavaş yavaş başlangıçtaki eğilimlerimi değiştirdi, daha doğrusu onları gerçek sınırları içine çekti ve başkalarının kötülüklerini kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramadığında, iyilik yapma eğilimime körü körüne kapılmamayı öğretti.

Bu deneyimlere hiçbir şekilde yanmıyorum, çünkü üzerlerinde düşünerek kendimi tanımam konusunda ve daha önce yanılsama içerisinde olduğum davranışlarımın gerçek sebepleri hakkında bana yeni bilgiler sağladılar. Bir iyiliği zevkle yapabilmek için zorlanmadan, serbestçe hareket edebilmem gerektiğini ve iyi bir işten alacağım tadın yok olması için onun benim için bir ödeve dönüşmesinin yettiğini gördüm. Böyle olunca, mecburiyetin ağırlığı en tatlı zevkleri benim için bir yük haline getiriyor ve yanılmıyorsam *Émile*'de dediğim gibi, sanıyorum ki Türklerin arasında yaşıyor olsaydım, tellallar kocalık görevini yapma sa-

atinin geldiğini haber verdiğinde kötü bir koca olurdum.

İşte kendi erdemim konusunda çoktandır beslediğim fikirleri adamakıllı değiştiren şey; çünkü eğilimlerimize uyarak hoşumuza giden iyilikleri yapmamızın erdemle hiçbir ilgisi yoktur. Erdem, eğilimlerimize karşı koyarak, görev duygusunun bize emrettiği şeyleri yapmaktır ki, dünyada bunu en az ben yapabildim. Doğuştan duyarlı ve iyi olduğum, zayıflık derecesinde merhametli olduğum ve cömertlik karşısında ruhum yüceldiği için, yüreğime seslenildiğinde insanca, iyiliksever, yardımsever eğilimler, hatta tutkularla davrandım; insanların en güçlüsü olabilseydim en iyisi ve en merhametlisi olurdum ve içimdeki intikam arzusunu söndürmek için kendimden intikam alabilmem yeterdi. Kendi çıkarlarıma karşı rahatlıkla adil olabilirdim, ama değer verdiğim kimselerin çıkarlarına karşı adil olma kararını alamazdım. Görevimle kalbim birbiriyle çeliştiğinde, birincisi nadiren ve kendimi zorlamamla zafer kazanabildi, o zamanlar çoğu kez güçlüydüm, ama eğilimlerime karşı davranmak benim için her zaman imkânsız olmuştur. Emir ister insanlardan, ister görevden, hatta isterse zorunluluktan gelsin, yüreğim sustuğunda, irademsağır kalır, ve boyun eğemem. Beni tehdit eden kötülüğü görürüm, ama onu önlemeye kalkışmaktan çok, bırakırım olsun. Bazen büyük bir gayretle girişirim, ama bu gayret beni çabucak bezdirir ve tüketir; devam edemem. Yaparken zevk almadığım şeyleri sürdürmek benim için çok geçmeden olanaksızlaşır.

Dahası var. Mecburiyet benim kendi arzularımla çakıştığında, mecburiyetin baskısını hissetmemle arzum yok olur, gönülsüzlüğe, hatta tiksintiye dönüşür, benden istenen, hatta istenmediği halde kendiliğimden yaptığım iyilik bir yük haline gelir. Karşılık beklenmeden yapılan bir iyilik, yapmaktan hoşlandığım bir şeydir. Ama iyilik gören kişi, bu iyiliğin devamını bir hak olarak isteyip, reddetmem durumunda beni nefretiyle ödüllendirirse, ona bir kez iyilik ettim diye sürekli velinimeti olmam zorunluluğunda diretirse, o zaman sıkıntı başlar, zevk yok olur.

Onlara boyun eğdiğim zaman yaptıklarım zayıflıktan ve utançtandır, bundan dolayı kendimi alkışlamak bir yana, istemeden iyilik yaptığım için kendimi kınarım.

İyilik yapan ile iyilik gören arasında bir çeşit sözleşme hatta sözleşmelerden en kutsalı olduğunu biliyorum. İkisi birlikte bir nevi toplum oluştururlar, genel olarak insanların oluşturduklarından daha dar bir toplum. İyilik gören sessizce minnettar kalırsa, iyilik yapan da aynı şekilde, karşısındaki buna değdiği sürece, elinden geldikçe ve isteniyorsa iyiliklerini sürdürmeye kendini adar. Bunlar kesin hükümler olmayıp, aralarında kurulan ilişkinin doğal sonucudur. Kendisinden istenen karşılıksız bir hizmeti ilk kez reddeden kişi, reddettiği kişiye bundan şikayetçi olma hakkını vermez, ama benzer bir durumda aynı kişiye daha önce yaptığı aynı iyiliği yapmayı reddeden kişi, doğmasına izin verdiği bir umudu kırmış olur; kendi yaratmış olduğu bir beklentiyi boşa çıkarmış, yalanlamış olur. İnsan bu ikinci tür reddedilişte, bilmem neden, ilkinden daha fazla haksızlık ve sertlik hisseder, ama yüreğimizde çok değerli bir yeri olan ve kolay kolay vazgeçemediğimiz bir bağımsızlığın ürünüdür. Bir borç ödediğimde görevimi yapmış olurum, bir bağışta bulunduğumda kendimi hoşnut ederim,. Oysa görevini yerine getirmenin zevki, yalnızca erdemli olma alışkanlığının sağlayabileceği bir zevktir: Bize doğrudan doğadan gelen zevkler o kadar yükseklere ulaşamazlar.

Birçok üzücü deneyimden sonra, eğilimlerime kapılmanın sonuçlarını önceden görmeyi öğrendim ve düşünmeden harekete geçmenin yol açacağı tutsaklığın korkusuyla yapmayı istediğim ve yapabileceğim birçok iyilikten geri durdum. Bu korkuyu her zaman hissetmedim; aksine, gençliğimde yardım ettiklerime karşı bir sevgi duyuyor ve çoğu kez onların da çıkar duygusundan çok minnettarlıkla sevgi beslediklerini hissediyordum. Ama felaketlerim başlar başlamaz, başka her konuda olduğu gibi bu konuda da işin rengi değişti. O zamandan sonra daha öncekine

benzemeyen bir kuşak içerisinde yaşadım ve başkalarına karşı duygularım, onların duygularında gördüğüm değişikliklerden incindi. Birbirinden bu kadar farklı iki kuşağın önce birinde sonra öbüründe yaşadığını gördüğüm aynı insanlar, deyim yerindeyse kendilerini önce biri, sonra diğeri içinde erittiler. Başlangıçta doğru ve içten insanlar iken, değişerek diğerleri gibi oldular, zamanın değişmesiyle insanlar da değiştiler. Daha önceki duygularımın doğmasına yol açan niteliklerin tersine nitelikler kazanmış bu insanlara karşı aynı duyguları nasıl koruyabilirdim! Onlardan nefret etmiyorum, çünkü nefret etmeyi bilmiyorum, ama ne onları hor görmekten ne de onların bunu anlamalarına izin vermekten kendimi alabiliyorum.

Belki ben de, farkına varmadan, gereğinden fazla değiştim. Nasıl biri, benimkine benzer bir durumda değişmeden kalabilirdi? Yirmi yıllık deneyimden sonra, yüreğimin doğadan aldığı bütün iyi eğilimlerin yazgım ve yazgıma yön verenlerce kendime ve başkalarına zarar verecek bir niteliğe dönüştürülmüş olduğu kanısına vardığım için, benden istenen her iyiliği, artık, arkasında yalnızca kötülük gizlenen bir tuzak olarak görüyorum. Biliyorum ki eylemimin sonucu ne olursa olsun, iyi niyetim övülmeye değerdir. Bu kuşkusuz doğru, ama artık hiçbir çekiciliği kalmadı, ve bu uyarıcı olmayınca ilgimi yitiriyorum, yüreğim buz kesiyor, gerçekten yararlı bir şey yapmak yerine yalandan bir şeyler yapıyor, özsaygımın yaralanmış olması ve aklımın kabul etmemesi yüzünden yardım etmek için yanıp tutuşacağım şeylerde gönülsüzlük ve isteksizlik gösteriyorum.

Ruhu yücelten ve güçlendiren türde bahtsızlıklar vardır, ama onu alçaltan ve öldüren türleri de vardır; benim kurbanı olduğum bahtsızlık işte bu türdendir. Ruhumda en ufacık bir kötülük mayası olsaydı, bu bahtsızlık onu en ileri dereceye kadar kışkırtır ve beni çılgınlığa sürüklerdi, ama sadece eylemsizliğe sürükledi. Kendime olsun, başkalarına olsun bir iyiliğim dokunamayacağı için bir eylemde bulunmaktan kaçınıyorum; ve zorun-

lu olması nedeniyle masum olan bu durumda, kendimi hiç kınamadan tamamen doğal eğilimlerime bırakmaktan bir tür zevk duyuyorum. İyilikten başka bir şey çıkmayacağını gördüğüm durumlarda bile hiçbir şey yapmamakla, kuşkusuz çok ileri gidiyorum. Ama olanlarıoldukları gibi görmeme izin vermediklerini bildiğim için, görünüşlere göre hüküm vermekten kaçınıyorum ve eyleme geçmek için ne kadar gönül çelici nedenler bulunursa bulunsun, onların yanıltıcılıklarından emin olmam için anlayış sınırlarım içinde olmaları yeterli oluyor.

Yazgım, daha sonraki tuzaklara düşmemi uzun süre kolaylaştıran ilk tuzağa ta çocukluğumda düşürmüştü beni. İnsanların en kolay inananı olarak doğmuşum ve kırk yıl boyunca bu güvenim bir defa bile boşa çıkmadı. Birden yeni bir ortamda başka türden insanlar arasında kalınca, birini bile fark edemeden binlerce tuzağa düştüm ve yirmi yıllık deneyim, yazgım konusunda gözlerimin açılmasına zor yetti. Bana karşı gösterdikleri içtenlikten uzak, yapmacıklı davranışlarda yalan ve ikiyüzlülükten başka bir şey bulunmadığı kanısına varınca çabucak öbür tarafa geçtim: Çünkü bir defa doğal durumumuzdan çıktık mı artık hiçbir sınır bizi durduramaz. O andan itibaren insanlardan iğrendim ve bu konuda onlarınkiyle yarışan iradem onların bütün entrikalarının yapamayacağı kadar beni onlardan uzak tuttu.

Ne yaparlarsa yapsınlar bu hoşlanmayışı asla tiksinme noktasına vardıramayacaklar. Beni kendilerine bağlamak isterken, kendilerinin bana nasıl bağlandıklarını düşündükçe onlara gerçekten acıyorum. Ben mutsuzsam, onlarda mutsuzdur ve ne zaman kendi durumumu düşünsem onları acınacak bulurum. Yargılarıma belki gurur da karışıyor, onlardan nefret edemeyecek kadar kendimi onların üzerinde hissediyorum. Ancak hor göreceğim kadar ilgimi çekiyorlar, nefret edeceğim kadar değil; kimseden nefret edemeyecek kadar kendimi seviyorum. Birilerinden nefret etmek, varlığımı sınırlamak, daraltmak olurdu, oysa ben onu tüm evreni kapsayacak kadar genişletmek istiyorum.

Nefret etmek yerine onlardan kaçmayı yeğlerim. Görünüşleri duygularımı incitiyor, bin bir zalim bakış duygulu yüreğime acı veriyor, ama duyduğum rahatsızlık, o rahatsızlığı doğuran nedenlerin ortadan kalkmasıyla yok oluyor. Onların benimle aynı yerde bulunmaları beni rahatsız ediyor, ama yanımda değillerken onları anımsayarak rahatsızlık duymuyorum. Onları görmediğim zaman, benim için sanki var olmaktan çıkıyorlar.

Yalnızca benimle olan ilişkileri konusunda onlara karşı kayıtsız kalıyorum. Kendi aralarındaki ilişkilere gelince, beni hâlâ sahnedeki bir oyunun karakterleri kadar ilgilendiriyor ve heyecanlandırıyorlar. Adalete karşı kayıtsız kalabilmem için ahlaki benliğimin yok olması gerekirdi. Adaletsizlik ve kötülüğe tanık olmak hâlâ kanı beynime sıçratıyor, gösteriş ve şarlatanlık olarak görmediğim erdemli davranışlar her zaman yüreğimi titretiyor, gözlerimi yaşartıyor. Ama bunları kendim görmeli ve değerlendirmeliyim; çünkü başıma gelen bunca şeyden sonra insanların herhangi bir yargısını benimseme ve başkalarının inançlarına katılmak için çıldırmış olmalıyım.

Yüzüm ve hatlarım da karakterim ve mizacım kadar bilinmeseydi, aralarında rahatça yaşamaya devam edebilirdim; onlara tamamen yabancı olduğum sürece birlikteliklerinden hoşlanabilirdim bile. Kendimi serbestçe doğal eğilimlerime bırakarak, benimle ilgilenmezlerse, onları sevebilirdim. Hiçbirine bağlanmaksızın ve hiçbir yükümlülük boyunduruğu altına girmeksizin, onlara karşı her türden çıkar duygusundan uzak bir iyilikseverlik gösterirdim, elde etmek için onca çabaladıkları iyiliği kendiliğimden, serbest irademle yapardım.

Yaratılışıma uygun olarak, özgür, tanınmayan ve insanlardan uzak biri olarak kalsaydım iyilikten başka bir şey yapmazdım; çünkü yüreğimde hiçbir zararlı tutkunun tohumunu taşımıyorum. Tanrı gibi görünmez ve kadiri mutlak biri olsaydım, onun gibi iyiliksever ve iyi olurdum. İnsanları mükemmel yapan güç ve özgürlüktür. Zayıflık ve kölelik yalnızca kötülük doğurur.

Giges'in yüzüğünün* sahibi olsaydım, o beni insanlardan bağımsızlaştırırdı ve onları bana bağımlıkılardı. Daldığım hayal aleminde sık sık kendime bu yüzükten nasıl yararlanırdım diye sordum, çünkü böyle bir durumda gücü, kötüye kullanma eğilimi ortaya çıkar. Bütün arzularımı yerine getirebilecek, kimse tarafından aldatılmadan herşeyi yapabilecek durumda olunca, neler isteyebilirdim? Bir tek şey: Herkesin memnun olduğunu görmek. Halkın sürekli olarak mutlu olduğunu görmek en çok istediğim şeydir ve bu mutluluğa katkıda bulunmak arzusu en büyük tutkumdur. Her zaman taraf tutmadan adil ve zayıflık göstermeden iyi olurdum ve körü körüne itimatsızlıktan, aman vermez nefretlerden kendimi korurdum; çünkü insanları oldukları gibi görerek ve en gizli düşüncelerini kolayca okuyarak sevgimi hak eden az sayıdaki sevilmeye değer insanı da, nefretimi hak eden az sayıdaki tiksinç insanı da keşfedebilirdim ve başkalarına kötülük yapmak isterken kendilerine kötülük yapıyor olduklarını kesinlikle bildiğim için onlara acırdım. Belki neşeli anlarımda birkaç çocukça mucize yaratırdım, ama kendim için hiçbir çıkar gözetmeden ve yalnızca doğal eğilimlerime uyarak, vereceğim bir kaç sert hükme karşılık, bir yığın merhametli ve eşitliği gözeten karar verirdim. Tanrı'nın Elçisi ve gücüm ölçüsünde yasalarının uygulayıcısı olarak Altın Efsanesi ve Saint Médard Mezarlığı mucizelerinden℘ daha akıllı ve daha yararlı mucizeler yaratırdım.

Gözükmeden heryere girebilme yeteneği beni karşı koymakta güçlük çekeceğim yollara sevk edebilir ve bir kez bu yola sapılınca artık nerelere gidilmez ki! Bu kolaylığın beni baştan çıkarmayacağını veya aklımın beni bu yola düşmekten koruyacağını ileri sürmek, insan doğasını ve kendini tanımamak olurdu. Baş-

---

* Efsaneye göre Lidya Kralı Giges, kendisini görünmez yapan bir yüzük sayesinde kendinden önceki kralı öldürmüştür –çn.

℘ Saint Médard Mezarlığı'ndaki Jansenist diyakoz François de Pâris'in mezarında 1727-1732 yılları arasında meydana geldiği varsayılan mucizelere atıf –çn.

ka her konuda kendime güveniyorsam da, bu konuda güvenemezdim. Elde ettiği güçle insanlığın üzerine çıkanlar, insanlığa özgü zayıflıkların üzerinde olmalıdırlar, yoksa bu güç fazlalığı onu diğer insanların, hatta bu güce sahip olmadan önceki kendisinin bile altına indirirdi.

Etraflıca düşününce, sanırım aptallıklar yapmadan sihirli yüzüğümü kaldırıp atmak daha iyi olurdu. İnsanlar beni olduğumdan farklı görmekte ısrar ediyorlarsa, sadece görünüvermem onları haksızlık etmeye kışkırtıyorsa, onları bundan kurtarmak için, görünmez olarak aralarında kalmaktansa, onlardan kaçıp uzaklaşmak daha iyi olur. Benden kaçıp saklanmak, çevirdikleri dolapları benden gizlemek, gün ışığından kaçmak, köstebek gibi toprağa gömülmek onlara düşer. Bana gelince, beni görebiliyorlarsa, ne âlâ, ama bu onların harcı değildir, benim yerime kendi gönüllerince yarattıkları, istedikleri gibi nefret edebilecekleri bir Jean-Jacques'tan başka birini göremezler. Beni görme biçimlerinden etkilenmem yanlış olur: Buna hiç aldırış etmemeliydim, çünkü onların gördükleri ben değildim.

Bütün bu düşüncelerden çıkardığım sonuç şu oldu: her şeyin sıkıntı, zorunluluk, görev olduğu toplumsal yaşama hiçbir şekilde uygun değildim, aralarında yaşamayı isteyecek birinin kabul etmesi gereken sınırlamalara boyun eğmek, benim bağımsız doğama göre değildi. Özgürce eyleyebildiğim sürece iyi bir insanım, kötülük yapamam, ama insanların ya da koşulların boyunduruğunu hisseder hissetmez isyan ederim, daha doğrusu inatlaşırım, o zaman da hiçbir işe yaramam. İrademe ters bir şey yapmak gerekirse, bu ne olursa olsun yapmam, ama irademle yapmam gerekeni de zayıf olduğum için yapmam. Eylemekten çekinirim: Çünkü eylem konusunda zayıfımdır, gücüm olumsuzdur, günahlarım ise bir görevin yerine getirilmemesinden, nadiren de getirilmesinden doğan günahlardır. Özgürlüğün, insanın canının istediğini yapması demek olduğuna hiçbir zaman inanmadım, özgürlük, daha çok, yapmak istemediğini yapmamaktır. İşte de-

vamlı peşinde olduğum ve bazen de yakaladığım, çağdaşlarımı çileden çıkaran özgürlük budur, çünkü devamlı meşgul olan, devamlı koşuşturan, bu hırslı insanlar başkalarının özgür olmasından nefret ederler, kendileri için bile özgürlük istemezler, yeter ki arasıra istediklerini yapabilsinler veya başkalarının iradesine hakim olabilsinler. Bunlar bütün yaşamları boyunca kendilerini yapmak istemedikleri şeyleri yapmaya zorlarlar ve emredebilmek uğruna her türlü köleliğe katlanırlar. Beni, işe yaramadığım için değil de zararlı biri olarak toplumdan uzaklaştırmakta haksızdılar, evet çok az iyilik yaptım, itiraf ediyorum, ama kötülüğe gelince hayatta aklımdan geçmedi ve sanmıyorum ki dünyada benden daha az kötülük yapmış biri bulunsun.

YEDİNCİ GEZİNTİ

Uzun hayallerimi kaleme almaya daha yeni başladım, ama şimdiden sonuna geldiğimi hissediyorum. Onların yerini alan bir başka eğlence bütün zamanımı alıyor, hayal kurmaya bile zaman bırakmıyor. Öylesine saçmalık derecesinde bağlandım ki buna, düşündükçe kendim de gülüyorum, bununla birlikte kendimi hayallerime kaptırmaktan alamıyorum, çünkü içinde bulunduğum durumda, sınır tanımadan eğilimlerime uymaktan başka bir davranış kuralım yok. Yazgımı değiştirmek elimden gelmez, tüm eğilimlerim masum, insanların yargılarının hiçbirinin benim için bir önemi yok, toplumsal yaşamda olsun özel yaşamımda olsun kendi arzularımdan başka hiçbir şeyi rehber kabul etmeden, yaşımın getirdiği zayıflıktan başka sınır tanımadan, yapabildiğim her şeyi yapmam aklın emridir, işte böylece gıda olarak kuru otumla ve meşgale olarak da bitkibilimimle başbaşa kaldım. İsviçre'de Doktor d'Ivernois'dan ilk üstünkörü bilgileri aldığımda artık yaşlı bir adamdım ve yolculuklarım sırasında bitki alemiyle ilgili epeyce bilgi edinmeme yetecek kadar ot toplamıştım. Altmışımı geçtikten sonra Paris'e yerleştiğimde uzun bitkibilim gezilerine çıkmak için gereken gücü yitirmeye başlamıştım ve başka bir işe muhtaç olmamak için müzik yapıtlarını temize çekme işiyle o kadar meşguldüm ki, artık bana gerekli olmayan bu eğlenceden vazgeçtim; ot kolleksiyonumu ve kitaplarımı sattım, Paris civarında yaptığım gezilerde bulduğum sıradan bitkileri görmekle yetiniyordum. Bu süre içerisinde, bildiğim çok az şey belleğimden oraya kazındığından daha çabuk silindi.

Altmış beş yaşımı geçtikten, belleğim zayıfladıktan, kırlara gidebilecek gücü yitirdikten sonra, rehbersiz, kitapsız, bahçesiz,

ot kolleksiyonsuz birdenbire, ilk seferkinden daha büyük bir hararetle bu çılgınlığa yeniden kaptırdım kendimi; şimdi Murray'ın* *Regnum Vegatabile*'sini ezberleme ve yeryüzünde bilinen bütün bitkileri tanıma işine girişmiş bulunmaktayım. Bitkibilim kitaplarımı yeniden satın alabilecek durumda olmadığım için, ödünç verilen kitapların kopyasını çıkarmaya koyuldum ve ilkinden daha zengin bir kolleksiyon yapmaya karar verdim. Bu kolleksiyona bütün deniz bitkilerini, Alpler'de yetişen bitkileri ve Hint ağaçlarını koymayı umarak farekulağı, frenkmaydanozu, hodan ve kuşotu gibi ucuz ve kolay olanlarla işe başlıyorum. Kuş kafesimde bilgili bir şekilde bitki biriktiriyor ve rastladığım her yeni ot karşısında memnuniyetle, "İşte bir bitki daha," diyorum.

Hevesime göre hareket etme kararımı savunmuyorum, içinde bulunduğum durumda kendimi hoşlandığım eğlencelere vermenin akıllılık ve hatta büyük bir erdem olduğuna inandığım için bu kararı makul buluyorum: Bu, yüreğimde intikam veya nefret duygularının kök salmamasının bir yoludur; benim durumumda, herhangi bir eğlenceden zevk alabilmek için öfkeye yol açan tüm tutkulardan arınmış bir yüreğe sahip olmak gerekir. Bu, bana zulmedenlerden intikam alma biçimim benim; onları, kendilerine rağmen mutlu olmaktan daha korkunç bir cezayla cezalandıramam.

Evet, elbette, akıl bana, beni çeken tüm eğilimlere kendimi kaptırmama izin verir, hatta emreder ve onları izlememi hiçbir şey engellemez, ama bu eğilimlerin bana niçin çekici geldiğinin ve hiçbir çıkar ve ilerleme sağlamayan boş bir incelemede nasıl bir çekicilik bulduğumun, benim gibi zayıf, ağır kanlı, zihinsel yetenekleri azalmış, belleği güçsüz, hiçbir işe yaramayan yaşlı birini bir okul çocuğunun, bir gencin yapacağı çalışmalara kimin yönelttiğinin yanıtını vermez. Bu, kendi kendime açıklamam ge-

* Johannet Andreas Murray.

reken bir tuhaflık; bana öyle geliyor ki iyi aydınlatılırsa, ömrümün son günlerini, elde edilmesine adadığım kendimi tanıma konusuna yeni açıklamalar getirebilir.

Zaman zaman çok derin düşüncelere daldım, ama bundan nadiren zevk aldım, hemen hemen her seferinde istemeyerek, adeta zorla düşündüm: Hayal kurma beni oyalayıp eğlendirir, düşünme yorar ve bunaltır; düşünmek benim için her zaman, çekiciliği olmayan, zahmetli bir iş olmuştur. Bazen hayallerim derin düşünmeyle sona erer, ama daha çok derin düşünmelerimhayalle sona erer ve ruhum, hayal gücünün kanatları üzerinde bütün zevklerden üstün bir vecd içinde tüm evreni dolaşır durur.

Bundan, bütün safiyetiyle hoşlandığım sürece, tüm diğer meşgaleler bana yavan geldi. Ama yabancı güdülerle yazın mesleğine atıldıktan sonra zihinsel çalışmanın yorgunluğunu ve mutsuzluk getiren bir şöhretin münasebetsizliğini hissettim, aynı zamanda tatlı hayallerimin tavsayıp sönükleştiğini ve çok geçmeden irademe rağmen, hüzün verici durumumla ilgilenmek zorunda kaldığını hissettim, elli yıl boyunca, zamandan başka hiçbir harcama gerektirmeden ünün ve servetin yerini tutan, aylak bir yaşam sürerken beni insanların en mutlusu yapan o değerli vecd halimi artık bulamadım.

Yaşadığım felaketlerle korkuya kapılan hayal gücümün hayallerimi bu felaketlerle doldurmasından ve çektiğim acıları sürekli, hissetmenin yüreğimi bunaltıp, beni ağırlığı altında ezmesinden korkuyordum. Bu durumda, doğal içgüdüm beni üzücü düşüncelerden koparark, hayal gücümü susturdu ve dikkatimi beni çevreleyen şeylere yönelterek, o güne kadar ayrıntılarına inmeden bir bütün olarak gördüğüm doğanın görkemini ayrıntılarıyla görmemi sağladı.

Ağaçlar, çalılar, bitkiler yeryüzünün süsü ve giysileridir. İnsanın gözüne taş, çamur ve kumdan başka bir şeyin çarpmadığı çıplak ve çorak bir kırdan daha hüzün verici hiçbir şey olamaz. Ama toprak doğa tarafından canlandırılıp, akarsular, kuş sesleri

arasında gelinliğini yeniden giyindiğinde, insana, gözünün ve gönlünün bıkmayacağı yaşama sevinci ve coşku veren bir görüntü sunar.

Gözlemci ne kadar hassas bir ruha sahipse bu uyumla o kadar çok kendinden geçer. Tatlı ve derin bir hayal o zaman onun duygularını ele geçirir ve kendisiyle özdeşleştiğini hissettiği bu güzel düzenin verdiği sarhoşluk içinde kendini kaybeder. O zaman tek tek nesneler gözünden kaçar, bütünün dışında bir şeyi ne görür ne hisseder. Bütününü kucaklamaya çalıştığı bu evrenin tek tek parçalarını gözlemleyebilmesi için bazı özel durumların düşüncesini daraltması, hayal gücünü sınırlaması gerekir.

Sıkıntıyla daralan yüreğim, yavaş yavaş içine düştüğüm çöküntü içerisinde yok olmaya yüz tutmuş hararet kalıntılarını korumaya çalıştığında benim başıma da doğal olarak bunlar geldi. Acılarımı canlandırma korkusuyla düşünmeye cesaret edemeden amaçsızca korularda, tepelerde dolaşıyordum. Tüm acı veren nesnelerden kaçınan hayal gücüm duyularımı çevrenin hafif, ama tatlı etkilerine terk ediyordu. Gözlerim durmadan bir o nesnenin bir bu nesnenin üzerinde dolaşıyordu ve bunca çeşitlilik içerisinde daha uzun süre takılıp kalmayacağı bazı nesnelerin olmamasımümkün değildi.

Bahtsızlığın içinde zihni dinlendiren, ona keyif veren ve onu oyalayan bu göz eğlencesinden hoşlandım. Nesnelerin niteliklerinin alınan zevkteki payı büyüktür ve çekiciliğini büyük ölçüde artırabilir. Hoş kokular, parlak renkler, zarif biçimler dikkatimizi üzerlerinde toplama hakkını elde etme arzusuyla aralarında çekişiyor gibidirler. Bu kadar tatlı duygulara insanın kendisini kaptırabilmesi için zevk almayı bilmesi yeterlidir, eğer herkes aynı şekilde etkilenmiyorsa bunun nedeni, bazılarında doğal duyarlılığının eksik olması, insanların çoğunun da başka düşüncelerle dolu zihinlerini bu konular üzerinde toplayamamasıdır.

Zevk sahibi insanları bitki alemine ilgi duymaktan uzaklaştıran bir şey daha var: Bitkilerin yalnızca sağaltıcı olduğunu, bir

ilaç olduğunu düşünme alışkanlığı. Theophrastus'un[2] yaklaşımı çok farklıydı. Bu filozof antik çağın tek bitkibilimcisi olarak görülebilir; sonuç olarak, çağımızda neredeyse hiç tanınmamaktadır, ama ilaç derleyicisi Dioscorides[3] adında biri ve onu yorumlayanlar sayesinde tıp bitkilere öylesine el koymuştur ki artık bitkilerde, şu ya da bu kişinin onlara verdiği sözde özelliklerden yani aslında göremeyeceğimiz şeylerden başka bir şey göremiyoruz. Bitkilerin yapısının, kendileri adına, dikkati hak ettiğini kimse düşünmez; ömrünü hayvan kabuklarının sınıflandırılmasıyla geçiren insanlar bitkibilimi, özelliklerin incelenmesi dedikleri şeyi kapsamadığı sürece gereksiz bir inceleme olarak alaya alırlar. Onlara göre özelliklerin incelenmesi, hiç yalan söylemeyen doğanın gözlemlenmesi yerine yalan söyleyen insanların otoritesini kabul etmektir, söyledikleri bütün sözler de çoğunlukla başka otoritelere dayanmaktadır. Bir çayırı süsleyen çiçekleri incelemek için biraz durmayagörünüz, görenler sizi cerrah çırağı sanacak ve çocukların kaşıntısını, insanların uyuzunu ve atların ruamını sağaltmak için sizden otlar isteyeceklerdir.

Bu mide bulandırıcı önyargı diğer ülkelerin büyük bir bölümünde, özellikle de İngiltere'de, bitkibilimini eczacılık okulundan çıkararak tabiat bilgisi ve ekonomik faaliyetler düzeyine yükselten Linnaeus sayesinde kısmen ortadan kalkmıştır, ama yüksek zümre arasında bu bilimin pek itibar görmediği Fransa'da bu konuya o kadar yabancı kalınmıştır ki, kültürlü bir Paris-

---

[2] Theophrastos (İÖ 372–287): Aristoteles'in en ünlü öğrencisi, gezimci (peripatetik) okula bağlı filozof. "Peri phyton historia/Bitkilerin Tarihi Üzerine" ve "Peri phyton aition/Bitkiilerin Nedenleri" adlı kitapların yazarı. – AnaBritannica.

[3] Dioscorides (İS.40–90): Yunanlı hekim ve farmakoloji bilgini. Çağdaş botanik terimlerinin en önemli klasik kaynaklarından olan ve 16. yüzyıl boyunca farmakolojinin temel başvuru kitapları arasında önemini koruyan "Peri hyles iatrikes/İlaç Bilgisi Üzerine" adlı kitabın yazarı. -AnaBrittanica

li, Londra'da nadir bitkilerle, tuhaf ağaçlarla dolu bir bahçe gördüğünde beğenisini, "İşte eczacılar için nefis bir bahçe!" diye haykırarak ortaya koymuştur. Bu hesapla, Adem ilk eczacı olmuştur, çünkü Cennet bahçesinden daha zengin bir bitki koleksiyonu düşünülemez.

Bu tıbbi bakış açısı bitkibilim araştırmalarını çekici kılmaktan kuşkusuz çok uzaktır. Bu bakış açısı, çayırların rengini kararır, çiçeklerin parlaklığını soldurur, koruların tazeliğini, serinliğini yok eder, yeşillikleri, gölgeleri tatsız, yavan ve can sıkıcı hale getirir, bitkilerin bütün bu çekici ve zarif yapıları, onları bir havanda dövmekten başka bir şey düşünmeyen biri için pek ilgi çekici değildir ve çoban kızlarının başına konulacak taç için lavman otları aramaya gidilmez.

Tüm bu ilaçbilim kırla ilgili düşüncelerimi hiçbir şekilde kirletmiyordu; düşüncelerime bitki özlerinden ve yakılardan daha uzak hiçbir şey yoktu. Kırlara, bağlara, ormanlara ve oralarda yaşayan çok sayıdaki canlıya baktığımda sık sık bitkiler aleminin doğa tarafından insanlara ve hayvanlara verilmiş bir gıda ambarı olduğunu düşündüm. Ama asla aklıma orada ilaç ve ecza aramak gelmedi. Doğanın çeşitli ürünlerinde, onları bu yolda kullanmamızı gösteren herhangi bir şey görmüyorum ve eğer doğa bize bunu emretmiş olsaydı, yenebilir bitkilerde yaptığı gibi bu seçimini bize gösterirdi. Hatta, ateş, böbrek taşı, damla hastalığı, sara gibi hastalıkları düşünecek olursam, ormanları dolaşmaktan alacağım zevkin zehir olacağını hissediyordum. Bununla birlikte bitkilere atfedilen büyük erdemleri tartışacak değilim; yalnızca, bu erdemleri gerçek kabul edersek, hastaların iyileşmemekte inat etmelerinin tam bir muziplik olduğunu söyleyeceğim; çünkü insanların kendilerinde olduğunu ileri sürdükleri hastalıklardan bir tanesi yoktur ki yirmi ayrı ot o hastalığı kökünden iyileştirmesin.

Her şeyden maddi çıkar sağlamaya çalışan, her şeyde kâr veya ilaç arayan, her zaman sağlıklı olsak doğayla hiç ilgilenmeye-

cek olan bu tavrı hiçbir zaman benimsemedim. Bu konuda kendimi diğer insanlara taban tabana zıt hissediyorum: Gereksinimlerimle ilgili her şey keyfimi kaçırır, canımı sıkar, bedenimin gereksinimlerini tamamen unutmadıkça zihinsel zevkleri hiçbir zaman çekici bulmadım. Tıbba inansaydım, ilaçları çekici bulsaydım bile bunlar bana doğanın saf ve çıkardan uzak seyrinin verdiği zevki vermezdi ve ruhum, bedenin gereksinimlerine bağlı olduğunu hissettiğim sürece, kanatlanıp doğa üzerinde uçamazdı. Bundan başka, hiçbir zaman tıbba fazla güven duymamış olmakla birlikte, sevdiğim, saydığım, bedenim üzerinde ne isterlerse yapmalarına tam yetki verdiğim hekimlere fazlasıyla güvendim. Onbeş yılık tecrübe, kendi zararıma olarak bana epey şey öğretti, yalnızca doğa yasalarının beni yönetmelerine izin vererek eski sağlığıma kavuştum. Hekimlerin benden bir şikayetleri yok idiyse bile benden nefret etmiş olmalarına kim şaşabilirdi? Ben onların sanatlarının boşluğunun ve tedavilerinin yararsızlığının canlı kanıtıyım.

Hayır, kişisel olan hiçbir şey, bedenimin çıkarlarıyla ilgili hiçbir şey ruhumu gerçekten ele geçiremez. Hiçbir zaman, kendimi unuttuğum zamanlarda olduğu kadar tadına doyulmaz hayallere, düşüncelere dalmam. Varlıklar sistemi içinde erimekten, tüm doğayla özdeşleşmekten coşkun bir sevinç duyar, kendimden geçerim. İnsanlar kardeşim olduğu sürece kendim için dünyevi mutluluk planları yapardım; bu planlar tüm evreni kapsadığından, ancak herkesin mutluluğundan mutlu olabiliyordum ve kardeşlerimin, mutluluğu benim sefaletimde aradıklarını görünceye kadar kendime özel bir mutluluk nedir bilmedim. O zaman onlardan nefret etmemek için kaçmaktan başka bir yol kalmadı; o zaman ortak annemizin bağrına sığınarak, onun çocuklarının saldırılarından korunmaya çalıştım, yalnız bir insan ya da onların deyişiyle geçimsiz ve insan düşmanı oldum, çünkü en yabanıl yalnızlığı, yalnızca ihanet ve nefretle beslenen kötü insanların arkadaşlığına yeğliyordum.

Kendime karşın mutsuzluklarımı düşünürüm korkusuyla düşünmekten kaçınmaya, bunca endişenin sonunda yıldırdığı mutlu, ama mahzun bir hayal gücünden kalanları korumaya, gücenip acılaşırım korkusuyla aşağılama ve hakaretleriyle beni yerden yere vuran insanları unutmaya mecbur olan ben, düşüncelerimi tam olarak kendi üzerimde yoğunlaştıramıyorum çünkü irademden bağımsız olarak, açık yürekli ruhum duygularını ve varlığını başka varlıklara yaymaya çalışıyor ve ben eskiden olduğu gibi doğanın engin sularına balıklama dalamıyorum; çünkü güçsüz ve zayıf düşmüş yetilerim sıkı sıkıya bağlanacak yeterince belirli, yeterince kararlı, yeterince erişilebilir konular bulamıyor ve artık eski esrimelerimin kaosunda yüzebilecek kadar güçlü değilim. Fikirlerim artık yalnızca birer duyum olmaktan öteye gitmiyor, anlayışım yakın çevremi aşmıyor.

İnsanlardan kaçıyor, yalnızlık arıyor, artık hayal gücümü kullanmıyor, daha az düşünüyor olsam da, bezgin ve hüzün verici bir duygusuzluktan beni uzak tutan canlı bir yaratılışta olduğum için hemen beni çevreleyen her şeyle ilgilenmeye başladım, güçlü ve doğal bir içgüdüyle en çok hoşuma giden konuları yeğledim. Madenler aleminde ne gerçek bir güzellik ne de çekicilik vardır; toprağın bağrında yatan zenginlikler sanki insanları suça teşvik etmemek için gözlerden gizlenmiştir. Onlar orada, insanın daha kolay ulaşabileceği ve kendi çürümüşlüğü oranında zevk almaktan uzaklaşacağı gerçek zenginliklere günü gelince hizmet etmek için bir tür yedek olarak durmaktadırlar. O zaman, sefaletine çare olması için insan endüstriyi, zahmeti ve çalışmayı yardıma çağırmak zorunda kalır; toprağın bağrını araştırır, yararlanmayı biliyor olsa toprağın kendiliğinden sunacağı gerçek nimetler yerine, yaşamını tehlikeye atarak, sağlığı pahasına toprağın derinliklerinde sanal nimetler arar. Artık görmeye layık olmadığı güneşten ve gün ışığından kaçar; kendini diri diri toprağa gömer, artık gün ışığında yaşamayı hak etmediğinden iyi de eder. Kırlardaki çalışmanın tatlı imgelerinin yerini taş

ocakları, kuyular, demirci ocakları, fırınlar, örs ve çekiç takımları ateş ve duman alır. Maden ocaklarının zehirli havasında canları çıkan zavallıların solgun benizleri, kurum kesmiş demirciler, çirkin tepegözler; yerin derinliklerinde maden ocaklarının sunduğu bu manzara, yeşillikler, çiçekler, lacivert gökyüzü, âşık çobanlar, gürbüz işçilerle dolu yeryüzü manzaralarının yerini alır.

Sağda solda dolaşıp, kum ve taş toplayıp, bunlarla ceplerini ve odasını doldurarak, insanın kendine doğabilimci süsü vermesinin kolay olduğunu itiraf ediyorum; bu tür koleksiyon yapmaktan hoşlanan kişiler genellikle bilgilerini sergilemekten hoşlanan zengin ve bilgisiz kişilerdir. Minerallerin incelenmesinden yararlı bilgiler çıkarabilmek için, kimyacı veya fizikçi olmak gerekir; zahmetli ve masraflı deneyler yapmak, laboratuvarlarda çalışmak, kömür, krozeler, fırınlar, imbikler arasında, boğucu dumanlar ve buharlar içerisinde her zaman yaşamını, çoğunlukla sağlığını tehlikeye atarak çok para ve zaman harcamak gerekir. Tüm bu üzücü ve yorucu çalışmalardan çoğunlukla bilgiden çok kendini beğenmişlik çıkar; en sıradan bir kimyacının bile kendi konusunda tesadüfen birkaç önemsiz buluş yaptığında doğanın tüm sırlarını çözdüğüne inanmadığı nerede görülmüştür?

Havyanlar alemi bize daha yakın ve elbette incelenmeyi daha fazla hak ediyor. Ama bu incelemenin de kendine göre güçlükleri, engelleri, hoşa gitmeyen yönleri, zahmeti yok mudur?] Hele de eğlencelerinde olsun, çalışmalarında olsun kimseden yardım umudu olmayan yalnız biri için? İncelemem için kendiliğinden gelip kendilerini bana sunma gibi bir niyetleri olmayan, daha çok zor kullanarak onları incelemek için benim peşlerinde koştuğum havadaki kuşları, sudaki balıkları, rüzgârdan hızlı, insandan güçlü dört ayaklıları nasıl gözlemlemeli, kesip biçmeli, incelemeli, tanımalı? Demek ki salyangozlarla, solucanlarla, sineklerle yetinmek zorundaydım, kelebekler peşinde soluksuz kalıncaya kadar koşturarak, zavallı böcekleri kazığa geçirerek, yakalayabildiğim fareleri veya tesadüfen bulduğum ölü hayvanları kesip bi-

çerek geçirecektim ömrümü. Anatomi olmadan hayvanların incelenmesinin bir değeri yoktur; anatomi sayesinde hayvanları sınıflandırmayı, cins ve türleri birbirinden ayırt etmeyi öğreniriz. Yaşam tarzlarını, karakterlerini incelemek için kuşhanelere, balık havuzlarına, kafeslere sahip olmak gerekiyordu; onları elimi uzatınca tutabileceğim bir yerde kalmaya zorlamalıydım bir şekilde. Onları tutsak yaşatmak için ne arzum vardı ne bunu yapabilecek araçlarım ne de özgür yaşadıklarında peşlerinden koşabilecek gücüm. Demek ki onları ölü olarak incelemek, içlerini yarmak, kemiklerini çıkarmak, çırpınan bağırsaklarını rahat rahat incelemek gerekiyordu. Hayvanların kesilerek incelendiği bir laboratuvarın görüntüsü ne korkunçtur: Pis kokulu kadavralar, salyalı, morarmış etler, kan, iğrenç barsaklar, korkunç iskeletler, iç bulandıran buharlar! Yemin ederim ki Jean-Jacques eğlenceyi burada aramayacaktır.

Parlak çiçekler, rengarenk çayırlar, ferah gölgelikler, dereler, korular, yeşillikler, geliniz, bu iğrenç nesnelerin kirlettiği hayal gücümü arıtınız. Bütün büyük hareketler karşısında ölü ruhum, artık yalnızca duyusal nesnelerden etkileniyor: Duyulardan başka bir şeyim yok, şu dünyada yalnızca onlar bana acı veya zevk veriyor. Beni çevreleyen hoş şeylere kapılıyor, onları seyrediyor, gözlemliyor ve nihayet onları sınıflandırmayı öğreniyorum ve birden, doğayı sevmek için durmadan yeni nedenler arayıp bulmak üzere doğayı incelemesi gereken biri kadar bitkibilimci buluyorum kendimi.

Hiçbir şekilde kendimi eğitmeye çalışmıyorum: Bunun için çok geç, öte yandan, bunca bilimin hayatta mutlu olmamıza katkıda bulunduğunu hiç görmedim. Ama zahmetsizce zevk alabileceğim ve bana mutsuzluklarımı unutturacak tatlı ve sade eğlencelerin peşindeyim. İnceleyerek, çeşitli niteliklerini karşılaştırarak, benzerliklerini ve farklılıklarını kaydederek ve bu canlı mekanizmaların işleyişlerini anlayabilmek için bitkilerin düzenini inceleyerek, ottan ota, bitkiden bitkiye kayıtsızca dolaşmak,

arasıra, çeşitli bitki yapılarının genel yasalarını, nedenini ve amacını keşfetmeyi başarmak ve tüm bunlardan zevk almamı sağlayan ellere minnettarlık ve hayranlık duyma zevkine kendimi teslim etmek, bana hiçbir masrafa ve zahmete mal olmuyor.

Bitkiler, insanlarda doğayı inceleme zevk ve merakı uyansın diye, gökyüzündeki yıldızlar gibi yeryüzüne bol bol serpiştirilmiş gibidirler, ama yıldızlar bizden çok uzaktırlar; onlara erişebilmemiz için ön bilgilere, aygıtlara, makinelere, oldukça uzun merdivenlere gereksinmemiz var. Bitkiler hemen yanıbaşımızdadır. Ayaklarımızın dibinde biterler, deyim yerindeyse avucumuzun içindedirler, en önemli yanları çıplak gözle görülemiyorsa, onları görmek için gereken aygıtların kullanımı astronomi aygıtlarının kullanımından çok daha basittir. Bitkibilim işsiz güçsüz ve tembel bir yalnıza göredir: Bitkileri incelemek için gereksindiği bütün aletler sivri uçlu bir bıçak ile bir büyüteçtir. O gezinir, bir nesneden ötekine serbestçe dolaşır, her çiçeği ilgi ve merakla inceler ve yapısının yasalarını kavramaya başlar başlamaz onları gözlemlemekten, hiçbir çaba harcamadığı halde, çok çaba harcamışçasına zevk alır. Bu aylak meşgalede, tüm tutkuların susması durumunda hissedilebilen, ama yaşamı mutlu ve tatlı kılmaya yeten bir çekicilik vardır: Ama ister bir makam kapmak için olsun, ister kitap yazmak için olsun, işe övünme veya çıkar sebebi karışır karışmaz, insan sadece öğretmek amacıyla öğrenirse, yazar veya profesör olmak için bitki toplarsa, tüm bu tatlı çekicilikler yok olur, insan bitkilerde artık yalnızca tutkularının araçlarını görür, incelenmelerinden artık gerçek bir zevk alınmaz, insan artık bilmek değil, bildiğini göstermek ister ve ormanlar takdir toplamak isteyenlerin sahnesi haline gelir. Öte yandan bitkileri doğal ortamlarında incelemek yerine sera veya en fazlasından bahçe bitkibilimiyle kendini sınırlayarak insan yalnızca sistemlerle ve yöntemlerle ilgilenmiş olur: yani yeni bir tek bitki tanıtmadan ve tabiat bilgisi ile bitkiler alemi üzerine gerçek hiçbir yeni bilgi sağlamadan sonu gelmez tartışmalarla. Kinler, kıs-

kançlıklar, ün kazanmak için rekabetin diğer bilim adamlarından çok yazar olan bitkibilimcilerde görülmesi bundan kaynaklanır. Bu hoş bilimin niteliğini bozarak, onu, egzotik bitkilerin meraklıların bahçelerinde uğradığı değişikliklerden hiç de daha az olmayan değişikliklere uğradığı kentlere ve akademilere taşırlar.

Oldukça farklı bir ruh hali bu çalışmayı benim için, artık bende bulunmayan tüm tutkuların bıraktığı boşluğu dolduran bir tür tutku haline getirdi. Mümkün olabildiğince insanların anılarından ve kötülerin saldırılarından uzaklaşabilmek, gizlenmek için kayalara, dağlara tırmandım, vadilere, ormanlara daldım. Bana öyle geliyordu ki, bir ormanın koyu gölgesinde unutuluyordum; artık hiç düşmanım yokmuşçasına serbest kalıyor, huzura kavuşuyordum. Orman yaprakları insanları anılarımdan nasıl uzaklaştırıyorsa onların saldırılarından da beni öyle koruyor olmalıydı ve bütün aptallığımla onları artık düşünmediğim zaman, onların da beni düşünmediklerini hayal ediyordum. Bu yanılsamayı öyle tatlı buluyordum ki, durumum, zayıflığım ve ihtiyaçlarım izin verseydi bütün benliğimle kendimi ona teslim ederdim. Beni çevreleyen yalnızlık ne kadar derinse, bu boşluğu doldurmak için hissettiğim ihtiyaç böylesi zamanlarda o kadar büyük oluyor, hayal gücüm aklıma bir şey getirmediğinde veya belleğim onları reddettiğinde, insanlar tarafından zorlanmadan toprak, kendiliğinden ürettiği ve her yandan gözlerimin önüne serdiği ürünlerle bunu yapıyor. Issız yerlerde yeni bitkiler arama zevki, bana zulmedenlerden kurtulma zevkiyle birleşiyor ve insan izine hiç rastlanmayan yerlerde onların kininden kurtulduğum bir sığınaktaymışım gibi rahatça nefes alıyorum.

Bir gün Robaila taraflarında, yargıç Clerc'e* ait dağa yaptığım bitkibilim gezisini ömrüm boyunca anımsayacağım. Yalnızdım, dağın en gizli saklı yerlerine dalıyor, ağaçtan ağaca, kaya-

* Rousseau'nun 1763'den 1765'e kadar yaşadığı Môtiers bölgesinde –çn.

dan kayaya gidiyordum, sonunda gözlerden uzak öyle bir yere geldim ki, ömrümde daha yabanıl bir manzara görmemiştim. Kimileri yaşlılıktan devrilmiş, diğerleriyle birbirine geçmiş, dev gürgen ağaçlarıyla karışmış kara köknarlar bu sığınağın çevresine geçilmez bir duvar örüyorlardı; bu karanlık duvardaki birkaç aralıktan, yüzükoyun yere uzanmadan bakmaya cesaret edemediğim dimdik inen kaya yüzeylerinden ve korkunç uçurumlardan başka bir şey gözükmüyordu. Dağın gediklerinden puhu kuşlarının, gece kuşunun ve balık kartalının çığlıkları duyuluyordu, bununla birlikte birkaç nadir, ama bilinen küçük kuş yalnızlık dehşetini birazcık azaltıyordu. Burada, *dentaire heptaphyllos*'u, *siklamen*'i, *nidus avis*'i, büyük *lacerpitium*'u ve beni uzun süre oyalayıp eğlendiren birkaç başka bitkiyi buldum. Nesnelerin üzerimdeki güçlü etkisine boyun eğerek bitkibilimi de bitkileri de unuttum, *lycopodium* ve yosunyastığının üzerine oturdum ve evrende hiç kimsenin bilmediği, bana zulmedenlerin beni bulup çıkaramayacakları bir sığınakta olduğumu düşünerek rahat rahat hayal kurmaya başladım. Çok geçmeden bu hayallere gurur karıştı. Kendimi ıssız bir ada bulan büyük kâşiflerle karşılaştırdım. "Kuşkusuz, buralara kadar gelebilen ilk ölümlü benim," diyordum kendi kendime, hoşnutlukla. Kendimi neredeyse ikinci bir Colomb olarak görüyordum. Bu düşünceyle hindi gibi kabarırken, yakınlardan gelen tanıdık bir tıkırtı duydum; kulak kabarttım: Aynı gürültü yinelendi ve arttı. Şaşkınlık ve merak içerisinde kalktım, gürültünün geldiği tarafa doğru yürüyüp çalıların arkasına geçtim ve yalnız olduğumu sandığım yerden yirmi adım kadar ötede bir koyakta bir çorap imalathanesi olduğunu gördüm.

Bu keşfin yüreğimde yarattığı karmaşık ve çelişkili duyguları ifade edemem. İlk tepkim, tamamen yalnız olduğumu sandığım bir yerde kendimi yeniden insanların arasında bulmaktan duyduğum sevinç oldu. Yüreğimden şimşek hızıyla geçen bu duygu, yerini Alpler'de bile bana zulmetmek isteyen insanların ellerin-

den kurtulamıyor olmanın verdiği daha kalıcı bir rahatsızlığa bıraktı, çünkü bu imalathanede Papaz Montmollin tarafından hazırlanan ve sebepleri çok öncesine dayanan komploya karışmamış iki kişi bile bulunmadığından emindim. Bu hüzün verici fikri çabucak kafamdan uzaklaştırdım ve sonunda çocukça kibrim ve bunun cezalandırılma tarzının komikliği yüzünden kendi kendime gülmeye başladım.

Ama gerçekte uçurumlarla çevrili bir yerde bir imalathane olabileceği kimin aklına gelirdi? Yabanıl doğa ile insani endüstrinin bu karışımına dünyada ancak İsviçre'de rastlanabilir. Bütün İsviçre, Saint-antoine caddesinden daha uzun olan geniş uzun caddeleri üzerine ormanlar serpiştirilmiş, dağlarla, kesilmiş olan ve dağınık tek tek evlerinin birbirleriyle ancak İngiliz usulü bahçeleriyle iletişim kurabildiği tek ve kocaman bir kentten başka bir şey değildir. Zirvesinden bakılınca yedi gölün görüldüğü Chasseron dağına, bundan bir süre önce, du Peyron, d'Escherny, Albay Pury ve Yargıç Clerc ile birlikte yaptığımız bir başka ot toplama gezisini anımsıyorum. Bu dağda bir tek ev olduğu söylenmişti bize; ev sahibinin kitap satıcısı olduğunu ve çok da iyi iş yaptığını ilave etmeselerdi, dünyada tahmin edemezdik. Bana öyle geliyor ki, bu türden bir tek olay İsviçre'yi tüm gezginlerin anlattıklarından daha iyi anlatır.

Çok farklı bir halkı aynı derecede anlatabilecek aşağı yukarı aynı nitelikte bir başka öykü daha var. Grenoble'da otururken, orada avukatlık yapan Bay Bovier ile sık sık kent dışına ot toplamak için küçük gezilere çıkardım; bitkibilimi sevdiğinden ya da bildiğinden değil de kendini benim muhafızım saydığından, benden bir adım olsun ayrılmamayı görev biliyordu. Bir gün Isère kıyısı boyunca, dikenli söğütlerle dolu bir yerde geziniyorduk. Bu çalılıklarda olgun meyveler gördüm, tadına bakma merakına kapıldım, biraz ekşi olmakla beraber hoş bir tadı vardı, içimi serinletsin diye bu meyvelerden yemeye koyuldum; Bay Bovier beni taklit etmeden ve tek kelime konuşmadan yanıba-

şımda duruyordu. Yakınımıza gelmiş olan dostlarından biri bu meyveleri ısırmakta olduğumu görerek "N'apıyorsunuz siz bayım," dedi bana, "bu meyvelerin zehirli olduğunu bilmiyor musunuz?" "Bu meyveler zehirli mi?" diye haykırdım, şaşkınlıkla. "Elbette," diye yanıtladı adam, "bunu herkes o kadar iyi bilir ki, bu ülkede kimse tadına bakmaya kalkışmaz." Bay Bovier'ye bakarak, sordum: "Peki, neden beni uyarmadınız?" O, saygılı bir tavırla, "Bu cüretkarlığı göze alamadım, efendim," dedi. Bu Dauphiné'lilere ait alçakgönüllülüğü beni kahkahalara boğdu, ama yemiş toplamayı da bıraktım. Aşırı ölçüde yenilmedikçe tadı hoş olan hiçbir doğal ürünün bize zararının dokunmayacağı kanısına vardım, hâlâ da aynı kanıyı taşıyorum. Bununla birlikte, günün geri kalan kısmında biraz kendimi dinlediğimi itiraf ederim; ama azıcık endişeyle bu işten sıyrıldım; Grenoble'da herkesin bana çok azının bile insanı zehirlediğini söylediği o korkunç *hippophaé* yemişlerinden onbeş yirmi tanesini bir önceki gün yuttuktan sonra ertesi gün iyi bir akşam yemeği yedim, güzel bir uyku çektim ve sabahleyin sağlıklı bir şekilde kalktım. Bu macera bana öyle eğlenceli geldi ki. Avukat Bay Bovier'nin eşi görülmedik çekingenliğini ne zaman anımsasam gülmeden edemiyorum.

Bütün bu bitkibilim gezileri, unutulmaz şeyler gördüğüm yerlerin üzerimde bıraktıkları çeşitli etkiler, bende yarattıkları düşünceler, araya karışan olaylar, bütün bunlar, oralarda topladığım bitkileri görmekle yenilenen etkiler bıraktı üzerimde. Her zaman yüreğime işlemiş olan bu güzel manzaraları, bu ormanları, bu gölleri, bu koruları, bu kayaları, bu dağları bir daha hiç görmeyeceğim. Artık o güzel yerlerde dolaşamadığım bugün, kendimi oralarda bulmam için tek gereken şey ot koleksiyonumu açmaktır. Topladığım bitki parçaları, tüm o güzel manzaraları anımsamama yeterlidir. Bu koleksiyon, bitki toplama gezilerimi yenilenen bir sevinçle bana yeniden yaptıran bir günlük ya da onları yeniden gözlerimin önüne getiren optik bir aygıt gibidir.

Beni bitkibilime bağlayan bu ikinci plandaki düşünceler zinciridir. Bu düşünceler zinciri, en hoşuma giden görüntülerle doldurmaktadır hayal gücümü. Çayırlar, sular, ormanlar, yalnızlık ve özellikle, bu yerlerde bulunabilecek rahat ve huzur; tüm bunlar belleğime üşüşüp durmaktadır. Bunlar bana insanların zulmünü, efretini, hor görmelerini, hakaretlerini, şefkat ve içtenlikle kendilerine bağlanmama karşılık yaptıkları kötülükleri unutturuyor. Beni, bir zamanlar aralarında yaşadığım sade ve iyi yürekli insanların bulunduğu huzur dolu yerlere götürüyor. İlk gençliğimi, masum zevklerimi anımsatıyor, onlardan yeniden zevk almamı sağlıyor, bir ölümlünün içerisinde bulunabileceği en hüzünlü ortamda bile sık sık mutlu ediyor beni.

SEKİZİNCİ GEZİNTİ

Ömrümün çeşitli evrelerinde içerisinde bulunduğum ruh hallerini düşünerek, yazgımdaki iniş ve çıkışlar ile bunların üzerimde bıraktığı olumlu ve olumsuz etkilerin orantısızlığını görmekten son derece şaşkınlığa düşüyorum. Kısa süreli gönenç dönemlerim bana, üzerimdeki etkileri candan ve kalıcı olan hiçbir hoş anı bırakmadılar, buna karşın, en çok sefalet çektiğim dönemlerde, incinmiş ruhumun yaralarına merhem olan ve acıları neredeyse birer zevke dönüştüren sevecen, dokunaklı, tadına doyulmaz duygularla doluydum. Sefaletimin anılarını değil, yalnızca bu duyguların tatlı anılarını anımsıyorum. Bana öyle geliyor ki, varoluşun tadını en çok aldığım ve gerçekten daha çok yaşadığım zamanlar, hislerimin insanlarca çok övülen ve mutlu sandığımız kişilerin yegane meşgalesi olduğu halde gerçekte pek değeri olmayan şeylere dağılacağına, yazgım tarafından kalbimin etrafında yoğunlaştırıldığı zamanlardır.

Çevremdeki her şey düzen içerisinde olduğunda, beni çevreleyen her şeyden, içerisinde yaşamak zorunda olduğum dünyadan hoşnut olduğumda onu sevgiyle doldururdum. Duygularını gizlemeyen ruhum, başka başka konulara dalar, bin bir zevkle, durmadan yüreğimi işgal eden hoş bağlanışlarla sürekli beni kendimden uzaklaştırırdı. Öyle ki, kendimi bir şekilde unuturdum. Tüm benliğim tamamen kendine yabancı olan şeylerden oluşurdu ve yüreğimdeki dinmek bilmeyen karışıklıklarda insan yaşamının tüm kararsızlıklarını duyumsardım. Bu fırtınalı yaşam ne içimde huzur bırakıyordu ne bedenen dinlenebiliyordum. Görünüşte mutluydum, ama üzerinde biraz düşününce kendimden hoşnut olabileceğim bir tek bile duygum yoktu. Hiçbir zaman tam olarak ne başkalarından ne de kendimden hoşnut oldum.

Dünyanın gürültüsü patırtısı beni serseme çeviriyor, yalnızlık sıkıyordu, durmadan yer değiştirmek gereksinimi duyuyor ve hiçbir yerde mutlu olamıyordum. Ama herkes tarafından iyi karşılanıyor, kabul görüyor, ağırlanıyordum. Herkes güler yüzle karşılıyordu. Ne bir düşmanım vardı ne kötülüğümü isteyen ne de kıskanan biri. Yalnızca beni sevindirmeye çalıştıklarından, ben de sık sık birçok insanı sevindirme zevkini tadabiliyordum, ne malım mülküm ne bir mevkim ne bir yandaşım vardı ve gelişmiş veya bilinen bir yeteneğim olmadan böylesi şeylere bağlı üstünlüklerin tadını çıkarıyordum ve yazgısını kendi yazgıma yeğleyeceğim hiçbir konumda, hiçbir kimse göremiyordum. Peki, mutlu olmak için neyim eksikti? Bilmiyorum, ama biliyordum ki mutlu değildim.

Ölümlülerin en bahtsızı olmak için, bugün neyim eksik? İnsanların bunu sağlamak için yaptıkları şeylerden hiçbiri. Bu hüzün verici durumda bile, varlığımı ve yazgımı aralarında en şanlısı olanla değişmezdim ve bu mutlu insanlardan biri olmaktansa bütün sefaletimle kendim olmayı yeğlerim. Yalnızca kendim olmaya indirgenmiş olarak, kendi tözümden beslendiğim doğrudur, ama bu töz tükenmiyor ve her ne kadar kafamda hiçliği evirip çeviriyorsam ve kurumuş hayal gücüm, sönen fikirlerim yüreğimi artık besleyemiyorsa da kendi kendime yetiyorum. Uzuvlarımın gölgeleyip, engellediği ruhum günden güne bu ağır yüklerin altında çöküyor ve eskiden olduğu gibi bu yaşlı can kafesinden dışarı atılacak gücü kendinde bulamıyor.

Talihsizlik bizi kendimize dönmeye işte böyle zorlar ve insanların bir çoğunun dayanamadıkları belki de budur. Kendinde kınanacak hatalardan başka bir şey bulmayan bana gelince, bundan dolayı zayıflığımı suçlayarak teselli buluyorum, çünkü önceden düşünülmüş kötülük hiçbir zaman yüreğimden geçmedi.

Bununla birlikte, aptal olmadıkça, durumumu ne kadar korkunç bir hale getirdiklerini görmeden ve üzüntüden kahrolmadan bir an için bile nasıl bakılabilir? Tam tersine, insanların en

hassası olan ben, durumuma bakıyor ve heyecanlanmıyorum. Başka hiç kimsenin korkuya kapılmadan bakamayacağı durumuma, hiç çaba sarfetmeden, uğraşmadan neredeyse kayıtsız bakıyorum.

Bu noktaya nasıl geldim? Oysa, uzun süreden beri bana fark ettirmeden kurdukları komplodan ilk defa kuşkulanmaya başladığımda bu huzur dolu ruh halinden epeyce uzaktım. Bu yeni keşif beni altüst elti. Alçaklık ve ihanet beni gafil avladı. Hangi dürüst ruh bu tür acılara hazırdır ki? Onu öngörebilmek için hak etmiş olmak gerekirdi. Yoluma kazdıkları tüm tuzaklara düştüm, kızgınlık, öfke ve çılgınlığa kapıldım, pusulayı şaşırdım, aklım karıştı, beni sürekli içinde tuttukları korkunç koyu karanlıklarda ne bana yol gösterecek bir ışık, ne içerisine sürüklendiğim umutsuzluğa karşı bana destek olacak bir dayanak görüyordum.

Bu korkunç durumda nasıl mutlu ve rahat yaşanır? Hâlâ aynı durumda, hatta daha da kötü durumdayım, ama yine de bu durumda barış ve huzur buluyorum, mutlu ve rahat yaşıyorum, ben çiçeklerle, onların erkek üreme organlarıyla ve benzeri çocukça şeylerle uğraşıp bir an bile bana zulmedenleri düşünmeden barış içinde yaşarken onların boş yere kendilerine ettikleri o inanılmaz eziyetlere gülüyorum.

Bu değişiklik nasıl oldu? Doğal bir şekilde, hissedilmeden ve zahmetsizce. İlk şaşkınlık korkunçtu. Kendimi sevgiye ve saygıya layık gören ben, saygın ve layıkınca sevildiğine inanan ben, birdenbire eşi benzeri görülmemiş korkunçlukta bir canavara dönüşüverdiğimi gördüm. Bütün bir kuşağın, açıklamasız, kuşkusuz, utanç duymaksızın toptan bu tuhaf düşünceye balıklama atıldığını gördüm ve bu olağanüstü dönüşümün nedenlerini hiçbir zaman bilemedim. Kurtulmak için şiddetle çırpındım ve daha çok dolandım, bana zulmedenleri dertlerini anlatmaya zorlamak istedim, kaçındılar. Hiçbir başarı kazanamadan, uzun süre kendime eziyet ettikten sonra, bir soluk almak gerekti. Bununla

birlikte hâlâ umudum vardı; kendi kendime diyordum ki: Bunca aptalca körlüğe, bu kadar saçma sapan önyargılara tüm insanlık kapılmış olamaz. Bu çılgınlığa katılmayan sağduyu sahibi insanlar, kalleşlik ve ihanetten nefret eden hak[]bilir ruhlar vardır. Arayalım, belki sonunda bir insan bulurum; eğer bulursam, herkes çok şaşıracak. Boş yere arayıp durdum, hiçbir yerde bulamadım. Bana karşı kurulan ittifak evrenseldir, istisna kabul etmez, geri dönüşü de yoktur ve sırrına varamadan bu korkunç sürgün içerisinde ömrümü tamamlayacağımdan eminim.

Bu hazin durumda, uzun süren endişelerden sonra, sonunda payıma düşeceğe benzeyen umutsuzluk yerine dinginlik, huzur, barış ve hatta mutluluk buldum, çünkü ömrümün her günü bana büyük bir zevkle bir önceki günü anımsatıyor ve ertesi gün için de bundan başka bir şey arzulamıyorum.

Bu değişiklik neden kaynaklanmaktadır? Bir tek şeyden. Zorunluluğun boyunduruğuna yakınmadan katlanmayı öğrenmiş olmamdan. Birçok şeye bağlanmaya çalışıp, hepsini birer birer elimden kaçırdıktan ve tek başıma kaldıktan sonra kendi ayaklarım üzerinde durmayı başarabilmemden. Her yönden baskı altında kalmama karşın dengemi koruyorum, çünkü hiçbir şeye bağlanmayarak yalnızca kendime dayanıyorum.

Genel kanıya onca hararetle karşı çıkarken, farkına varmadan hâlâ onun boyunduruğu altındaydım. Saygı duyduğumuz insanlar tarafından sayılmak isteriz, insanlar hakkındaki, hiç değilse bir kısmı hakkındaki yargılarım olumlu olduğu sürece onların benim hakkımdaki yargılarına kayıtsız kalamazdım. Kamuoyu yargısının çoğu kez hakkaniyetli olduğunu görüyordum, ama bu hak bilirliğin tesadüfün etkisiyle oluştuğunu, insanların fikirlerini dayandırdıkları kuralların tutkularından ve bu tutkuların eseri olan önyargılardan çıktığını bilmiyordum. Nitekim doğru bir yargıya vardıklarında bile bu çoğu kez kötü bir ilkeye dayanır; tıpkı bir başarısından dolayı birisini adalet duygusuyla değil de tarafsız görünmek için yalandan onurlandırırken, aynı

adama başka konularda rahatlıkla kara çalabildikleri zaman olduğu gibi.Ama uzun ve boş araştırmalardan sonra istisnasız herkesin, şeytani bir ruhun icat edebileceği en haksız ve saçma sistem içerisinde kaldığını gördüğümde; söz konusu ben isem aklın tüm beyinlere, hak bilirliğin tüm kalplere yasaklandığını gördüğümde; çılgın bir kuşağın, hiç kimseye bir kötülük etmemiş, kimsenin kötülüğünü istememiş bahtsız birine karşı rehberlerinin kör öfkesine toptan teslim olduğunu gördüğümde; boş yere bir insan aradıktan sonra, fenerimi söndürüp:* "Hiç kimse yok!" diye haykırmam gerekti; o zaman dünyada yapayalnız olduğumu görmeye başladım ve çağdaşlarımın bana karşı, içgüdüleriyle davranan ve eylemlerini ancak hareket yasalarıyla açıklayabildiğim mekanik birer varlıktan başka bir şey olmadıklarını anladım. Ruhlarında varolduğunu varsayabileceğim hiçbir niyet hiçbir tutku bana karşı davranışlarını hiçbir zaman anlayabileceğim bir şekilde açıklayamazdı. Böylece onların iç dünyalarının benim için artık bir önemi kalmadı; onları artık farklı davranışları olan ve bana göre her türlü ahlaki değerden yoksun yığınlar olarak görüyorum.

Uğradığımız tüm felaketlerde, etkisinden çok niyete bakarız. Çatıdan düşen bir kiremit bizi daha fazla yaralayabilir, ama kötü bir el tarafından kasten fırlatılan taş kadar derinden incitemez. Taş bazen ıskalayabilir, ama niyet her zaman hedefine ulaşır. Felek sillesini vurduğunda en az hissettiğimiz acı fiziksel acıdır ve feleğin sillesini yiyen kişi, başına gelenlerden sorumlu tutabilecek kimseyi bulamadığında, sorumluluğu, bir göz ve kendisine eziyetten hoşlanan bir akıl vererek kişileştirdiği yazgıya yükler. Böylece kaybetmeye içerleyen bir kumarbaz, kime karşı olduğunu bilmeden öfkelenmeye başlar. Kendisine eziyet etmekte ısrar eden bir talih olduğunu düşünür, kendi yarattığı bu düş-

* Elinde bir fenerle insan aramaya çıkan Diogenes'e gönderme yapılıyor –çn.

mana karşı hırslanır, ateş püskürür. Başına gelen felaketlerde tartışma götürmez zorunluluğun darbelerinden başka bir şey görmeyen akıllı bir insan bu anlamsız heyecanlara kapılmaz; acı içerisinde haykırır, ama kızmadan, öfkelenmeden; başına gelen kötülüğün yalnızca fiziksel etkilerini hisseder, darbeler bedenini yaralasa bile yüreğine kadar ulaşamaz.

Bu noktaya varmak oldukça önemli, ama burada durulacaksa yeterli değildir. Bu kötü olanı kesip kökünü bırakmaktır, çünkü bu kök bizim dışımızdaki varlıklarda değil, kendi içimizdedir; onu oradan söküp atmaya çalışmalıyız. Yeniden kendim olmaya başlar başlamaz işte bunu bütün açıklığıyla hissettim. Aklımın ışığında, başıma gelenler konusunda bulabildiğim tüm açıklamaların saçmalıktan başka bir şey olmadığını görerek, tüm bunların nedenlerini, araçlarını, yollarını bilmediğimden, onları açıklayamadığımdan dolayı benim için bir hiç olması gerektiğini anladım. Yazgımın tüm ayrıntılarını, ne yönünü ne niyetini ne de ahlaki nedenlerini kestirebileceğim salt zorunluluğun bir sonucu olarak görmeliydim; bir yararı olmayacağına göre, akıl yürütmeden, karşı çıkmadan ona boyun eğmeliydim; yeryüzünde yapabileceğim bana kalmış tek şey kendimi tamamen edilgen bir varlık olarak görmek olduğuna göre kalan gücümü ona dayanmak için kulanmak yerine boş yere yazgıma karşı çıkarak tüketmemeliydim. Kendi kendime işte böyle diyordum. Aklım da gönlüm de bunu onaylamakla birlikte gönlümün hâlâ homurdandığını hissediyordum. Nereden ileri geliyordu bu homurdanma? Arayıp, buldum; insanlara karşı öfkelendikten sonra akla karşı da ayaklanan kendini beğenmişlikten ileri geliyordu.

Bu keşfi yapmak sanıldığı kadar kolay değildi, çünkü zulmedilmiş masum bir insan kendi önemsiz kibrini adalet aşkı sanma eğilimindedir. Ama gerçek neden bir kez anlaşıldı mı hatayı düzeltmek ya da en azından hataya düşmekten kaçınmak kolaydır. Öz-saygı, gururlu ruhların en büyük itici gücüdür: yanılgısı bol kendini beğenmişlik kılık değiştirerek öz-saygısının yerini alır,

ama sahtekârlık ortaya çıkıp da, kendini beğenmişlik artık kendini gizleyemez olunca, korkacak bir şey kalmamış demektir, yok edilmesi zor da olsa, boyun eğdirilmesi kolaydır.

Hiçbir zaman kendimi beğenmişliğe fazla eğilimli olmadım, ama insanlar arasında yaşarken, özellikle de yazar olduğumda bendeki bu yapmacık tutku artmıştı; belki bendeki kendini beğenmişlik başkalarına göre daha azdı, ama yine de yeterince vardı. Aldığım korkunç dersler, çok geçmeden onu ilk sınırları içine hapsetti; kendini beğenmişliğim başlangıçta karşılaştığı haksızlığa karşı isyan etti, ama sonunda haksızlıkları hor görme noktasına geldi. Ruhum kendi içine kapanarak ve dış dünyayla olan tüm zorunlu bağlarını koparark, karşılaştırmalardan ve yeğlemelerden vazgeçerek, yalnızca kendim için iyi olmaklığımla yetindi; o zaman, kendini beğenme duygusu kendini koruma güdüsüne dönüşerek doğal düzene geri döndü ve beni kamuoyunun boyunduruğundan kurtardı.

O andan itibaren ruhum huzura kavuştu, neredeyse mutlu oldum. Hangi durumda olursak olalım, bizi sürekli mutsuz eden, kendini beğenmişliktir. O susup da aklımız konuştuğunda, kaçınmamız mümkün olmayan tüm mutsuzlukların tesellisini buluruz. Üzerimizde doğrudan bir etkisi olmadığı halde akıl onları imha eder, çünkü onları dikkate almamak suretiyle en kötü darbelerinden kaçınılabileceğinden emin olunabilir. Onları düşünmeyen biri için onların hiçbir önemi yoktur. Katlandığı ıstıraplarda, o ıstıraba neden olan niyeti değil de yalnızca ıstırabın kendisini gören ve öz-saygısındaki yeri başkalarının iyi niyetine bağlı olmayan biri için hakaretlerin, intikamların, kayırmaların, sövgülerin, haksızlıkların hiçbir önemi yoktur. İnsanlar beni nasıl görürlerse görsünler, benim benliğimi değiştiremezler, bütün güçlerine rağmen, sessiz sedasız çevirdikleri dolaplara rağmen, kendim olmaya devam edeceğim. İnsanların bana karşı tavırlarının benim gerçek durumumu etkilediği doğrudur. Kendileri ile benim arama koydukları engeller, yaşlandığım ve başkalarına

muhtaç olduğum günlerde beni yaşama kaynaklarından ve her türlü yardımdan yoksun bırakıyor. İhtiyaç duyduğum hizmetleri satın alamadığım için param bile işe yaramaz hale geliyor, onlarla aramda artık ne bir alışveriş ne karşılıklı bir yardımlaşma ne de bir iletişim var. Onların arasında yapayalnızım, kendimden başka dayanacak kimsem yok ve bu destek benim yaşımda, içinde bulunduğum koşullarda çok zayıf bir destek. Bunlar büyük ıstıraplardır, ama öfkelenmeden onlara katlanabilmeyi öğrendiğimden bu yana benim için bütün güçlerini yitirdiler. Gerçekten ihtiyaç duyduğumuz çok fazla şey yoktur. Öngörü ve gücü bunların sayısını artırır, bu duyguların sürmesiyle insan endişeye kapılır ve mutsuz olur. Benim için yarın acı çekeceğimi bilmenin önemi yoktur, bugün acı çekmemek rahat olmama yetiyor, öngördüğüm dertlerden değil, yalnızca hissettiğim dertlerden etkilenirim, bu da onların etkilerini çok azaltır. Yalnız, hasta ve terk edilmiş olarak, kimse umursamadan yoksulluktan, soğuktan, açlıktan ölebilirim. Ama ben kendim de bunu umursamıyorsam, yazgım, ne olursa olsun, beni ancak başkaları kadar etkiliyorsa bunun ne önemi olabilir? Yaşama ve ölüme, sayrılığa ve sağlığa, zenginliğe ve yoksulluğa, üne ve kara çalmaya aynı kayıtsızlıkla bakabilmeyi, özellikle benim yaşımda öğrenebilmek az başarı mıdır? Diğer tüm yaşlılar her şeyden endişe duyarlar; ben, hiçbir şeyden endişelenmem; ne olursa olsun benim için fark etmez ve bu kayıtsızlık benim bilgeliğimin sonucu olmayıp, düşmanlarımın eseridir. Bu üstünlüğü, bana yaptıkları kötülüğün telafisi sayalım, öyleyse. Beni bahtsızlığa karşı duyarsızlaştırmakla, bana darbeler indirmekten geri durmamakla yapabileceklerinden daha fazla iyilik etmiş oldular. Bu deneyimi yaşamasaydım, hâlâ ondan korkuyor olabilirdim. Oysa onu boyunduruğum altına almakla ondan korkmam için bir neden kalmadı.

Dertlerimin ortasında bu ruh hali, sanki tam bir gönenç içinde yaşıyormuşum gibi doğal kayıtsızlığımın dizginlerini serbest bırakıyor. Çevremdeki nesnelerin en acı endişeleri anımsattığı

kısa anlar dışında, beni çeken eğilimlere teslim olan yüreğim hâlâ, kendisi için yaratılmış duygulardan besleniyor ve bu duyguları yaratan ve gerçekten mevcutlarmış gibi benimle paylaşan hayali varlıklardan zevk alıyor. Onları yaratan benim için bu varlıklar mevcuttur ve onların bana ihanet etmelerinden ya da beni terk etmelerinden korkmuyorum. Felaketlerim sürdüğü sürece onlar da varolmaya devam edecekler ve felaketlerimi unutturmaya yeterli olacaklar.

Her şey beni, yaşamak için yaratıldığım mutlu bir hayata geri götürüyor. Hayatımın dörtte üçünü, ya kafamı ve duygularımı hasretmekten zevk aldığım eğitici, hatta hoşa giden konularda uğraşarak ya da gönlümce yarattığım, ve duygularımı besleyen hayalimin çocuklarıyla veya hakkı olduğunu hissettiğim mutlulukla dolu, kendisinden hoşnut olan, kendimle geçirmekteyim. Tüm bunlarda etken olan kendini koruma güdüsüdür, kendini beğenmişliğin bunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Yalandan güleryüz göstermelerinin, şişirme ve alaycı iltifatlarının, bala bulanmış kötülüklerinin oyuncağı olarak, insanlar arasında yaşadığımda durum böyle değildir. Ne yaparsam yapayım kendini beğenmişlik, bu durumda, yapacağını yapıyor. Kaba saba kabuklarının altındaki yüreklerinde gördüğüm kin ve hınç beni acıya boğuyor; kolayca aldatılacak kadar aptal görüldüğümü düşünmek; bu acıya, aptalca olduğunu hissettiğim, ama bastıramadığım çocuksu bir gücenmenin ürünü olan ahmakça bir kendini beğenmişlik duygusu katıyor. Bu aşağılayıcı ve alaycı bakışlara alışabilmek için harcadığım çaba inanılmaz boyutlardaydı. Yalnızca bu zalim salvoya dayanabilmeyi öğrenmek amacıyla halkın en çok gittiği, en kalabalık yerlerde yüzlerce defa gezintiye çıktım; bunu başaramamakla kalmadım, en ufak bir gelişme de sağlayamadım. Tüm zahmet ve yararsız çabalarım sonunda yine eskisi kadar kolay üzülüyor, kızıyor ve öfkeleniyordum.

Ne yaparsam yapayım duyularımın egemenliği altında olduğumdan, onların etkilerine karşı koyabilmeyi hiçbir zaman öğre-

nemedim ve nesneler duyularım üzerinde etkili olduğu sürece, kalbimin de onların etkisinden kurtulması söz konusu olamazdı, ama bu geçici etkiler ancak onları doğuran duygular kadar sürüyordu. Benden nefret eden birinin varlığı beni şiddetle etkiliyordu. Ama sözkonusu kişi gözden yiter yitmez, doğurduğu duygu yok oluyordu; onu görmez olduğum andan itibaren bir daha onu hiç düşünmüyorum. Onun benimle uğraşmaya devam edeceğini bilsem de, ben onunla uğraşamam. O anda hissetmediğim bir kötülük beni hiçbir şekilde etkilemez, görmediğim bana zulmeden biri benim için yok demektir. Yazgımı denetleyenlere bu durumun sağladığı üstünlüğü hissediyorum. Yazgımı canlarının istediği gibi denetlesinler, bakalım. Darbelerinden korunabilmek için onları düşünmek zorunda kalmaktansa, hiç karşı koymadan eza görmeyi yeğlerim.

Duyularımın kalbim üzerindeki bu etkisi ömrümün tek ezasıdır. Kimseyi görmediğim günler, artık yazgımı düşünmüyorum, artık onu hissetmiyorum, artık acı çekmiyorum, kendimden hoşnut ve mutlu oluyorum, hiçbir şey mutluluğumu engelleyemiyor, gölgeleyemiyor. Ama acı veren izlenimlerden her zaman bütünüyle kurtulamıyorum; onları en az düşündüğüm bir anda, farkına vardığım bir hareket, kötücül bir bakış, duyduğum zehirli bir söz, rastladığım kötü yürekli biri beni altüst etmeye yetiyor. Böyle bir durumda bütün yapabileceğim çabucak unutmak ve kaçmaktır. Yüreğimdeki kargaşa, nedeniyle birlikte ortadan kalkar ve yalnız kalır kalmaz dinginliğime kavuşurum. Beni kaygılandıran bir şey varsa, o da, acıya yol açabilecek yeni bir konuyla karşılaşma korkusudur. Tek derdim budur, ama mutluluğumu gölgelemeye yetiyor. Paris'in göbeğinde oturuyorum. Evimden çıkınca kırlara ulaşmaya ve yalnız kalmaya can atıyorum, ama rahatça nefes alabileceğim bir yere varabilmem için uzun bir yol katetmem gerekiyor, yolda yüreğimi sıkan binlerce konuyla karşılaşıyorum ve günün yarısını, aradığım sığınağa ulaşmadan önce endişeler içerisinde geçiriyorum. Yolumu tamamlamama izin

verirlerse şanslı sayılırım. Kötülük yapanlar sürüsünden sıyrılmayı başarabildiğim anlar, tam bir mutluluk anıdır ve kendimi yeşilliklerin ortasında, ağaçların altında bulduğumda, yeryüzü cennetindeyim sanıyorum ve bundan ölümlülerin en mutlusu benmişim gibi zevk alıyorum.

Bugün bana bu kadar haz veren bu aynı yalnız gezintilerin, çok kısa süren gönenç dönemimde bana yavan ve sıkıcı geldiğini çok iyi anımsıyorum. Kırda birinin evinde olduğumda, bedenimi hareket ettirmek ve temiz hava almak ihtiyacıyla bir hırsız gibi kaçarak evden yalnız çıkar, parkta veya kırlarda dolaşmaya giderdim. Ama oralarda bugün hissettiğim huzuru bulmaktan çok uzaktım o zamanlar, beni salonlarda meşgul eden boş fikirlerin heyecanını beraberimde taşırdım; geride bıraktığım insanların anısı beni orada, yalnızlığımda izlerdi. Kendini beğenmenin buğusu ve dünyanın gürültü patırtısı ormanların tazeliğini soldurur ve insanlardan uzakta duyulan huzuru bozardı. Ormanın derinliklerine kaçmam bir işe yaramazdı. Münasebetsiz bir kalabalık beni her yerde izliyor ve doğayla arama bir perde çekiyordu Ancak toplumsal tutkulardan sıyrıldıktan ve hüzün verici kalabalığından kurtulduktan sonra doğanın bütün güzelliklerini yeniden bulabildim.

Bu ilk istemdışı tepkileri bastırmanın imkânsız olduğu kanısına varınca, bu yöndeki çabalarıma son verdim. Her darbede kanımın tutuşmasına, duygularıma öfke ve kızgınlığın egemen olmasına teslim oluyor, ne durdurmaya ne ertelemeye gücümün yettiği tabiatımın bu ilk patlamalarına boyun eğiyorum. Yalnızca istenmeyen sonuçlar doğurmamasına çalışıyorum. Gözlerimin çakmak çakmak oluşu, yüzümü ateş basması, bacaklarımın titremesi, kalp çarpıntısından boğulacak gibi olmam, bütün bunlar bütünüyle fiziksel tepkilerdir, akıl yürütmenin bunlarla hiçbir ilgisi yok, ama tabiatımızın ilk patlamasını yapmasına izin verdikten sonra, yavaş yavaş kendimize gelebilir, duygularımızı denetleyebiliriz. Uzun süre hiçbir başarı göstermeden yapmaya ça-

lıştığım şey budur. Bereket versin sonunda başardım. Boşu boşuna direnmeye çalışarak gücümü tüketmek yerine, aklımı yardıma çağırarak utkuya ulaşabileceğim anın gelmesini bekliyorum, çünkü akıl ancak kendini dinletebileceği zaman konuşmaya başlar. Neden söz ediyorum ben? Aklım mı dedim? Bu utkunun onurunu akla verirsem hata etmiş olurum, çünkü onun hiç payı yok bu işte. Tüm bunlar, esen güçlü rüzgârla havalanan, rüzgâr kesilir kesilmez sakinleşen oynak mizacımın eseridir. Karakterimin ateşli yanı beni coşturuyor, kayıtsız yanı sakinleştiriyor. Anın bütün güdülerine boyun eğiyorum, her şok bende güçlü, ama kısa süreli bir devinime yol açıyor; şok sona erer ermez devinim de duruyor, dışarıdan gelen hiçbir şey bende uzun süre devam edemiyor. Kaderin tüm cilvelerinin, insanların tüm tertiplerinin böyle bir yaratılışa sahip biri üzerinde çok fazla etkisi olamaz. Bana kalıcı acılar verebilmesi için dış nedenin sürekli yenilenmesi gerekirdi, çünkü ne kadar kısa olursa olsun ara vermek kendime gelmem için yeterlidir. Duygularımı etkileyebildikleri sürece insanların istediği gibi bir adamım, ama ara verdikleri ilk anda doğal durumuma geri dönerim; insanlar ne yaparlarsa yapsınlar bu, benim en kalıcı halimdir. Bu durumda, yazgıya karşın, kendisi için yaratıldığımı hissettiğim bir tür mutluluk bulurum. Bu durumu, daha önce hayallerimin birinde anlatmıştım. Bu durum bana öylesine uygun ki, onun sürüp gitmesinden başka bir şey arzulamıyor, bozulmasını görmekten başka bir şeyden korkmuyorum; insanların bana yapmış olduğu kötülük, hiçbir şekilde dokunmuyor. Yalnızca bana yapabilecekleri kötülüklerin korkusuyla endişeleniyorum, ama bana sürekli acı çektiremeyeceklerinden emin olduğum için tüm dalaverelerine gülüyor ve onlara rağmen kendi varlığımdan zevk alıyorum.

DOKUZUNCU GEZİNTİ

Mutluluk, bu dünyada insan için yaratılmışa benzemeyen sürekli bir durumdur. Dünya üzerindeki her şey, eşyanın sabit bir biçim almasına izin vermeyen sürekli bir akış içerisindedir. Çevremizdeki her şey değişir. Biz kendimiz de değişiriz ve hiç kimse bugün sevdiğini yarın da seveceğinden emin olamaz. Bu yüzden bu yaşamla ilgili mutluluk tasarılarımız birer hayal olmaktan öteye gidemezler. İç huzurunu bulduğumuzda ondan yararlanmaya bakalım; kendi hatalarımızla onu kaçırmamaya özen gösterelim, ama zincirle bağlamak gibi tasarılar da yapmayalım; bu tam bir delilik olur. Çok az mutlu insan gördüm, belki de hiç, ama kendinden hoşnut birçok insan gördüm; dikkatimi çeken konulardan beni en çok hoşnut edeni budur. Bunun, duyularımın iç alemim üzerine olan etkisinin doğal sonucu olduğunu sanıyorum. Mutluluk dışarıdan belli olmaz; onu tanımak için mutlu olan insanın yüreğini okuyabilmek gerekir, ama kendinden hoşnutluk gözlerden, tavırlardan, konuşma biçiminden, yürüyüşten belli olur, sanki ona bakan kişiye kendini belli etmek ister gibidir. Bütün insanların bir bayram günü sevinç ve neşe dolduğunu, hayatın bulutları arasından kısacık, ama yoğun bir şekilde ışıyan zevk ışınları altında yüreklerinin ışıl ışıl parıldadığını görmekten daha tatlı bir haz var mıdır?

Üç gün önce Bay P. ziyaretime gelerek, büyük bir sabırsızlıkla Bay d'Alembert'in Bayan Geoffrin üzerine yazdığı övgüyü bana gösterdi.* Okumaya başlamadan önce övgünün gülünç yeni-

---

* Mme. Geoffrin, o zamanki Parisliyazarların çoğunun patronu, 6 Ekim 1777'de öldü.

D'Alembert, ünlü matematikçi, FransızAkademisi sekreteri ve *Encyclopedia*'nın editörlerinden –çn.

likçi havasına, yazıyı doldurduğunu söylediği matrak kelime oyunlarına kahkahalarla güldü. Gülmesine ara vermeden okumaya başladı, ciddiyetle dinliyordum, bu onu sakinleştirdi, kendisine katılmadığımı görerek sonunda gülmeyi bıraktı. Övgünün en uzun ve üzerinde en fazla durulmuş bölümü, Bayan Geoffrin'in çocukları görmekten ve onlarla konuşmaktan aldığı zevk üzerine olan bölümdü. Yazar, haklı olarak bu davranışın iyi bir karakterin kanıtı olduğunu ileri sürüyordu. Ama bununla yetinmiyordu ve aynı zevki paylaşmayanları kesinlikle kötü karakterli olmakla suçluyordu, öyle ki darağacına veya çarkta eklemleri parçalanmaya mahkum edilenler, bu konuda sorguya çekilecek olsalar, hepsi, çocukları sevmediklerini söylerlerdi demeye getiriyordu. Bu savlar, yazıldıkları bağlamda tuhaf bir etki yaratıyordu. Tüm bunların doğru olduğu varsayılsa bile, bunu söylememin yeri burası mıydı? Saygın bir kadının övgüsünü, suçluların ve kötü kalpli insanların imgeleriyle kirletmek mi gerekirdi? Bu sevimsiz ilgi gösterisinin gerisinde yatan nedeni anlamakta zorlanmadım. Bay P. okumasını bitirdiğinde, övgüde hoşuma giden bölümlere işaret ederek, yazarın övgüyü yazarken yüreğinde dostluktan çok nefret olduğunu ilave ettim.

Ertesi gün hava soğuk olsa da güzeldi. Çiçek açmış yosunlar bulabileceğimi hesaplayarak Askeri Okul'a kadar bir yürüyüş yaptım. Yolda, önceki gün yapılan ziyaret ve Bay d'Alembert'in övgüsü üzerine hayal kuruyordum. Bu ikinci derecede önem taşıyan pasajın yazıya eklenmesinin kasıtsız olmadığını düşünüyordum. Her şeyi gizledikleri bana, bu broşürü vermede gösterdikleri sabırsızlık amaçlarının ne olduğunu anlamama yetiyordu. Çocuklarımı Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na vermiştim. Bu beni hayırsız babaya dönüştürmek için yeterliydi ve bu fikri geliştirip, allayıp pullayarak çocuklardan nefret ettiğim sonucu çıkarılıyordu; bu düşünce zincirini izleyerek insanların beyazı siyaha dönüştürme sanatında gösterdikleri ustalığa hayran oldum. Küçük yumurcakların birlikte eğlenip oynamalarını görmekten be-

nim kadar hoşlanan birinin bulunabileceğini sanmıyorum, sokakta ve gezintilerim sırasında sık sık durup kimsede görmediğim bir ilgiyle çocukların yaramazlıklarını ve oyunlarını seyrederim. Bay P.'nin ziyaretime gelmesinden bir saat önce, ev sahibim Soussoi'nın, büyüğü yedi yaşında olan en küçük iki çocuğu ziyaretime gelmişti; sevgiyle koşup beni öptüler, ben de onları sevip okşadım, aramızdaki yaş farkına karşın benimle birlikte olmaktan hoşlanmış gibiydiler. Bana gelince, yaşlı yüzümün onlara itici gelmemiş olmasından hoşlanmıştım; küçüğü yeniden bana gelmeye o kadar istekli görünmüştü ki özellikle ona bağlandığımı hissettim ve gittiğinde kendi çocuğum gitmiş gibi üzüldüm.

Çocuklarımı Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na vermiş olmama karşı gösterdikleri kınamanın nitelik değiştirerek çocuklardan nefret eden hayırsız babaya dönüşmesini anlıyorum. Bununla birlikte, böyle davranmış olma nedenimin, başka türlü davranmamın onlar için binlerce defa daha kötü sonuçlar doğuracağından korkmuş olmam olduğu kesindir. Onlara ne olacağıyla ilgilenmiyor olsaydım, ben kendim onları yetiştirecek durumda olmadığıma göre, yetiştirilmelerini, onları şımartan annelerine ve onları birer canavara dönüştürecek olan annesinin ailesine bırakmam gerekecekti. Bunu düşünmek bile irkiltiyor beni. Muhammed'in Seyyid'e yaptığı,* benimle ilgili olarak onlara yapılacakların yanında bir hiç kalırdı ve bu konuda bana kurulan tuzakların daha o zamandan hazırlanmakta olduğunu gösteriyordu. Gerçekte, o zaman bu korkunç tertipleri öngörmekten çok uzaktım: Ama Kimsesiz Çocuklar Yurdu'ndaki eğitimin onlar için en az tehlikeli olduğunu bildiğimden onları oraya yerleştirdim. Yeniden karar vermem gerekse, yine aynı şeyi yapardım. Hem de daha büyük bir güvenle ve çok iyi biliyorum ki, yaşayarak edin-

* Voltaire'in, *Le Fanatisme ou Mohomet Le Prophète* (Fanatizm veya Muhammet Peygamber) adlı trajedisinde Muhammet, genç Seyyid'i kendi öz babasını öldürmeye ikna eder –çn.

diğim niteliklerin yaratılışıma azıcık yardımı olsaydı onlara karşı hiçbir babanın olamayacağı kadar müşfik bir baba olurdum.

İnsan yüreğini tanıma konusunda bir ilerleme sağladıysam, bu, çocukları görmek ve gözlemlemekten aldığım zevk sayesinde olmuştur. Bu aynı zevk, gençliğimde benim için bir tür engeldi. Çünkü çocuklarla öylesine neşeyle ve heyecanla oynardım ki onları incelemeyi hiç düşünmezdim. Ama ilerleyen yıllarla, yaşlı görüntümün onları endişelendirdiğini gördüm; onları rahatsız etmekten kaçınarak, onların neşelerini kaçırmaktansa kendimi bir zevkten yoksun bırakmayı yeğledim; oyunlarını, çevirdikleri küçük dolapları seyretmekle yetinmeye razı oldum; fedakârlıklarımın tesellisini, bilginlerimizin hakkında hiçbir şey bilmediği doğanın en önemli ve gerçek güdüleri konusunda gözlemlerimin bana sağladığı bilgilerde buldum. Bu araştırmayı özene bezene yapmış olmamın bundan aldığım zevkin kanıtı olduğunu yazılarımda kaydetmiştim ve *Heloïse* ile *Émile*'in çocuklarını sevmeyen bir adamın eseri olması kuşkusuz dünyada en inanılmayacak şeydir.

Hiçbir zaman tez kavrayan ve derdini kolaylıkla ifade edebilen biri olmadım, ama uğradığım felaketlerden sonra dilim de kafam da iyice durdu. Ne istediğim fikirleri ne de sözcükleri bulabiliyorum, oysa çocuklarla konuşmak kadar kafa duruluğu ve dikkatli bir sözcük seçimi gerektiren başka bir şey yoktur. Her şeyi benim için daha da zorlaştıran şey ise, dikkatli dinleyicilerin varlığı ve özellikle çocuklar için yazmış birinin söylediği ve dolayısıyla birer keramet olması beklenen her söze verdikleri önem ve getirdikleri yorumlardı. İleri derecede beceriksiz ve yeteneksiz olduğumun bilincinde olmam beni sıkar, rahatsız eder; Asyalı bir hükümdarın huzurunda, çene çalmam gereken bir yumurcağın yanında olduğumdan daha rahat olurdum.

Başka bir sakınca daha bugün beni onlardan uzak tutuyor, uğradığım felaketlerden sonra, onları görmekten hâlâ aynı zevki alıyorum, ama onlarla artık eskisi kadar senli benli değilim. Ço-

cuklar yaşlılığı sevmiyorlar; gücü tükenen doğanın görüntüsü gözlerine çirkin gözüküyor, onlarda hissettiğim iğrenme beni fazlasıyla üzüyor; onları sıkmak veya tiksindirmektense okşamaktan uzak durmayı yeğliyorum. Yalnızca gerçekten seven ruhların hissedebileceği bu güdü bizim doktorlarımıza hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bayan Geoffrin çocuklarla arkadaşlık etmekten hoşlandığı sürece onların bundan hoşlanıp hoşlanmamasına pek aldırmıyordu. Benim için ise paylaşılmayan bir zevkin hiçbir önemi ve anlamı yoktur. Çocukların küçücük yüreklerinin benimkiyle birlikte neşeye boğulamayacağı bir yaşta ve durumdayım artık. Yine mümkün olabilseydi, bu zevki giderek daha az yaşadığım için, bu durumdan daha büyük zevk alırdım. Geçen sabah Soussoi'ların küçük çocuklarını okşarken duyduğum zevk yalnızca, onlara eşlik eden hizmetçi kadının bana pek fazla karışmaması ve onun önünde adımlarıma dikkat etme ihtiyacını daha az duymuş olmam yüzünden değil, daha çok çocukların bana yanaşırkenki neşeli havalarını hiç yitirmemiş ve arkadaşlığımı sıkıcı ve tatsız bulmamış olmalarındandı.

Ah, keşke mini minnacık bir çocuğun yüreğinden kopan saf duygularla kısa bir an olsun yine okşansaydım, birinin gözünde benimle birlikte olmanın memnuniyetini yeniden görebilseydim, bu kısa, ama tatlı mutluluk anı yaşadığım felaketleri, uğradığım yıkımları nasıl da unuttururdu! Ah, o zaman, insanların artık benden esirgediği müşfik bakışları hayvanlar arasında aramak zorunda kalmazdım. Anılarımda çok değerli bir yer tutan çok az sayıda örneğe göre yargıda bulunabileceğim. İşte, başka bir halde olsaydım neredeyse unutmuş olacağım bir tanesi; bu anının üzerimde bıraktığı izlenim sefaletimi tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. İki yıl kadar önce Nouvelle-France* taraflarına gezmeye gitmiştim. Daha da uzaklara vararak Montmartre'ın çevresinde dolaşmak amacıyla sola döndüm ve Clignancourt kö-

* Saint-Lazarre'dan bir mil kadar uzaklıkta küçük bir köy –çn.

yünü geçtim. Birden birinin beni dizlerimden yakaladığını hissettiğimde çevreme bakınmadan, hayal kurarak dalgın dalgın yürüyordum. Baktığımda, beş altı yaşlarında bir çocuğun bütün gücüyle dizlerime sarılmış olduğunu gördüm. Bana öylesine dostça, öylesine sevgiyle bakıyordu ki, duygulandım. Kendi kendime "işte, benim çocuklarım da bana böyle davranırlardı," dedim. Çocuğu kucağıma aldım; kendimden geçercesine defalarca öptüm ve yoluma devam ettim. Yürürken, bir eksiklik hissediyordum; içimde doğmakta olan bir ihtiyaç beni geri dönmeye zorluyordu. Çocuğu öylesine birdenbire bırakmış olduğum için kendimi kınıyordum, hiçbir görünür neden olmadan yaptığı harekette küçümsenmemesi gereken bir tür esin gördüğümü sanıyordum. Sonunda içimdeki arzuya boyun eğerek geri dönüyorum; çocuğa doğru koşuyorum, onu yeniden kucaklıyorum, tesadüfen oradan geçmekte olan satıcıdan küçük Nanterre ekmekleri alsın diye para veriyorum ve onunla çene çalmaya başlıyorum. Babasının nerede olduğunu sordum; fıçı çemberleyen birini gösterdi. Çocuktan ayrılıp ona doğru gitmek üzereydim ki, peşimden hiç ayrılmayan hafiyelerden birine benzettiğim kötü suratlı birinin benden önce davrandığını gördüm. Bu adam fıçıcının kulağına bir şeyler söylerken, fıçıcının bakışlarının hiç de dostça denilmeyecek bir sertlikle üzerime dikildiğini gördüm, içimin daraldığını hissettim, keyfimi kaçıran bir ruh hali içerisinde, geldiğimden daha büyük bir hızla babayı ve çocuğu terk ettim.

Ama o zamandan sonra sık sık o duyguların yeniden canlandığını hissettim; çocuğu yeniden görebilmek umuduyla birçok defa Clignancourt'tan geçtim, ama ne onu ne de babasını gördüm. Bu karşılaşmadan geriye ara sıra kalbime işleyen tüm heyecanlar gibi dinginlik ve hüzünle karışık oldukça canlı anılar kaldı.

Her şeyin telafisi vardır. Çok az şeyden zevk alırım ve bu zevkler çok kısa sürer, buna karşılık daha sık yaşanmaları durumunda alacağımdan daha yoğun zevk alıyorum onlardan; onları

adeta kafamda anılarla evirip çeviriyorum ve nadir ama saf ve katışıksız olsalardı, gönençli günlerimde olduğundan daha fazla mutlu olurdum belki de. Koyu bir sefalet içerisinde, insan çok az bir şeyle kendini zengin hisseder; üç kuruş bulan baldırıçıplak, bir altın kesesi bulan zenginden daha fazla sevinir. İnsanlar, düşmanlarımın gözünden kaçırabildiğim bu türden küçük zevklerin ruhumu nasıl etkilediğini bilselerdi, buna gülerlerdi. Böyle mutlu bir olayı dört, beş yıl önce yaşadım; ne zaman anımsasam, ondan ne kadar iyi yararlanmış olduğumu düşünerek sevinmeden edemiyorum.

Bir pazar günü, karım ve ben, Maillot Kapısı'nda akşam yemeğine gitmiştik. Yemekten sonra Boulogne Ormanı'ndan geçerek Muette'e* kadar gittik; Passy yolundan yavaş yavaş eve dönmek için güneşin batmasını bekleyerek çimenlerin üzerine, gölgeye oturduk. Rahibeye benzer birinin gözetiminde yirmi kadar küçük kız gelip yanıbaşımıza yerleştiler, bazıları otururken diğerleri oynayıp zıplıyordu başladılar. Bu sırada, davulu ve piyango dolabıyla, şansını deneyecek müşteri arayan bir kâğıthelvacı geçti. Küçük kızların hepsinin kâğıthelvalara göz diktiklerini gördüm, birkaç kuruşu olduğu anlaşılan iki üç kız şanslarını denemek için izin istediler. Başlarındaki kadın kararsızlık gösterip, itiraz ederken, kâğıthelvacıyı çağırarak ona, bütün bu küçük hanımlara şans çektirmesini, parasını benim ödeyeceğimi söyledim. Bu söz grupta öyle bir sevinç yarattı ki, bu kesemdeki paranın tamamından daha fazlasına değerdi.

Karmakarışık toplandıklarını gördüğümden, hocalarının de izniyle kızları, piyango dolabının bir tarafında sıraya dizdim; şans çeken öte tarafa geçiyordu. Boş bilet olmadığından, hiçbir şey kazanamayanlar bile, hiç değilse bir kâğıthelvası alacağından, kesinlikle hoşnutsuz hiç kimse olmayacaktı. İyice bayram

* Boulogne Ormanı'nın yakınında, Passy'nin bir mil kadar batısında Muette Şatosu'nun görkemli bahçeleri –çn.

etsinler diye gizlice kâğıthelvacıya ustalığını her zamankinin ters yönünde kullanmasını, elinden geldiğince çok şanslı numara çektirmesini, farkı karşılayacağımı, söyledim. Bu kurnazlık sayesinde yüz kadar kâğıthelva dağıtıldı, oysa genç kızların her biri yalnızca birer defa şans çekmişlerdi; çünkü hoşnutsuzluk yaratabilecek kötüye kullanmalara ve kayırmalara yol açmamak için bu konuda çok katı davrandım. Karım iyi şans çekenlere, elindekileri arkadaşlarıyla paylaşmalarını telkin etti, böylece kâğıthelvaları hemen hemen eşit paylaşılmış oldu ve herkes sevindi.

Önerimi hor görerek reddedeceğinden korka korka rahibeden de şans çekmesini rica ettim; nezaketle kabul etti, doğal bir tavırla çekti ve yapmacığa kaçmadan içinden geldiği gibi payına düşeni aldı; bundan dolayı ona minnettarlık duydum, bunda, yapmacık tavırlardan çok değerli olduğuna inandığım bir tür kibarlık buldum. Bu arada, çözümlemem için hakemliğime gerek duyulan tartışmalar çıktı ve sırasıyla davalarını savunan kızlar, hiçbirinin güzel olmamasına karşın, kibarlığın çirkinliği unuttu-rabileceğini anlama fırsatını verdiler bana.

Sonunda birbirimizden çok memnun ayrıldık; bu öğleden sonrası ömrümün en fazla memnuniyetle anımsanan öğleden sonrası oldu. Bu eğlence kesemi boşaltmamış, bana topu topu otuz *sola* mal olmuştu, oysa bundan yüz *ekü*lük memnuniyet elde ettim. Gerçek zevkin harcanan parayla ölçülemeyeceği ne kadar doğru ve neşe, altından çok bakırın dostu. Küçük gruba yeniden rastlamak umuduyla birçok defa aynı saatte, aynı yere gittim, ama bir daha onlara rastlamadım.

Bu, anısı mazide kalmış, aynı türden bir başka eğlenceyi anımsatıyor bana. Zenginlerle, edebiyatçılarla birlikte yaşadığım, bazen onların hüzün verici eğlencelerine katılmak zorunda kaldığım o mutsuz günlerimdeydi. Ev sahibinin doğum günü için La Chevrette'teydim*. Bugünü kutlamak için bütün aile

* *Encyclopedists* gruptan Madam d'Epinay'e ait bir kır evi. Rousseau 1756-1757 yıllarında kiracı olarak bu evde yaşadı –çn.

toplanmıştı ve bu amaçla bir sürü gürültülü eğlence hazırlanmıştı. Oyunlar, ziyafet, havai fişekler, hiçbir şey unutulmamıştı. Soluk almaya vakit yoktu, insan eğleneceğine serseme dönüyordu. Akşam yemeğinden sonra hava almak için caddeye çıkıldı. Bir tür fuar kurulmuştu orada. Dans ediliyordu; beyler köylü kızlarla dans etmeye tenezzül ediyorlardı, ama kadınlar vakarlarını koruyorlardı. Baharatlı ekmekler satılıyordu. Bizimle birlikte bulunanlardan genç bir adamın aklına, bu ekmeklerden satın alıp birer birer kalabalığa fırlatmak geldi, tüm bu hödüklerin itişip kakışmasından, ekmeği kapabilmek için biribirlerini yerlere yuvarlamalarından öyle hoşlanıldı ki herkes oyuna katılmak istedi. Böylece baharatlı ekmekler sağda solda uçuştu, kızlar, oğlanlar koşuştular, biribirlerinin üzerine atıldılar, kendilerini sakatladılar; herkes bunu çok eğlenceli buldu. Onlar kadar eğlenmemekle birlikte, utangaçlıktan ben de onlar gibi yaptım. Ama çok geçmeden, insanları ezdirmek için kesemi boşaltmaktan usanarak, oradan uzaklaşıp tek başıma fuarda gezmeye başladım. Görüntü çeşitliliği uzun süre beni eğlendirdi. Beş altı Savoie'lı delikanlı arasında, elden çıkarmak istediği bir düzine kadar cılız elmanın başında bekleyen küçük bir kız gördüm. Savoie'lılar da kendi hesaplarına, kızı elmalarından kurtarmak istiyorlardı, ama topu topu birkaç bakır kuruşları vardı ki elmaları satın almaya yetmiyordu. Bu sergi onlar için Hespérides* bahçesi, kız da onu bekleyen ejderhaydı. Bu komedi uzun süre beni eğlendirdi; sonunda elmaların parasını kıza ödeyerek, onları çocuklara dağıttım. O zaman, insan yüreğinin tadabileceği en tatlı görüntülerden biriyle, çevremi saran gençlik masumiyetinin neşesiyle karşılaştım. Durumu gören seyirciler de neşeye dahil oldular, bu kadar ucuza paylaştığım neşe, yaratıcısı olduğum duyguların doğurduğu hazzı daha da artırdı.

Bu eğlenceyi biraz önce terkettiğim eğlenceyle karşılaştırdığımda, sağlıklı tatlar ve doğal zevkler ile zenginlikten kaynakla-

* Yunan Mitolojisi'nde Hera'nın altın elma bahçesi –çn.

nan ve özünde alaydan, hor görmeden başka bir şey olmayan zevkler arasındaki farkı iyice anladığımı hissettim. Çünkü sefaletin aşağıladığı insan gruplarının, ayaklar altında ezilmiş, çamura bulanmış birkaç parça baharatlı ekmeği açgözlülükle, vahşice kapmak için birbirinin üzerine atıldığını, boğuştuğunu, kendilerini sakatladığını görmekten insan nasıl zevk alabilir?

Kendi payıma, böylesi durumlarda aldığım zevk üzerine iyice düşündüğümde, bunun iyilik yapma duygusundan çok, mutlu yüzler görme zevkinden ibaret olduğunu keşfettim. Yüreğime dokunuyor olmakla birlikte, bu görüntünün benim için sadece ve sadece duygudan ibaret büyülü bir yanı var. Sebep olduğum memnuniyeti –tamamen emin olsam da– göremezsem, ondan aldığım zevk yarı yarıya azalır. Doğmasında payım bulunmayan zevklerde de benim için durum aynıdır: Bayramlarda neşeli yüzler görmenin zevki beni her zaman şiddetle çekmiştir. Çok neşeli bir ulus olma iddiasında bulunan, ama bu neşesini oyunlarında pek göstermeyen Fransa'da bu beklenti çoğunlukla boşa çıkmıştır. Eskiden alt tabakanın dansetmesini seyretmek için, sık sık kır meyhanelerine giderdim: Ama dansları öylesine iç karartıcı, davranışları o kadar beceriksiz ve sıkıcıydı ki, neşeleneceğim yerde daha da hüzünlenmiş olarak çıkardım. Ama gülüşün sürekli olarak çılgın muziplikler içinde dağılıp yok olmadığı Cenevre ve İsviçre'de bayramlarda herkes memnuniyet ve neşe solur, sefalet çirkin yüzünü göstermez, şatafat küstahça gösteriş yapmaz; bütün yürekleri huzur, kardeşlik ve duygudaşlık kaplar, sık sık masum bir neşenin coşkusuyla, tanışmayan insanlar yakınlaşır, birbirlerini beraber eğlenmeye davet ederler. Bu sevimli eğlencelerin tadına varabilmek için katılmam gerekmez, onları görmem yeterlidir; onları görmekle eğlenceye katılmış olurum ve onca neşeli yüz arasında, benim kadar neşeli hiç kimse olmadığından hiç kuşku duymam.

Bu zevk sadece duyulardan kaynaklanıyor da olsa ahlaki bir sebebinin olduğu kesindir, bunun kanıtı şudur: Kötü yürekli in-

sanların yüzlerinde gördüğüm zevk ve neşenin, kötülüklerini tatmin etmiş olmaktan ileri geldiğini biliyorsam, aynı görüntüler hoşuma gitmek, haz vermek yerine, içimi acıyla ve öfkeyle doldurur. Masum neşe, görüntüsü yüreğimi sevinçle dolduran tek neşedir. Zalim veya alaycı neşenin görüntüsü, benimle bir ilgisi olmasa bile, yüreğimi yaralar, rahatsız eder. Bu kadar farklı ilkelerden yola çıktıklarına göre bu iki durumun belirtilerinin tamamen aynı olmayacağına hiç kuşku yoktur: Ama sonuç olarak her ikisi de neşe belirtisidir ve aralarındaki görünen fark, bende doğmasının neden oldukları duyguların farkıyla orantılı değildir.

Acı ve hüzün işaretleri beni daha fazla etkiler; o kadar ki, ifade ettikleri heyecandan daha şiddetli bir heyecana kendimi kaptırmadan edemem. Duyumu güçlendiren hayal gücü, beni acı çeken varlıkla özdeşleştirir ve çoğu defa söz konusu kişiden bile daha fazla acı çekmeme neden olur. Memnuniyetsizlik ifade eden bir yüz yine dayanamayacağım bir görüntüdür; hele ki bu memnuniyetsizliğin benimle ilgili olduğunu düşündürecek nedenlerim varsa. Eskiden gitme budalalığında bulunduğum evlerde söylene söylene hizmet eden asık suratlı ve homurdanıp duran uşakların, tavırlarının bana kaça patladığını söyleyemem. Bu evlerdeki hizmetçiler efendilerinin konukseverliğini bana her zaman çok pahalı ödettiler. Gördüğüm veya duyduğum şeylerden, özellikle zevk alma veya acı çekme, sevgi veya nefret ifade eden işaretlerden her zaman fazlasıyla etkilendiğim için, ancak kaçmakla kurtulabildiğim dış etkilerin beni sürüklemesine izin veriyorum. Yabancı birinin bir işareti, bir hareketi, bir bakışı keyfimi bozmaya veya acılarımı dindirmeye yetiyor. Ancak tek başımayken kendimin efendisiyim, bunun dışında beni çevreleyen her şeyin oyuncağıyım.

Bütün gözlerde dostluk, ya da en azından beni tanımayanların gözlerinde kayıtsızlık gördüğüm eski zamanlarda toplum içerisinde yaşamaktan hoşlanırdım. Ama hem yüzümün herkes tarafında tanınmasını sağlamak hem de gerçek karakterimi gizle-

mek için aynı çabanın harcandığı bugün, yürek paralayan görüntülerle karşılaşmadan sokağa adım atamıyorum, kırlara varmaya can atıyor, ancak yeşilliği görünce rahat bir soluk alıyorum. Yalnızlıktan hoşlanmama şaşılır mı? İnsanların yüzlerinde sadece düşmanlık görüyorum, oysa doğa bana her zaman güleryüz gösteriyor.

Bununla birlikte, yüzümü tanımadıkları sürece, insanlar arasında yaşamaktan hâlâ hoşlandığımı itiraf etmem gerekiyor. Ama bu artık yaşamama izin verilmeyen bir zevktir. Daha birkaç yıl öncesine kadar köylerden geçmeyi, sabahları işçilerin harman dövme gereçlerini onarmalarını, kapı önlerinde çocuklarıyla birlikte kadınları görmekten hâlâ hoşlanıyordum. Bu görüntü bilmem neden yüreğime dokunuyordu. Bazen durur, sakınmadan, bu iyi yürekli insanların çevirdikleri dolapları seyreder, nedenini bilmeden iç geçirirdim. Bu küçük zevke duyarlı olduğumu görerek beni bundan da yoksun bırakmak isteyip istemediklerini bilmiyorum, ama yolda rastladığım insanların yüz ifadelerindeki değişikliklere, takındıkları tavırlara bakarsak herkesin beni tanımasını sağlamak için yeterince özen gösterilmiş olduğunu anlamam gerekiyordu. Aynı şey daha da çarpıcı bir şekilde Invalides'de*de başıma geldi. Bu saygın kuruma karşı her zaman ilgi duymuşumdur. Eski Ispartalılar gibi *"Eskiden biz de genç, yiğit ve atılgandık"* diyebilen iyi yürekli yaşlı insanlara heyecan ve saygı duymadan bakamıyordum. En gözde gezi yerlerimden biri askeri okul civarıydı. Oralarda rastlamaktan zevk aldığım ve hâlâ eski askeri terbiyelerini koruyan birkaç savaş malulü geçerken beni selamlarlardı. Kalbimin yüz katıyla karşılık verdiği bu selam hoşuma gidiyor, onları görmekten aldığım zevki artırıyordu. Beni etkileyen şeyleri gizleyemediğim için, savaş malullerinden ve görünüşlerinin beni nasıl etkilediğinden sık sık söz ediyordum. Daha fazlası gerekmedi. Kısa bir süre sonra

* Eski askerler için bir hastane –çn.

artık onlar için bir yabancı olmaktan çıktığımın, hatta bir yabancıdan daha fazlası olduğumun farkına vardım; şimdi bana herkes gibi bakıyorlardı. Ne nezaket, ne selamlama söz konusuydu artık. İlk baştaki kibarlıklarının yerini dostça olmayan tavırlar, sert bakışlar almıştı. Eski mesleklerinin içtenliği, düşmanlıklarını herkes gibi alaycı ve hain maskelerle gizlemelerine izin vermediği için nefretlerini açık açık gösteriyorlardı. Sefaletim öyle aşırı boyutlara varmıştı ki öfkesini en az saklayanları daha fazla sayıyordum.

O tarihten beri Invalides civarında dolaşmaktan daha az zevk alıyorum; bununla birlikte onlara karşı olan duygularım onların bana karşı olan duygularına bağlı olmadığından, vatanlarının bu eski savunucularına aynı saygı ve ilgiyle bakmaya devam ediyorum, ama onlara karşı hak bilirliğimin bu kadar kötü karşılık görmesi zoruma gidiyor. Tesadüfen, hakkımdaki dedikoduları bilmeyen veya yüzümü tanımayan biriyle karşılaştığımda, bir tek bu şahsın hiç iğrenme göstermeden, kibarca beni selamlaması, diğerlerinin kaba tavırlarını unutturuyor. Yalnızca onunla ilgilenmek için diğerlerini unutuyor, onun da benim gibi nefret nedir bilmeyen bir ruhu olduğunu hayal ediyorum. Geçen yıl, Cygnes* Adasında gezmek için karşıya geçerken aynı zevki tattım. Zavallı, yaşlı bir savaş malulü, karşıya geçmek için bir kayıkta arkadaş bekliyordu. Kendimi tanıttım ve kayıkçıya hareket etmesini söyledim. Sular dalgalı, geçilecek mesafe fazlaydı. Her zamanki gibi terslenmek korkusuyla savaş malulüne söz söylemeye çekiniyordum, ama nazik tavırları bana güven verdi. Konuştuk. Bana sağduyulu, terbiyeli bir adam gibi gözüktü. Açık tavırları ve tatlı diliyle beni şaşırtıp, büyüledi. Böylesine kibar tavırlara alışkın değildim; taşradan henüz gelmiş olduğunu öğrendiğimde şaşkınlığım sona erdi. Anladım ki henüz yüzümü

* Bu ada Trocadéro ile Invalides arasında uzanıyordu; ondokuzuncu yüzyılın başlarında Seine nehrinin sol yakasına bitişikti –çn.

tanıtıp, hakkımda bilgilendirmemişler. Bir insanla birkaç dakika konuşabilmek için bu tanınmayıştan yararlandım ve bundan duyduğum mutlulukta, en sıradan zevklerin nadir olmakla nasıl yeni bir değer kazandıklarını hissettim. Kayıktan inerken, birkaç bakır kuruşunu çıkarmaya hazırlanıyordu. Geçiş ücretini ben ödedim ve karşı çıkar korkusuyla titreyerek parasını kendisine saklamasını rica ettim. Karşı koymadı; tersine bundan hoşnut kaldı, hele, yaşlı olduğu için kayıktan inmesine yardım ettiğimde memnuniyeti daha da arttı. Bir çocuk gibi sevincimden ağlayacağıma kim inanırdı? Tütün alabilsin diye eline biraz para tutuşturmaya can atıyordum, ama cesaret edemedim. İçimi neşeyle dolduran iyi şeyler yapmamı engelleyen ve budalalığıma kahrederek o iyilikleri yapmaktan beni alıkoyan aynı çekingenlik elimi kolumu bağladı. Bu defa, yaşlı savaş malulünden ayrıldıktan sonra, öyle yapmakla ilkelerimi çiğnemiş olacağımı düşünerek çabucak kendimi avuttum; temiz bir işe para karıştırmakla onun asaletini bozup, çıkar gözetmeyen niteliğini kirletmiş olurdum. İhtiyacı olanlara yardıma koşmalı, ama hayatın gündelik işlerinde doğal kibarlığın ve yardımseverliğin kendi işini yapmasına izin verilmeli, bu kadar saf bir kaynak ticari ve parasal güdülerle kirletilmemelidir. Hollanda'da halkın saati söylemek veya yol göstermek için para aldığı söylenir, insanlığın en basit görevlerini böyle alıp sattıklarına göre bu halk epeyce aşağılık olmalı.

Konukseverliğin satıldığı tek yerin Avrupa olduğunu fark ettim. Tüm Asya'da bedava konaklarsınız, insanın alıştığı rahatı bulamayacağını biliyorum. Ama insanın "Ben insanım, insanların konuğuyum, beni barındıran insanlığın ta kendisidir." diyebilmesi az şey midir? Yüreğe bedenden daha iyi dav-ranılmışsa, küçük yoksunluklara daha kolay katlanılır.

ONUNCU GEZİNTİ

Paskalyadan önceki pazar günü, Bayan de Warens'le tanışmamızın ellinci yıldönümüydü. Yüzyılla aynı anda doğmuş olduğuna göre, o zaman yirmi sekiz yaşındaydı. Ben daha on yedi yaşında bile değildim. Henüz yeterince tanımadığım yeni yeni oluşmaya başlayan mizacım, doğal olarak yaşam dolu yüreğimi yeni bir ateşle yakıyordu. Bayan de Warrens'in bu eli yüzü düzgün, deli dolu, ama yumuşak başlı ve alçakgönüllü bir delikanlıya teveccüh göstermesi şaşırtıcı olmayabilir, ama çekici, akıllı ve zarif bir kadının bana minnettarlıktan ayırt edemediğim müşfik duygular uyandırması daha az şaşırtıcı değildir. Daha az olağan şey ise şudur: Bu ilk karşılaşma anı, tüm yaşamımı belirlemiş, ömrümün geri kalan günlerinin yazgısını çizmiştir. Fiziksel gelişmemin en değerli yeteneklerimi geliştirmediği ruhum henüz belirli bir biçim almamıştı. Ruhum bir tür sabırsızlıkla zamanın onu biçimlendirmesini bekliyordu, ama bu rastlaşmayla hızlanmış olsa da bu an hemen gelmedi. Eğitimin bana verdiği basit yaşama biçimi sayesinde, sevgiyle masumiyetin aynı yürekte bir arada bulunduğu nefis, ama hızlı geçen bu halin uzadığını gördüm. Bayan de Warens beni uzaklara göndermişti. Her şey beni geri ona çağırıyordu, dönmek gerekiyordu. Bu dönüş yazgımı belirledi; ona sahip olmadan önce çok uzun süre yalnızca onda ve onun için yaşadım. Ah! Onun benim yüreğime yettiği gibi ben de onun yüreğine yetseydim. Birlikte ne rahat, ne nefis günler geçirirdik! Böylesi günler de geçirdik elbette, ama kısa süren bu günler çabucak uçup gitti ve nasıl bir yazgı izledi o günleri! Katışıksız, engelsiz tamamen kendim olduğum, gerçekten yaşıyor olduğumu söyleyebildiğim yaşamımın bu eşsiz ve kısa süren dönemini hislenmeden, neşelenmeden anımsamadığım gün yok-

tur. Vespasien* zamanında gözden düşerek son günlerini köyde geçiren garnizon komutanının söylediği sözlerin aşağı yukarı aynısını söyleyebilirim: "Yeryüzünde yetmiş yıl geçirdim ve bunun yedi yılını yaşadım." Bu kısa, ama değerli evre olmasaydı, gerçek karakterim hakkında kesin bir karara varamayabilirdim; çünkü ömrümün geri kalan bölümünde, zayıf ve dirençsiz olduğumdan, başkalarının tutkularıyla öylesine itildim kakıldım, sağa sola çekildim ki, fırtınalarla dolu bir hayatın ortasında edilgen durumda kalarak, kendime bir davranış yolu çizmekte zorlandım, bütün bu süre boyunca ihtiyaçların üzerimdeki baskısı hiç azalmadı. Tatlı ve nazik bir kadın tarafından sevildiğim o birkaç yıl boyunca yapmak istediğimi yaptım; olmak istediğimi oldum; onun verdiği derslerin ve örneklerin yardımıyla, boş zamanlarımdan yararlanarak henüz basit ve naif ruhuma, bundan sonra sürekli koruyacağı, daha uygun bir biçim vermeyi başarabildim. Yüreğimde, yalnızlık ve düşünceye dalma zevki, gıdası olan açık yürekli ve müşfik duygularla birlikte doğdu. Karışıklık ve gürültü bu duyguları sıkar ve boğar, dinginlik ve huzur canlandırır, coşturur. Sevmek için kendimi dinlemeye ihtiyacım var. Anacığımı kırda yaşamaya ikna etmiştim. Bir vadi yamacında tek başına bir ev, sığınağımız oldu ve orada dört-beş yıllık bir zaman diliminde yüzyıllık bir hayat ve büyüleyici anılarıyla bugünkü korkunç yazgımı unutturan saf ve eksiksiz bir mutluluk yaşadım. Gönlüme göre bir dosta ihtiyacım vardı ve öyle bir dosta sahiptim. Kırları arzu etmiştim, arzum yerine gelmişti. Kimseye bağlı değildim, tamamen özgürdüm, hatta özgür olmaktandan daha iyi durumdaydım, çünkü yalnızca kendi duygularıma bağlıydım, yalnızca canımın istediğini yapıyordum. Bütün zamanımı gönül işleri veya kırsal meşgaleler dolduruyordu. Bu kadar tatlı bir durumun sürüp gitmesinden başka bir şey istemiyordum. Tek derdim, bu durumun uzun sürmeyeceği dü-

* Titus Flavius Vespasien, İÖ 10-71, Roma İmparatoru –çn.

şüncesinden kaynaklanan korkuydu ve içinde bulunduğumuz parasal sıkıntıdan kaynaklanan bu korku temelsiz değildi. O zamandan başlayarak, hem kendimi bu endişelerden kurtarmaya hem de bu korkunun gerçekleşmesini önlemenin yollarını aramaya başladım. Sefalete karşı en iyi çarenin bir yığın yeteneğe sahip olmak olduğunu düşünüyordum. Kadınların en iyisine ondan gördüğüm yardımı, mümkünse bir gün geri ödeyecek duruma gelmek için boş zamanlarımdan yararlanmaya karar verdim.

YALNIZ GEZERİN HAYALLERİ

Jean-Jacques Rousseau

Fransız edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan *Yalnız Gezerin Hayalleri* Rousseau'nun son eseridir. 1776 yılının sonbaharında kaleme alınmaya başlanan, edebi ve felsefi vasiyetname niteliği taşıyan bu eserde tüm Avrupa'nın tanıdığı, artık yaşlanmış ve ölümü yaklaşmış olan Rousseau kendini arayan Yalnız gezer olarak çıkar karşımıza.

Yalnız Gezer güzergâhını kendisinin belirlediği ve tamamen keyfi olan yürüyüşlere çıkar. İnsanlarla ortak bir yanı kalmadığını düşünen ve bu dünyada mutluluğu bulmaktan vazgeçmiş olan Yalnız Gezer için doğada yaptığı bu gezintiler, kendisiyle baş başa kalarak sohbet etme imkânı bulduğu yegâne anlardır. Doğanın büyüleyiciliği onu botanikle uğraşmaya iter; öğrenme ve keşfetme arzusunun körüklendiği bu anlarda doğanın renkleri, biçimleri, kokuları sayesinde mutluluğu tadar; geçmişin dehşet ve sancısının artık yok olduğuna kendini inandırmak ister. Arzularını gerçeklerin yerine koymaya eğilim gösteren Yalnız Gezer gezintiler sırasında ruhunu gerçeklikten koparır ve kendini, hayal gücünün kollarına bırakır. Onun için hayal kurmak; ruhuna ulaşmanın yolu; kendiyle kurulan ilişkinin yeni bir türüdür. Dünyanın matlığı yerini benin şeffaflığına, ötekiyle ilişki yerini varlığının tadını çıkarmaya bırakır. Hayaller varlığın açılımı, doğayla temas ise var olma bilincinin mutluluk kaynağı haline gelir.

On gezintiden oluşan Yalnız Gezerin Hayalleri'nde yeniden keşfettiği doğada sessizce yürüyerek, insanın ruhu ve niteliği üzerine derin düşünmelere dalan Rousseau, okuyucuyu da yalnız başına çıkılan bir yürüyüşte hayatı hayal etmeye davet eder.

ISBN 978-605-87703-9-3

9 786058 770393

2018

www.pinhanyayincilik.com